

Onderzoeksgids

- a ingang
- b receptie
 - inschrijven
 - reproducties afhalen
 - geld wisselen
- c garderobe
- d tassenkluisjes
- e-g toiletten (g - toilet voor minder validen)
- h koffieruimte
- i informatiebalie
- m ingang studiezaal
- n kadasterbalie
- o stilteruimte

- studiezaal
- hal
- ▶ nooduitgang

- A microfiche leesapparaten
- B aanvraagcomputers
- D,E,G microfiche en microfilm leesapparaten
- C kopieerapparaat, microfiche en microfilmprinter
- 21 historische kaartencollectie Kadaster
- 81, 82 Kadaster Archief Viewer, kaartencollectie (toegang 817)
- 84 pc met gedigitaliseerde bouwdoSSIERS (toegang 2383)

Veelgebruikte termen

- > archief De administratie die ontstaat doordat een groep of organisatie haar taak uitvoert. Ook de administratie van een privépersoon wordt als een archief beschouwd.
- > archiefvormer De persoon, groep of organisatie door wiens werkzaamheden het archief (de administratie) is ontstaan.
- > bron Een document of archief waaruit men informatie haalt.
- > collectie Een verzameling met een bepaalde samenhang of een bepaald doel. Vaak is de verzameling gebaseerd op het type documenten: kaartencollectie, foto-collectie of audiovisuele collectie.
- > genealogie ‘Stamboomonderzoek’, onderzoek naar familie-relaties.
- > index Een hulpmiddel om (een deel van) een archief gemakkelijker doorzoekbaar te maken, vergelijkbaar met een trefwoordenregister achterin een boek. Bijvoorbeeld een alfabetisch geordende lijst van persoons- of plaatsnamen met verwijzingen naar de vindplaats in het archief. Een alfabetische index met namen wordt ook wel een klapper genoemd.
- > inv.nr(s). Afkorting voor inventarisnummer(s).
- > inventaris Zie toegang.
- > inventarisnummer Het unieke nummer waarmee een onderdeel van een archief wordt aangeduid. Dit nummer kan verwijzen naar een enkel los stuk (bijvoorbeeld een brief of een boek) maar ook naar dossier (een verzameling stukken die bij elkaar horen).
- > klapper Zie index.
- > nadere toegang Een extra toegang, naast de gewone toegang, om de doorzoekbaarheid van het archief te vergroten. Bijvoorbeeld een index of inhoudsopgave.
- > plaatsingslijst Zie toegang.
- > register Zie index.
- > scan Een afbeelding van een archiefstuk. Géén digitaal doorzoekbaar tekstbestand.
- > toegang Een soort inhoudsopgave van het archief. Een inventaris is een toegang waarin de onderdelen geordend zijn in een rubriekindeling. Een ongeordende toegang heet het een plaatsingslijst. De toegang van een bibliotheekcollectie of kaartenverzameling noemen we een catalogus.
- > toegangsnummer Het unieke nummer waarmee een inventaris, plaatsingslijst of catalogus wordt aangeduid.

Onderzoeksgids

Regionaal Historisch Centrum Groninger Archieven
Vierde editie januari 2017

Dit is een uitgave van RHC Groninger Archieven.

Op de tekst van deze uitgave is een Creative Commons Naamsvermelding licentie van toepassing. U mag de tekst van deze uitgave vrij delen, bewerken en hergebruiken, op voorwaarde dat u daarbij de naam van de licentiegever noemt. Voor meer informatie zie <https://creativecommons.org/>

Dezelfde Creative Commons Naamsvermelding licentie is van toepassing op de afbeeldingen op pag. 5, 17, 21, 50, 57, 71, 74, 77, 83, 91, 99, 123, 126 en 127 en op de afbeeldingen op de achterzijde van de omslag.

Voor de vormgeving, de grafische illustraties en de afbeeldingen op pag. 23, 25, 27, 36, 39 en 51 geldt: alle rechten voorbehouden.

Teksten en samenstelling:	Albert Beuse, Frederiekje de Jongh, Jona van Keulen, Peter Riem, Harry Romijn en Sebastiaan Vos (RHC Groninger Archieven)
Correctie:	Harma Rozema-Woldhuis en Loulou Vintges (RHC Groninger Archieven)
Beeldredactie:	Michael Hermse (RHC Groninger Archieven)
Foto binnenzijde en achterzijde omslag:	Marij Kloosterhof (RHC Groninger Archieven)
Plattegrond:	Henk Kampen (RHC Groninger Archieven)
Ontwerp/vormgeving:	Mark van Houten, grafisch ontwerper
Druk:	Grafische industrie De Marne

Deze gids is met de grootst mogelijke zorg samengesteld. Mocht u er desondanks onvolkomenheden in aantreffen, stellen we het op prijs als u dit aan ons laat weten. Het kan ook voorkomen dat de informatie in deze gids na verloop van tijd is achterhaald door nieuwe ontwikkelingen. Kijkt u daarom tevens op onze website voor de meest actuele informatie.

www.groningerarchieven.nl

Woord vooraf

Het Regionaal Historisch Centrum Groninger Archieven, kortweg de Groninger Archieven, is een publieke instelling die een groot aantal archieven bewaart en toegankelijk maakt. Het omvangrijke en diverse (archief)materiaal dat we in huis hebben bevat een schat aan informatie. Maar hierin de juiste gegevens vinden is voor beginnende onderzoekers niet altijd even makkelijk. Deze gids is bedoeld als eerste kennismaking met de onderzoeksmogelijkheden in onze archieven. U leest hierover in hoofdstuk 1.

Dankzij internet en het digitaal vastleggen van archiefbeschrijvingen kunt u tegenwoordig een groot deel van uw onderzoek gewoon thuis doen. Op onze website www.groningerarchieven.nl en op www.archieven.nl vindt u van bijna al onze archieven de inventaris, een soort inhoudsopgave. Soms zijn de archiefstukken zelf ook gedigitaliseerd. In deze gids verwijzen we u altijd eerst naar de digitale zoekmogelijkheden. Voor het merendeel van onze collectie geldt echter dat de stukken alleen fysiek, dus op papier of microfiche, in onze studiezaal te raadplegen zijn. In hoofdstuk 2 leest u hoe dit allemaal in zijn werk gaat.

Voor de zes meest onderzochte thema's hebben we vervolgens een overzichtelijke handleiding geschreven. Per thema noemen we kort de historische gegevens die voor het onderzoek van belang zijn en geven we tips over hoe u aan de slag kunt gaan om stap voor stap uw onderzoek op te zetten. Aansluitend worden de meest kansrijke bronnen overzichtelijk weergegeven in een bronnenschema. Met dit schema als leidraad weet u zeker dat u niets over het hoofd ziet. In hoofdstuk 9 gaan we dieper in op een aantal van de belangrijkste bronnen voor archiefonderzoek. In het laatste hoofdstuk lichten we enkele digitale bronnen toe die u kunt gebruiken om uw onderzoek verder aan te kleden met achtergrondinformatie en beeld- en geluidsmateriaal. We zouden een encyclopedie vol kunnen schrijven over onze archieven en hoe u daarin uw weg kunt vinden. Maar de ruimte was beperkt en we willen u ook niet direct overladen met informatie.

Op onze website www.groningerarchieven.nl vindt u deze gids als pdf-bestand en daarnaast per thema aanvullende informatie, in deze gids aangegeven met: [www](#)

We hopen dat u hiermee een goede start kunt maken met uw onderzoek. Mocht u de smaak te pakken krijgen en nog dieper in onze archieven willen duiken, dan helpen onze medewerkers u uiteraard graag verder.

Inhoudsopgave

1. Welkom bij de Groninger Archieven	pag. 5
2. Stappen in het onderzoek	pag. 8
3. Familie	pag. 18
4. Panden	pag. 32
5. Boerderijen	pag. 52
6. Middenstand	pag. 64
7. Schepen en schippers	pag. 78
8. Militairen	pag. 92
9. Bronnen	pag. 104
Persoonsgegevens	pag. 104
Memories van successie	pag. 112
Notariële akten en verzegelingen	pag. 115
Boedelinventarissen	pag. 120
Kadastrale archieven	pag. 124
10. Aanvullende digitale bronnen	pag. 130
11. Index	pag. 134

HOOFDSTUK 1

Welkom bij de Groninger Archieven

Steeds meer mensen zijn nieuwsgierig naar het verleden. Ze willen weten hoe hun woonplaats of woning er vroeger uitzag of wie hun voorouders waren. Er bestaan dan ook talrijke historische uitgaven over hoe men vroeger leefde en werkte en over de geschiedenis van plaatsen, woningen, boerderijen en fabrieken. Maar zoekt u specifiek iets uit uw eigen (Groningse) verleden, dan is dat meestal niet te vinden in de literatuur en is historisch onderzoek nodig, onder meer via de Groninger Archieven.

Wie zijn wij?

RHC Groninger Archieven is in 2002 ontstaan na een fusie tussen het Rijksarchief Groningen en het Gemeentearchief Groningen. Wij beheren de oude administraties van de gemeenten Groningen en Ten Boer, het Waterschap Noorderzijlvest, de Provincie Groningen en rijksinstellingen in de provincie. Daarnaast beheren we een unieke collectie boeken, kranten, bewegend beeld, kaarten en foto's. Zo vormen we hét informatiecentrum voor de geschiedenis van stad en provincie Groningen. Dit hebben wij te danken aan de in de loop der jaren opgebouwde vakkennis, aan de technische en organisatorische faciliteiten die wij kunnen bieden, maar vooral aan onze enorme collectie.

De studiezaal. Foto Marij Kloosterhof.

Welke archieven kunt u bij ons raadplegen?

De Groninger Archieven zijn de voornaamste bewaarplaats van het verleden van deze provincie. We herbergen ruim 30 kilometer documentatie, te bekijken op onze website en in de studiezaal. De belangrijkste deelcollecties zijn:

- **Archieven:** Het gemeentearchief van Groningen (stads- en gemeentebestuur; stedelijke diensten en de voormalige gemeenten Hoogkerk en Noorddijk), het gemeentearchief van Ten Boer, het archief van de Provincie Groningen (het provinciaal bestuur en zijn voorlopers) en het archief van het Waterschap Noorderzijlvest (en zijn voorlopers). Verder bestaat de collectie uit o.a. familiearchieven, huisarchieven, archieven van verenigingen, kerkelijke instellingen en bedrijfsarchieven. Voor een overzicht van alle circa 4100 archiefvormers zie www.groningerarchieven.nl.
- **Bibliotheek:** Een uitgebreide collectie van uitgaven over stad en provincie; met ruim 108.000 boeken, tijdschriften en brochures en circa 300.000 kranten. De bibliotheek is online te doorzoeken op www.groningerarchieven.nl. Een groot deel van de krantencollectie is online beschikbaar via www.dekrantvantoen.nl en www.delpher.nl. De boeken, tijdschriften, brochures en kranten worden niet uitgeleend, u kunt ze alleen inzien in de studiezaal.
- **Kaarten, prenten en tekeningen:** De Groninger Archieven beschikken over circa 19.000 kaarten, plattegronden, technische/bouwkundige tekeningen en prenten. Voor het grootste deel zijn dat topografische afbeeldingen, portretten en historische prenten. Een gedeelte hiervan kunt u bekijken op www.beeldbankgroningen.nl.
- **Foto's:** De fotoverzameling bevat ca. 62.000 foto's, ruim 220 losse fotoalbums en ca. 26.750 prentbriefkaarten. Naast stads- en dorpsgezichten betreft het onder meer portretten en collecties van fotografen en fotopersbureaus. Een belangrijk deel is online te doorzoeken via www.beeldbankgroningen.nl.
- **Films en video's:** De Groninger Archieven/GAVA (Gronings AudioVisueel Archief) beheren het Groningse verleden in beeld en geluid. De collectie bestaat uit meer dan 6.500 films, 26.000 videotapes en 4.500 audiodragers. Een gedeelte hiervan kunt u bekijken op www.gava.nl.
- **Oorlogs- en verzetsdocumentatie:** Het OVCG (Oorlogs- en Verzetscentrum Groningen) is het expertisecentrum op het gebied van de Tweede Wereldoorlog in Groningen. De collectie bestaat uit ruim 17 meter documentatie, 600 affiches, 5.000 foto's, 2.500 kranten en tijdschriften, 3.000 boeken, en meer dan 2.500 voorwerpen. Zie www.ovcg.nl.

- **Poparchief Groningen:** De geschiedenis van de popmuziek in Groningen wordt beschreven, bewaard en op internet gepubliceerd door het Poparchief Groningen. De collectie bevat meer dan 15.000 affiches en meer dan 3.000 audiodragers. Zie www.poparchiefgroningen.nl.

Onze studiezaal

Het archief beschikt over een ruime studiezaal met voldoende zitplaatsen, lees- en reproductiemogelijkheden, internet en wifi. De toegang is gratis. In de studiezaal zijn kopieën van de meest gebruikte archiefstukken voorhanden in zelfbediening. Het betreft onder meer bevolkingsregisters, memories van successie, gerechtelijke archiefstukken en kranten. Naast gekopieerde stukken vindt u in de studiezaal ook een aantal naslagwerken in zelfbediening. Op genealogisch gebied vindt u er tijdschriften en (gepubliceerde) genealogieën. In de studiezaal zijn gespecialiseerde medewerkers aanwezig om u te adviseren bij uw onderzoek.

Uw eerste bezoek

Wanneer u voor het eerst een bezoek brengt aan onze studiezaal wordt u als bezoeker ingeschreven. Voor deze inschrijving vragen wij u een geldig legitimatiebewijs te tonen. Ook tekent u dan het bezoekersreglement, waarin de regels staan die gelden bij een bezoek aan onze studiezaal. U krijgt een bezoekerspas waarmee u zich bij uw volgende bezoeken dient aan te melden. Op deze pas staat rechtsonder een nummer dat u nodig heeft om stukken aan te vragen. Aan de inschrijving en de bezoekerspas zijn geen kosten verbonden.

Nieuwsbrief en social media

Met behulp van het aanmeldformulier op onze website kunt u zich abonneren op onze digitale nieuwsbrief. U wordt dan op de hoogte gehouden van nieuws, evenementen en nieuw aanbod. U kunt ons ook volgen op Facebook, Twitter en Instagram.

Stappen in het onderzoek

Als u voor het eerst historisch onderzoek doet, weet u wellicht niet goed hoe of waar u moet beginnen. Hoewel de te nemen stappen natuurlijk sterk afhangen van uw onderzoeksdoelen, kunnen we u wel een algemene richtlijn bieden in de vorm van een stappenplan.

1. Onderzoeksdoel

Elk onderzoek begint met een afbakening van de zoekvraag. Probeer voor uzelf te formuleren wat het onderwerp van uw onderzoek zal zijn. In welk gebied speelt uw onderzoek zich af? Zoekt u landelijke gegevens of plaatselijke? In welke periode zoekt u? Deze vragen zijn van belang om te bepalen welke bronnen u bij uw onderzoek kunnen helpen.

2. Voorbereiding

Zet vervolgens op een rijtje wat u al weet. Wanneer u familieonderzoek wilt gaan doen is het handig zoveel mogelijk gegevens te verzamelen, bijvoorbeeld uit trouwboekjes en van grafstenen. Een bezoekje aan oudere familieleden kan interessante informatie opleveren. Wanneer u de geschiedenis van uw huis wilt uitzoeken, probeer dan het kadastrale perceelnummer of de naam van de vorige eigenaar te achterhalen.

3. Bronnen vinden

Bedenk vervolgens welke bronnen u wilt gebruiken en waar die zich bevinden. Er zijn verscheidene websites die u hierbij behulpzaam kunnen zijn. Zo staan op www.archiefnet.nl alle archiefinstellingen in Nederland (en veel in het buitenland) vermeld. Op www.archieven.nl kunt u zoeken in de collecties van een groot aantal archieven. Op www.groningerarchiefnet.nl kunt u zoeken in de collecties van de aangesloten gemeenten en waterschappen in Groningen. In de bibliotheekcollectie van de Groninger Archieven vindt u ook gedrukte exemplaren van de inventarissen van de gemeentearchieven. In het archievenoverzicht op www.groningerarchieven.nl kunt u zien uit welke onderdelen onze eigen archiefcollectie bestaat. U vindt dit archievenoverzicht ook in de studiezaal in de groene map in kast 11. Strikt genomen geeft het overzicht de archiefvormers weer; dat zijn de instanties of personen van wie de verschillende archieven oorspronkelijk afkomstig zijn. Het digitale archievenoverzicht is ingedeeld in rubrieken, in het papieren overzicht in de studiezaal vindt u daarnaast ook een alfabetische lijst. Bij de digitale weergave komt u steeds een stapje

verder door op een hokje met een plusje te klikken. Behalve met behulp van de rubriekindeling, kunt u het archievenoverzicht ook doorzoeken door een zoekterm in te vullen in de zoekbalk in het blauwe kader. Die zoekterm kan de naam van het archief zijn als u die al weet. Maar u kunt ook veel breder zoeken, bijvoorbeeld op naam van een persoon, familie, instelling, kerkgemeente of adres.

Om bij de beschrijving van de archiefstukken te komen moet u op de titel van de archieftoegang klikken. U ziet dan doorgaans een driedeling:

- Kenmerken
- Inleiding
- Inventaris / Plaatsingslijst / Catalogus

Soms zitten hier ook nog een Literatuurlijst en/of Bijlagen bij.

In de inleiding vindt u de geschiedenis van de archiefvormende instantie en tips over de samenstelling en het gebruik van het archief. Vaak is ook een lijstje met relevante literatuur opgenomen en wordt er melding gemaakt van eventuele beperkingen aan de openbaarheid.

Na de inleiding volgt de beschrijving van de stukken onder de term Inventaris, Plaatsingslijst of Catalogus.

> Oude administratie

Houd er rekening mee dat veel archieven oude administraties zijn, waarin het zoeken naar en vinden van bepaalde stukken soms lastig kan zijn. Zoeken in archieven vergt dan ook een bijzondere aanpak. Stukken zijn meestal niet op onderwerp gerangschikt, maar binnen de structuur van de organisatie waardoor ze zijn gemaakt of ontvangen. Waar het op aan komt is te bedenken in welk archief stukken kunnen voorkomen die van belang kunnen zijn, en dan binnen de structuur van de toegang op dat archief te zoeken naar een veelbelovende rubriek of beschrijving. Voor wie vooral gewend is te zoeken met zoekmachines zoals Google kan dit soms lastig zijn. Als u echter alleen met een trefwoord zoekt, zou u belangrijke informatie kunnen missen, doordat er in de beschrijving van het archiefstuk een ander woord is gebruikt dan u verwacht.

4. Bronnen bekijken

Onze collectie is grotendeels doorzoekbaar via onze website. Van bijna alle archieven is op onze website een inventaris, plaatsingslijst of catalogus te vinden. Hierin worden bestanddelen van het archief beschreven. Dit betekent niet dat de inhoud van deze bestanddelen tot in detail wordt weergegeven. Om daar kennis van te nemen, moet u de stukken inzien. Daarvoor bent u in de meeste gevallen nog aangewezen op een bezoek aan onze studiezaal. Het voordeel hiervan is dat u bij zo'n bezoek

Slim zoeken met jokers

Er zijn manieren om 'slim' te zoeken in de bestanden op www.groningerarchieven.nl. Het is verstandig om in het begin als u nog niet precies weet wat u zoekt zo breed mogelijk te zoeken. Dat kan ook door gebruik te maken van zogeheten jokers of wildcards in plaats van letters. Het asteriskteken (*) vervangt een willekeurig aantal tekens. Als u bijvoorbeeld <brug*> intikt in de zoekbalk rechtsboven op onze homepage, dan krijgt u alle treffers met brug. Maar bijvoorbeeld ook bruggen, brugwachterswoning en bruggelden. Op deze manier vangt u in één keer enkelvoud en meervoud en ook allerhande achtervoegsels bij brug. De zoekterm <*brug> geeft naast brug bijvoorbeeld ook pontonbrug, weegbrug, basculebrug, spoorbrug en fietsbrug.

De wildcard underscore (_) vervangt één teken. Deze wildcard mag op iedere plaats in de zoekterm voorkomen. Door een vraagteken (?) voor een woord te plaatsen, zoekt u naar namen/woorden met dezelfde klank; met het dollar-teken (\$) zoekt u naar woorden met dezelfde taalkundige oorsprong. Het is de vraag of de twee laatste mogelijkheden altijd de door u gezochte naamvarianties opleveren. In hoofdstuk 9 op pag. 106-107 vindt u meer tips voor het gebruik van jokers bij genealogisch onderzoek.

maximaal kunt profiteren van de deskundige begeleiding van onze medewerkers. Wij bieden overigens al veel stukken online (als scan) aan. De komende jaren zullen er steeds meer scans bijkomen. Gedigitaliseerde archiefstukken zijn integraal online te bekijken als afbeelding, niet als doorzoekbaar tekstbestand.

> Aanvragen van archiefstukken via internet

Wanneer u op onze website stukken tegenkomt die u graag wilt inzien, kunt u deze via de website ook reserveren om ze later te kunnen bekijken tijdens uw bezoek aan de studiezaal. Daarvoor hebt u twee nummers nodig. Het nummer van het betreffende archief, ofwel het **toegangnummer** staat vetgedrukt voor de titel van het archief. Elk bestanddeel van dat archief heeft weer een eigen bestanddeelnummer of **inventarisnummer**. Dit staat vetgedrukt voor de beschrijving van het bestanddeel. Er ontstaat wel eens verwarring doordat rubrieken in een toegang ook genummerd zijn, maar deze nummers zijn niet vetgedrukt en hebben geen directe relatie met een archiefbestanddeel.

U kunt het door u geselecteerde archiefstuk aanvragen door op het scherm op het meest rechtse icoontje te klikken (een icoontje dat een map voorstelt). Soms wordt

een beschrijving niet voorafgegaan door een vetgedrukt nummer. U kunt het stuk dan niet met het icoontje aanvragen, maar in de NB vindt u een verwijzing naar de manier waarop u dit stuk toch kunt raadplegen.

Wanneer u er zeker van wilt zijn dat de door u gereserveerde stukken tijdig voor u klaar liggen, raden wij u aan de stukken op de voorgaande werkdag voor 12.00 uur te reserveren. U kunt maximaal zes stukken per keer aanvragen.

5. Overige bronnen op internet

Sommige vormen van onderzoek, zoals genealogie, zijn zo populair dat er speciale websites voor bestaan. Meer informatie over deze websites vindt u bij de behandeling van de verschillende thema's in het volgende hoofdstuk. De belangrijkste websites staan ook vermeld op de achterflap van deze gids.

6. Bezoek aan de studiezaal van de Groninger Archieven

Wanneer u er zeker van wilt zijn dat de door u gereserveerde stukken tijdig voor u klaar liggen, dan raden wij u aan de stukken op de voorgaande werkdag voor 12.00 uur te reserveren. Heeft u nog geen stukken aangevraagd, dan kunt u dat alsnog doen in de studiezaal.

> Aanvragen van archiefstukken in de studiezaal

Het doorzoeken van onze archiefcollectie en het aanvragen van stukken kan op de computers in carrousel B in de studiezaal. Als u op 'Zoeken in toegangen' klikt, komt u op onze website. U kunt dan het archievenoverzicht raadplegen en archiefstukken aanvragen met behulp van het icoontje dat een map voorstelt (zie boven onder punt 3 en 4).

Als u op 'Bibliotheek' klikt, komt u direct in onze bibliotheekcatalogus. Ook daar kunt u publicaties direct aanvragen met het icoontje dat een map voorstelt.

U kunt onze collectie ook doorzoeken op uw eigen laptop of tablet, maar bij het aanvragen moet u dan toch gebruikmaken van de computers van carrousel B. Kies daarvoor 'Mais Flexis aanvragen' en vul het toegangnummer en het inventarisnummer in (zie boven). Via het aanvraagscherm op uw eigen laptop of tablet kunt u alleen voor de volgende dag aanvragen.

U kunt in de studiezaal ook gebruik maken van het papieren archievenoverzicht en de papieren inventarissen. Het papieren archievenoverzicht (kast 11, plank 1, groene map) geeft alle archiefvormers weer, geordend in rubrieken. Achterin dit overzicht vindt u ook een lijst waarin u kunt zoeken op archieftitel (alfabetisch). Bij het zoeken op archieftitel is het belangrijk te weten dat wordt verwezen naar het paginanummer van dit overzicht en niet direct naar het toegangnummer. Op de betreffende pagina

staat het toegangsnummer vóór de archieftitel vermeld. Het toegangsnummer verwijst naar de papieren inventaris die zich in één van de rode mappen in kast 11 en 12 bevindt. Aan de hand van het toegangsnummer en het inventarisnummer kunt u de stukken aanvragen via de computers van carrousel B.

Als u in de studiezaal stukken aanvraagt, moet u altijd het nummer van uw archiefpas en het nummer van de tafel waaraan u gaat zitten invullen. Alle tafels in de studiezaal hebben een eigen nummer dat duidelijk zichtbaar is. De aangevraagde stukken worden aan de door u opgegeven tafel bezorgd. Wanneer u in de studiezaal een stuk aanvraagt, wordt dat binnen een half uur voor u opgehaald en aan uw tafel gebracht. U mag maximaal zes inventarisnummers tegelijk aanvragen en u krijgt maximaal drie inventarisnummers tegelijk op uw tafel.

Enkele archieven kunt u niet via de computer aanvragen. Daarvoor vindt u bij de balie papieren aanvraagbriefjes. Er zijn ook stukken die u niet kunt aanvragen omdat ze (nog) niet openbaar zijn (zie onder) of omdat ze (in kopie) beschikbaar zijn in de studiezaal of omdat ze gedigitaliseerd zijn. In dat laatste geval kunt u een scan van het archiefstuk op de computer bekijken. Dit kan ook via onze website.

> **Voor sommige stukken geldt een langere wachttijd**

Onze collectie is zo omvangrijk geworden dat niet alles meer in de depots aan het Cascadeplein kan worden ondergebracht. Een deel bevindt zich in het hulpdepot in Hoogkerk. Daar ligt vooral materiaal dat niet zomaar kan worden geraadpleegd, bijvoorbeeld omdat het niet openbaar is. Er liggen echter ook stukken die u wel gewoon kunt aanvragen. Wanneer u de inventaris van zo'n archief op onze website raadpleegt, wordt u er met behulp van een icoontje in de vorm van een waarschuwingsbord op gewezen dat voor aanvragen uit dit archief een langere wachttijd geldt. Aanvragen die op dinsdag, woensdag of donderdag vóór 11.00 uur binnen zijn, worden diezelfde dag nog gehaald en zijn dan vanaf 13.00 uur beschikbaar in de studiezaal. Stukken die later zijn aangevraagd, worden met de eerstvolgende koeriersdienst meegenomen. Voor het aanvragen van stukken uit Hoogkerk geldt geen maximum aantal van zes stukken. Er worden zoveel mogelijk stukken meegenomen.

> **Nadere toegangen en hulpbestanden**

Een aantal archieven is voorzien van een zogeheten **nadere toegang**. In de meeste gevallen is dat een alfabetische lijst met namen of onderwerpen die in een bepaald stuk voorkomen. De meeste nadere toegangen zijn nog niet via internet raadpleegbaar, maar alleen in de studiezaal in te zien. Het gele inlegvel in elke archiefbeschrijving in de rode mappen van de kasten 11 en 12 op de studiezaal verwijst u naar deze nadere toegangen. Op dit inlegvel wordt ook verwezen naar duplicaten in de stu-

diezaal, zoals fotokopieën, foto's en microfilms of -fiches. Al deze nadere toegangen staan ook beschreven in de *Lijst van indexen*. U vindt dit overzicht in de groene map in kast 13, plank 1 voorafgaand aan de nadere toegangen zelf die op volgnummer in de kasten 13 en 14 staan. Om te kunnen bepalen tot welk arrondissement of kerspel (kerkelijke gemeente), of tot welke oud-rechterlijke jurisdictie of gemeente een dorp of gehucht in het verleden behoorde, kunt u de *Lijst van dorpen en gehuchten* (2 delen) raadplegen, waarvan meerdere exemplaren in de studiezaal liggen. U vindt ze in kast 13 (index 29), kast 83 (plank 3) en in kast 53.

> **Openbaarheid van stukken**

Veel stukken uit onze collectie zijn openbaar; uitzondering op deze regel vormen documenten die bijvoorbeeld de privacy van nog levende personen kunnen schenden. Als u toch inzage in dergelijke stukken wilt krijgen, kunt u een verzoek indienen bij de rijks-, provincie- of gemeentearchivaris (bij overheidsarchieven) of de archiefvormer (bij particuliere archieven). Om te bepalen of u toch inzage in dergelijke stukken kunt krijgen, dient u een procedure te doorlopen waarbij een afweging wordt gemaakt tussen het belang van uw onderzoek en de belangen van derden. Ook zijn stukken niet raadpleegbaar wanneer de materiële toestand dat niet toelaat. In dat geval wordt eveneens gekeken of er een oplossing kan worden gevonden, bijvoorbeeld door het scannen van het stuk, zodat het digitaal beschikbaar komt. Voor meer informatie kunt u terecht bij de baliemedewerker.

7. Voorschriften bij publicatie

De stukken die in onze studiezaal ter inzage liggen kunnen, hoewel ze openbaar zijn, onderworpen zijn aan wettelijke bepalingen. Zo gelden in het kader van de Wet Bescherming Persoonsgegevens beperkingen bij het publiceren van informatie over nog levende personen. Ook zijn aan de publicatie van stukken waarop de Auteurswet van toepassing is speciale voorwaarden verbonden. Voor publicatie van beeld- en geluidsmateriaal uit de collectie van de Groninger Archieven kan in zulke gevallen een **gebruiksvergoeding** worden geheven. Verder mag u alle op onze websites beschikbare overheidsoverheidsinformatie die openbaar is en waar geen auteursrecht of andere rechten van derden op rusten, zonder beperkingen bekijken, downloaden en gebruiken. Voor meer informatie over **open data** en gebruiksvergoedingen kunt u terecht bij onze baliemedewerkers. Bezoekers die gegevens of beeldmateriaal afkomstig uit onze archieven in hun publicatie verwerken of opnemen, worden vriendelijk verzocht een exemplaar van deze publicatie ter beschikking te stellen aan de bibliotheek van de Groninger Archieven.

8. Bronverwijzingen

Tijdens uw onderzoek vindt u gegevens die u wilt vastleggen, voor uzelf of voor gebruik in een publicatie. Op een later moment wilt u die dan weer inzien, of misschien gaat een ander op basis van uw onderzoek verder. In alle gevallen is het belangrijk dat u zo goed mogelijk noteert wat u gezien hebt en vooral waar, zodat de gegevens weer terug te vinden zijn. Ook op gemaakte fotokopieën en andere reproducties geeft u steeds de vindplaats aan. Bij gebruik van de gegevens in een publicatie, komt de lijst van het geraadpleegd materiaal (zoals archiefstukken en literatuur) in een notenapparaat te staan met verwijzingen naar de vindplaats. Het belangrijkste uitgangspunt is steeds: u verwijst naar de stukken die u zelf heeft gezien.

> Wanneer verwijzen?

Noten met bronverwijzingen zijn bedoeld om beweringen in publicaties controleerbaar te maken. Verwijzingen worden in ieder geval opgenomen:

- bij alle citaten en parafrases (navertellingen)
- als u een opvatting aan een andere auteur ontleent
- als de lezer denkt: waar heeft de onderzoeker dat vandaan?

> Hoe verwijzen?

Een goede bronverwijzing zorgt dat iedereen de vindplaats zo makkelijk mogelijk kan vinden en kan zien wat u hebt gezien en gebruikt. U geeft uw eigen werk weer: waar u hebt geraadpleegd, wat u hebt gezien, in welke vorm en soms ook wanneer.

> Archiefbronnen

Een bronverwijzing naar niet-gedrukte (archief)bronnen bestaat uit vier (soms vijf) onderdelen:

1. De archiefdienst of de bewaarplaats waar u de betreffende stukken hebt ingezien.
2. Het archief of de collectie waaruit onderdelen zijn bekeken. Als daar een toegang op bestaat, verwijst u middels het toegangsnummer, gevolgd door de titel van de inventaris c.q. toegang die is gebruikt.
3. Het inventaris- of catalogusnummer waarin de gevonden gegevens staan; deze verwijzingen worden aangegeven met de afkortingen inv.nr. of cat.nr. Als de collectie niet geïnventariseerd is, kunt u het beste de medewerkers van de archiefdienst vragen welke nadere aanduiding u kunt gebruiken.
4. Een nadere omschrijving van het soort stuk om de gegevens binnen het inventaris- of catalogusnummer zo snel mogelijk te kunnen vinden. Daarvoor bestaan geen voorschriften, maar er zijn wel een paar algemene regels te geven. Bij delen: bladzijdenr. of folionr. (fol. xr voor de voorkant van de pagina (recto) en fol. xv voor

de achterkant (verso), waarbij x staat voor het betreffende paginanummer). Als het deel niet is gepagineerd, staan de stukken mogelijk in een bepaalde volgorde die u kunt gebruiken om de plaats nader aan te geven, bijvoorbeeld op datum of volgnummer. Gaat het om een pak of doos (dozen) met losse stukken, dan kiest u zelf de beste oplossing: omschrijving van de aard van het stuk met alle belangrijke kenmerken (bijvoorbeeld: nummer of datum en eventuele afzender of ontvanger), en nadere omschrijving van de inhoud of de vorm.

> Verwijzen naar reproducties

Steeds vaker zult u bronnen raadplegen middels reproducties, bijvoorbeeld op microfiches of als scan op internet. Als uitgangspunt geldt dat u verwijst naar de vorm die u zelf gezien heeft en zoveel mogelijk de gegevens van het origineel toevoegt. In de regel zijn gereproduceerde stukken wel in een inventaris beschreven en van een nummer voorzien. Daarnaast kan worden verwezen, met de toevoeging dat raadpleging heeft plaatsgevonden middels een reproductie. Op de website www.allegroningers.nl staan het toegangsnummer en het inventarisnummer aangegeven onder de term 'bron'. Op de website www.beeldbank Groningen.nl is dat ook het geval: de nummers zijn weergegeven in de bestandsnaam.

Bij vondsten op internet is het in alle gevallen raadzaam om behalve de pagina-aanduiding ook de datum van raadpleging te vermelden; dit medium verandert immers voortdurend. Bovendien krijgt u bij een digitale reproductie vaak een extra plaatsaanduiding, die het origineel niet bevat. Voorbeelden zijn: tijdspositie in een film of paginanummer in een deel, waarvan het origineel niet gepagineerd is.

> Bijschriften bij afbeeldingen van bronnen

Als u afbeeldingen van stukken in uw publicatie opneemt, geeft u een beschrijving van de afbeelding en een zo volledig mogelijke verwijzing; ongeacht of deze informatie ook in de lopende tekst wordt gegeven. Het bijschrift moet alle informatie bevatten om het afgebeelde stuk te kunnen terugvinden. Daarnaast moet bij bronverwijzingen naar beeldmateriaal als aanvullend gegeven de naam van de maker, bijvoorbeeld de kaarttekenaar, fotograaf of filmer worden opgenomen. Dit hoeft niet als u een apart overzicht van illustraties geeft – een illustratieverantwoording – waarin al deze gegevens staan. Dan kunt u de bijschriften beknopter houden.

> Voorbeelden voor de Groninger Archieven

Bij eerste vermelding van een archiefstuk:

Regionaal Historisch Centrum Groninger Archieven (RHC GrA), toegangsnr. 1,

Archieven van de Staten van Stad en Lande, inv.nr. 1, Resoluties, fol. 1.

Bij volgende vermeldingen:

RHC GrA, Archief Staten, inv.nr. 1, fol 2.

Foto:

RHC GrA, Fotoverzameling, toegangsnr. 2138, cat.nr. 154.

Reproducties:

RHC GrA, Huwelijksakten Appingedam, 13-05-1910, aktenr. 13 (filmcassette H7).

RHC GrA, Bevolkingsregister Groningen 1910-1920, boekdeel 8, blad 766 (fiche 281).

9. Reproducties

Alle duplicaatbestanden en publicaties die in de studiezaal staan, kunt u tegen betaling met behulp van de daar aanwezige kopieerapparatuur zelf reproduceren. Van aangevraagde stukken (stukken uit de depots) kunnen alleen archiefmedewerkers – tegen betaling – reproducties maken, zolang de vorm en toestand van die stukken dat toelaten. Tegenwoordig zijn dat vaak geen fotokopieën meer maar scans, die aangeleverd kunnen worden via e-mail, op een USB-stick of als print. Alle reproductiemogelijkheden staan in ons tarievenoverzicht, te verkrijgen in de studiezaal en te vinden op onze website. Daarnaast is het mogelijk om aangevraagde stukken met eigen apparatuur (zonder flits) te fotograferen. Reproductie van aangevraagd archiefmateriaal met behulp van uw eigen scanner is verboden.

Alle op onze websites beschikbare reproducties die openbaar zijn en waar geen auteursrecht of andere rechten van derden op rusten, kunt u gratis bekijken, downloaden en gebruiken.

Let u er wel op dat voor het gebruik van reproducties bij publicatie aparte regels kunnen gelden (zie punt 7).

10. Een beetje hulp

Mocht u tijdens uw onderzoek toch vastlopen of kunt u bepaalde gegevens niet achterhalen, schroom dan niet om hulp te vragen. Onze studiezaalmedewerkers denken graag met u mee en kunnen u wellicht een nieuwe invalshoek geven of u op bronnen wijzen waar u zelf nog niet aan had gedacht.

Huisregels voor studiezaalgebruik en raadpleging van archiefstukken

Archiefstukken maken deel uit van ons cultureel erfgoed. Zij zijn uniek en onvervangbaar en moeten daarom met zorg worden behandeld door alle gebruikers.

Onze belangrijkste gebruikersregels, met oog op het behoud van de collectie, zijn:

- > Stukken mogen niet op de vloer geplaatst worden.
- > De volgorde van de ter inzage gegeven losse stukken mag niet worden gewijzigd.
- > U mag niet op de stukken schrijven, u mag ze niet als ondergrond gebruiken bij het schrijven en u mag ze niet vouwen.
- > Als stukken beschadigingen vertonen of wanneer stukken of delen ervan lijken te ontbreken, vragen we u dit direct te melden aan de studiezaalmedewerker.
- > Archiefstukken, boeken en toegangen moeten in de studiezaal blijven. In geval van diefstal of moedwillige beschadiging van archiefstukken wordt aangifte gedaan bij de politie.
- > Het gebruik van pennen is in onze studiezaal niet toegestaan, daarom krijgt iedere bezoeker van ons een potlood.
- > U mag geen jas of tas meenemen in de studiezaal. Uw mobiele telefoon kunt u meenemen, maar wel graag op de trilfunctie. Voer het voeren van een telefoongesprek kunt u even naar de hal lopen.
- > U mag niet eten of drinken in de studiezaal.

Eén van de zeventien depots aan het Cascadeplein. Foto Marij Kloosterhof.

Familie

HOOFDSTUK 3

De zoektocht naar uw familiegeschiedenis zal waarschijnlijk beginnen op internet, waar een enorme schat aan informatie te vinden is. Maar hoe vindt u daarin uw weg, wat kunt u precies met die gegevens doen en hoe gaat u vervolgens verder met uw onderzoek? Graag helpen we u op weg om het onderzoek naar uw 'Groninger roots' op een gestructureerde wijze op te zetten.

Wat u moet weten

Bij genealogie vormt het jaar 1811 een belangrijke scheidslijn. In dat jaar werd de burgerlijke stand ingevoerd, en kwam de registratie van de bevolking in handen van de overheid. Later kwam daar ook nog het bevolkingsregister bij. In 1811 werd bovendien het gebruik van familienamen verplicht gesteld; in oudere documenten staan deze nieuwe achternamen dus niet vermeld. De belangrijkste bronnen voor de periode vóór 1811 zijn de doop-, trouw- en begraafboeken (DTB).

Voor u begint

Verzamel bij uw familie alvast zoveel mogelijk schriftelijke en mondelinge informatie over uw voorouders. Houd er daarbij rekening mee dat met name de mondeling overgedragen gegevens 'gekleurd' kunnen zijn. De verzamelde informatie kunt u later aan de hand van de officiële bronnen controleren op haar juistheid.

Door uit te zoeken of er al iets is gepubliceerd over uw familie, kunt u zichzelf een hoop werk besparen. Zo bewaren wij in onze bibliotheek een uitgebreide collectie genealogische publicaties. In onze studiezaal vindt u de meeste reeds gepubliceerde genealogieën die betrekking hebben op Groningse families en een aantal landelijke en regionale tijdschriften op het gebied van familieonderzoek.

Het kan voorkomen dat iemand elders in het land bezig is met familieonderzoek naar (een deel van) de door u gezochte stamboom. Internet biedt veelal ook op dit vlak uitkomst, én de mogelijkheid om contact te leggen met andere genealogen.

Gepubliceerde genealogieën

De publicaties staan in de studiezaal in de kasten 49 t/m 52. Handige hulpmiddelen hierbij zijn:

- *Genealogische bibliografie van de provincie Groningen* - W.G. Doornbos, Groningen, 1995 (kast 52).
 - *Genealogisch Repertorium* - E.A. van Beresteyn, Den Haag, 1972 (2 delen met supplementen) (kast 52). Een overzicht van genealogieën die aanwezig zijn bij het Centraal Bureau voor Genealogie. Zie ook: www.cbg.nl.
- Andere nadere toegangen en bronbewerkingen in de studiezaal zijn:
- Boerderijenboeken; overzichten van boerderijen in een bepaald gebied, met gegevens over de geschiedenis van elk boerenbedrijf en de bewoners. Niet alle delen van de provincie zijn beschreven. Deze boeken staan bij de studiezaal-balie. Een overzicht vindt u op onze website.
 - *Lijst van indexen* (kast 13, plank 1): nadere toegangen, vooral naamindexen op tal van bronnen in de stad en de provincie Groningen (in de kasten 13 en 14).

Bepaal van te voren zo concreet mogelijk wat u wilt uitzoeken, zo voorkomt u dat uw onderzoek te veel uitdijt. Er bestaan verschillende vormen van familieonderzoek; meer informatie hierover vindt u op onze website.

Bedenk hoe u uw onderzoeksgegevens wilt vastleggen. U kunt de informatie natuurlijk op papier bijhouden, maar er bestaan ook computerprogramma's voor het verwerken van genealogische gegevens. Door u al in een vroeg stadium te oriënteren op de diverse computerprogramma's, kunt u wellicht later in uw onderzoek een stuk efficiënter te werk gaan. Advies en informatie over de verschillende programmatypen vindt u op de website van het Centraal Bureau voor Genealogie in Den Haag (<http://cbg.nl/kennis/basiskennis/digitaal-je-stamboom-bouwen/>).

Aan de slag

Het 'echte' werk, het opzetten van het genealogisch raamwerk, begint met het bijeenzoeken van gegevens uit de akten van de burgerlijke stand, de belangrijkste bron voor familieonderzoek na 1811. Dit kunt u grotendeels thuis doen, omdat alle openbare Groninger gegevens zijn te raadplegen op www.allegroningers.nl en bijna alle akten online bekeken en gedownload kunnen worden. U hoeft dus in principe geen beroep te doen op de originele akten of kopieën daarvan, zoals deze worden bewaard bij de betreffende gemeenten en bij de Groninger Archieven.

Hinderkien van der Sluis-Nijhof met drie van haar kinderen, v.l.n.r. Egbertien, Evert en Abel, Onstweddertange, ca. 1913. Foto T. Post, Winschoten, collectie RHC Groninger Archieven (818-11741)

Vóór 1811 zijn gegevens over doop, (onder)trouw en overlijden te vinden in de zogeheten Doop-, Trouw- en Begraafboeken (DTB) afkomstig uit de archieven van de verschillende kerkgemeenschappen (kerspels). Hoe verder u terug gaat in de tijd, hoe lastiger het onderzoek zal worden door de hiaten in het bronmateriaal en door de slechte leesbaarheid van stukken. U zult bovendien merken dat de schrijfwijze en het gebruik van namen veranderen naarmate u dieper in het verleden duikt. Vóór 1811 zijn er geen officiële familienamen; er worden zowel patroniemen (afleidingen van de voornaam van de vader) als hier en daar een 'echte' achternaam gebruikt. De gegevens uit alle DTB-boeken uit de hele provincie Groningen zijn te vinden op www.allegroningers.nl.

Behalve DTB-boeken hielden de protestantse kerken ook een administratie bij van alle mensen die volwaardig lid waren van hun gemeente, de zogeheten lidmaten. De lidmatenadministraties van de Nederlands-hervormde kerken buiten de stad van vóór 1811 zijn te raadplegen op www.lidmatengroningen.nl. De registraties van

Nederlands-hervormde lidmaten uit de stad Groningen en de lidmatenregistraties van doopsgezinden, lutheranen en Walen zijn op microfiche te raadplegen in de studiezaal, met behulp van de naamindexen in kast 13 en 14.

Een andere belangrijke bron voor familieonderzoek over de periode 1850-1938 is het bevolkingsregister. De originele registraties bevinden zich bij de verschillende gemeenten. Bij de Groninger Archieven is van de Groninger gemeenten het merendeel van de registers over de periode 1850-1900 op microfiche te bekijken.

In de overlijdensakten van burgerlijke stand zijn geen doodsoorzaken opgenomen, die vindt u in de zogeheten overlijdensbriefjes of overlijdensverklaringen. Sinds de Wet regelende de Uitoefening der Geneeskunst van 1865 moet een overlijden altijd formeel worden vastgesteld door een arts. Deze verklaart vervolgens op een standaardformulier of de overledene een natuurlijke dood is gestorven of door geweld om het leven is gekomen. Tot april 1956 werd hierop ook bij een natuurlijke dood de precieze doodsoorzaak aangegeven. Van sommige gemeenten zijn deze overlijdensbriefjes bewaard gebleven.

Een uitgebreide beschrijving van de akten van de burgerlijke stand, de DTB-boeken, de lidmatenregisters en het bevolkingsregister vindt u in hoofdstuk 9.

Verder zoeken op internet

Mogelijk vindt u niet alles wat u zoekt in de database van www.allegroningers.nl. Bijvoorbeeld omdat een geboorte, huwelijken of overlijden in een andere provincie plaatsvond. U kunt dan verder zoeken in de landelijke database www.wiewaswie.nl. Daarnaast stellen veel archiefdiensten, genealogische verenigingen en particuliere genealogen hun gegevens via internet beschikbaar. Zo kunt u direct op een familienaam zoeken op de homepage van het Centraal Bureau voor Genealogie (CBG) in Den Haag, www.cb.g.nl. Treffers verwijzen naar verschillende archiefbronnen die daar aanwezig zijn. Dit kan een bidprentje, familieadvertentie of dossier zijn, maar ook een verwijzing naar een publicatie of een lopend onderzoek met vermelding van contactinformatie van de betreffende onderzoeker.

De Nederlands Genealogische Vereniging (NGV) met al haar regionale afdelingen is de grootste genealogische vereniging die via haar website familiegegevens en allerlei praktische informatie toont. Zie www.ngv.nl.

Verder in de Groninger Archieven

Na het raadplegen van de genealogische archieven ontbreken er mogelijk nog gegevens of u wilt de gevonden informatie controleren. De volgende stap is dan ook de zoektocht naar andere bronnen. Bekijk welke mogelijkheden er zijn om verder te zoeken op basis van uw vondsten. Zijn er akten van koop en verkoop genoemd, zijn daar data of jaartallen bij bekend of te herleiden, is de familie vaak verhuisd en zo ja, kan dat samenhangen met verandering in onroerend goed-bezit? Of andersom: leidt een huwelijk of overlijden tot verhuizing en koop of verkoop van onroerend goed? De burgerlijke stand, het bevolkingsregister en de DTB-boeken zijn opgemaakt om de bevolkingsgegevens te registreren. Dit geldt niet voor de bronnen die u in dit stadium van uw onderzoek zult raadplegen. Die zijn opgemaakt met een ander doel en daardoor minder toegankelijk: ze geven geen overzicht van de hele bevolking en ze zijn niet op naam doorzoekbaar. Bekijk daarom per bron hoe deze is opgezet, voor welk gebied of welke groep mensen deze is opgezet en of de naam die u zoekt erin voor kan komen. U weet vooraf meestal niet of u iets vindt. Registers en stukken zult u vaak bladzijde voor bladzijde moeten doorkijken. Noteer daarbij steeds alle voorkomende naamvarianten.

'Neuten schaiten', Oosterparkwijk, Pasen 1957
Foto J.J. Folkers, collectie RHC Groninger Archieven (1785-9547)

Voor een klein deel van de stukken geldt dat u daarbinnen op een persoon kunt zoeken of dat u de stukken thuis via onze website kunt bekijken. Voor de meeste 'nadere toegangen' zult u echter een bezoekje moeten brengen aan onze studiezaal. De nadere toegangen zijn specifiek voor een bepaalde instelling gemaakt en dus toegespitst op het eigen werkgebied, zoals een kanton of arrondissement. In de *Lijst van dorpen en gehuchten* (zie studiezaal, kast 13 (index 29), 83 (plank 3) en 53) kunt u zien tot welk gebied de door u gezochte locatie in het verleden behoorde. Nadere toegangen kunnen voorkomen als bijlage in de inventaris, los in de studiezaal of als onderdeel van het archief. In dat laatste geval zijn ze vaak opgenomen achter de stukken waar ze bij horen (zie ook hoofdstuk 2).

Bronnen die vooral familierelaties en bezit betreffen zijn:

> **Memories van successie**

Vanaf 1806 werden memories van successie gemaakt in verband met de toen ingevoerde belasting op nalatenschappen. Ze zijn aanwezig tot ca. 1927. In de memories van successie vindt u een overzicht van geld en goederen van een overledene en een opgave van de erfgenamen. Als iemand geen of weinig bezit naliet, werd zo'n memorie niet gemaakt. Zie hoofdstuk 9 voor meer informatie.

> **Notariële akten**

Notarissen zijn in de provincie Groningen werkzaam sinds 1811. Deze archieven bevatten akten van koop en verkoop, van huwelijksvoorwaarden, testamenten en boedelscheidingen. Zie hoofdstuk 9 voor meer informatie.

> **Verzegelingen**

Vóór 1811 werden akten van koop en verkoop, van huwelijksvoorwaarden, testamenten en boedelscheidingen opgemaakt door de plaatselijke gerechten. Deze akten heten verzegelingen. Zie hoofdstuk 9 voor meer informatie.

> **Boedelinventarissen**

Deze stukken beschrijven de nalatenschap in onroerende en roerende goederen maar ook in baten en lasten van een persoon. Ze werden vooral opgemaakt om belangen van wezen en halfwezen te beschermen. Daarnaast werden boedelinventarissen gemaakt bij faillissementen of bij twijfel over het batig saldo van de nalatenschap. Zie hoofdstuk 9 voor meer informatie.

Tonko Modderman en Jacoba Cornelia Sara Boers en kinderen, 1827.
Schilderij S.B. Benavente, verblijfplaats onbekend. Foto P.B. Kramer, collectie RHC Groninger Archieven (1785-16558)

Vervolgonderzoek

Mogelijk bent u tijdens uw onderzoek op enkele interessante aspecten van uw familiehistorie gestuit die u verder wilt uitdiepen. Het vervolgonderzoek kan op allerlei manieren worden aangepakt. Hieronder enkele voorbeelden:

Een familie met weinig of geen bezit

- Diaconie (kerken)
- Armenzorg (burgerlijke gemeenten)
- Weeshuizen, armenhuizen (stad)
- Gedwongen verkopen
- Faillissementen - zie hoofdstuk 6

Beroep

- Boeren - zie hoofdstuk 5
- Middenstanders - zie hoofdstuk 6
- Varenden - zie hoofdstuk 7
- Militairen - zie hoofdstuk 8
- Boedelinventarissen - zie hoofdstuk 9
- Speciale registraties en literatuur (zoals bij dominees en schoolmeesters)
- zie hoofdstuk 10

Betrokken bij rechtszaken en/of gevangenisstraf

- Oud-rechterlijke archieven en de Hoge Justitie Kamer
- Gerechten en rechtbanken na 1811
- Gevangenis

Voogdij over (half)wezen

- Aanstelling van voogden
- Beëindiging van voogdij met afrekening (afkoop) bij meerderjarigheid
- Weeshuizen en diaconie
- Boedelinventarissen - zie hoofdstuk 9
- Administratie van boedels

De verdere aankleding

Als u uw genealogische gegevens compleet hebt, kunt u het onderzoek verder aankleden met bijvoorbeeld oud beeldmateriaal of met een beschrijving van de historische achtergrond. Hiervoor kunt u op allerlei plaatsen terecht: in literatuur over de geschiedenis van onze provincie, bij uw eigen familie, in de collectie van de Groninger Archieven (zie ook hoofdstuk 10) en bij gemeenten in de provincie. Via www.groningerarchievenet.nl is het mogelijk een flink aantal van de archieven van de Groninger gemeenten en van het waterschap Hunze en Aa's te doorzoeken. De stukken zelf zijn niet online te bekijken. De akten van de burgerlijke stand zijn in tweevoud opgemaakt, en zowel aanwezig bij de betreffende gemeente als bij de Groninger Archieven. Verder vullen de collecties elkaar aan; u vindt dus bij de gemeenten andere stukken en andere informatie dan bij de Groninger Archieven. Gemeenten in onze provincie bestaan pas sinds 1811 en hun archieven bevatten dus nauwelijks stukken van voor dat jaar. Alleen Groningen en Appingedam hebben een ouder stadsarchief.

Onderzoek bij de gemeentearchieven en bij het Waterschap Hunze en Aa's is slechts mogelijk op afspraak. Hiervoor kunt u contact opnemen met de beheerder van het archief in de desbetreffende gemeente. De benodigde namen, adressen en telefoonnummers vindt u eveneens op www.groningerarchievenet.nl.

Jan Evert Scholten en familie, Groningen, ca. 1895. Foto collectie RHC Groninger Archieven (1785-30313)

> Bronnenschema Familie

Gemeente Groningen

Burgerlijke stand na 1811

- > Kijk op www.allegroningers.nl (zie ook hoofdstuk 9).
- > Kijk op www.wiewaswie.nl voor geboorten, huwelijken en overlijdens buiten de provincie (zie ook hoofdstuk 9).
- > De huwelijksbijlagen van Groningen uit de periode 1811-1882 kunt u in de studiezaal raadplegen op microfilm (kast 57). De overige jaren en de huwelijksbijlagen uit Hoogkerk en Noorddijk kunt u in origineel aanvragen: toegangen 1634, 1639 en 1654.

Bevolkingsregister na 1811

- > **Bevolkingsregister, 1820-1920:** Een index op achternaam is te raadplegen op de computers in de studiezaal (carrousel B). De bevolkingsregisters zelf zijn gedigitaliseerd en beschikbaar via onze website (toegang 1399), met uitzondering van Noorddijk en Hoogkerk. Alle bevolkingsregisters van de gemeente Groningen zijn daarnaast ook beschikbaar op microfiche in de studiezaal (kasten 60-61, bovenste laden).
- > **Gezinskaarten stad Groningen, 1920-1938; Hoogkerk, 1913-1930; Noorddijk, 1922-1939:** Zijn te raadplegen op microfiche in de studiezaal (kast 59, lade 1).
- > **Persoonskaarten 1938-1994 en Persoonslijsten 1994-heden:** Deze zijn nog niet openbaar. Uittreksels zijn aan te vragen via het Centraal Bureau voor Genealogie in Den Haag www.cbg.nl.

DTB-gegevens vóór 1811

- > Kijk op www.allegroningers.nl (zie ook hoofdstuk 9).
- > Indien DTB-gegevens niet m.b.v. internet te achterhalen zijn, kunnen de volgende bronnen bij de Groninger Archieven u mogelijk verder helpen:
 - > **Verhuur lijklakens, 1749-1876**
Te raadplegen (met hiaten) op microfiche in de studiezaal (kast 59, lade 2). Index 136 (kast 13).
 - > **Inkomsten begrafenissen diaconie, 1796-1807**
Met naamindex. Te raadplegen op microfiche in de studiezaal (kast 59, lade 2).
 - > **Breukdodenlijsten, 1729-1793**
Dit zijn lijsten van doden voor wie een heffing werd betaald wegens het laat begraven. Te raadplegen op microfiche in de studiezaal (kast 59, lade 2). Index 164 (kast 13, plank 5).

- > Kijk op de landelijke database www.graftombe.nl voor genealogische gegevens van begraven personen.

Lidmaten vóór 1811

- > Te raadplegen op microfiche in de studiezaal (kast 59, lade 2). Indexen in kast 13 en 14.

Overlijdensbriefjes na 1811

- > Stad Groningen: voor de jaren 1867-1916 zie toegang 1399, inv.nrs. 6434-6462, 11128-11150; voor de jaren 1917-1979 zie toegang 1607, inv.nrs 700-796.
- > Hoogkerk: voor de jaren 1917-1968 zie toegang 1748, inv.nrs. 1382-1385.
- > Noorddijk: niet bewaard gebleven.

Overige gemeenten

Burgerlijke stand na 1811

- > Kijk op www.allegroningers.nl (zie ook hoofdstuk 9).
- > Kijk op www.wiewaswie.nl voor geboorten, huwelijken en overlijdens buiten de provincie (zie ook hoofdstuk 9).
- > De huwelijksbijlagen uit de periode 1811-1912 kunt u in de studiezaal raadplegen op microfilm (kasten 55-56). Zie ook de *Lijst van microfilm-cassettes burgerlijke stand provincie Groningen* bovenop die kasten. De huwelijksbijlagen uit de periode 1913-1942 kunt u in origineel aanvragen: toegangen 1620-1681. Zoek in onze website op <burgerlijke stand> gevolgd door de naam van de gemeente.

Bevolkingsregister na 1811

- > **Bevolkingsregister, 1820-1920:** Gedeeltelijk op microfiche (kasten 62-65), o.a. de periode 1900-1920 ontbreekt voor de meeste gemeenten. Zie hoofdstuk 9.
- > **Gezinskaarten, 1920-1938:** Deze worden bewaard bij de desbetreffende gemeente, zie www.groningerarchievenet.nl. De gezinskaarten van de gemeente Ten Boer worden bewaard bij de Groninger Archieven, zie toegang 2988, inv.nrs. 819-826.
- > **Persoonskaarten, 1938-1994 en Persoonslijsten, 1994-heden:** Deze zijn nog niet openbaar. Uittreksels zijn aan te vragen via het Centraal Bureau voor Genealogie in Den Haag www.cbg.nl.

DTB-gegevens vóór 1811

- > Kijk op www.allegroningers.nl (zie ook hoofdstuk 9).
- > Zoek in de registers van inkomsten van de diaconie in de archieven van de verschillende kerkelijke gemeenten.

> Kijk op de landelijke database www.graftombe.nl voor genealogische gegevens van begraven personen.

Lidmaten vóór 1811

- > Voor Nederlands-hervormden, zie www.lidmatengroningen.nl.
- > Voor doopgezinden, lutheranen en Walen: zie de indexen in kasten 13 en 14.

Overlijdensbriefjes

Zoek in het archief van de desbetreffende gemeente, zie www.groningerarchiefn.nl. De overlijdensbriefjes van de gemeente Ten Boer zijn niet bewaard gebleven.

Overige bronnen

Als er nog gegevens ontbreken of om de gevonden gegevens te controleren, kunt u verder zoeken in de volgende bronnen:

Gepubliceerde genealogieën

Zie het kader op pag. 20.

Genealogische gegevens uit Ostfriesland

- > Genealogische gegevens van kerkgemeentes in Ostfriesland uit de 17e, 18e en 19e eeuw vindt u in de reeks *Ostfrieslands Ortssippenbücher* en *Die Emders Bürgerbücher* in onze bibliotheekcollectie.
- > De Verzameling Frans Olfers (toegang 869) bevat microfiches van de DTB-boeken van Emden en Oldersum.

Registers van naamsaanneming 1811-1812

Zie hoofdstuk 9.

Memories van successie 1806-1927

Zie hoofdstuk 9. De jaren 1812-1813 zijn niet bewaard gebleven.

Notariële akten 1811-ca. 1935

- > Stad Groningen: toegangen 1869-1878.
- > Overige gemeenten: toegangen 85-123.
Een overzicht van alle standplaatsen vindt u in de inleiding op toegang 85. Zie voor meer informatie hoofdstuk 9.

Verzegelingen vóór 1811

Stad Groningen:

> **Huwelijkscontracten, testamenten en boedelscheidingen 1601-1811:** (toegang 1534, inv. nrs. 3483-3934). De verzegelingen staan onder de oude aanduiding III ij op microfiches in de studiezaal (kast 6). Index 173 (kast 14). Index 174 (kast 14) biedt een extra nadere toegang op huwelijkscontracten en testamenten voor de periode 1668-1804.

> **Akten betreffende onroerend goed (vooral koop en verkoop) 1613-1811:** (toegang 1534, inv. nrs. 3935-4162). De verzegelingen staan onder de oude aanduiding III x op microfiches in de studiezaal (kast 6). Index 172 (kast 14). Overige plaatsen:

> **Huwelijkscontracten en andere verzegelingen** van Selwerd en Sappemeer (toegang 730), Oldambt (toegang 731) en Westerwolde (toegang 732) staan grotendeels als fotokopie in de studiezaal (kast 84-88). Van Hunsingo (toegang 734), Fivelingo (toegang 733) en Westerkwartier (toegang 735) bestaat weinig tot niets voor 1750. Protocollen met verzegelingen zijn voor een klein deel gescand en te bekijken op onze website. Op de huwelijkscontracten bestaan nadere toegangen op persoonsnaam:

- > 1750-1811: plaatselijke gerechten uit de hele provincie (m.u.v. de stad Groningen), index 108-109 (kast 83, plank 1)
- > 1700-1749: plaatselijke gerechten, voornamelijk uit Westerwolde en de beide Oldambten, index 513-549 (kast 83, plank 1)
- > 1613-1810: regio Fivelingo, index 301 (kast 14)

Voor meer informatie over verzegelingen zie hoofdstuk 9.

Boedelinventarissen

Vóór 1811: zie de bronnenschema's in hoofdstuk 4.

Na 1811: te vinden in memories van successie of via memories van successie in notariële archieven.

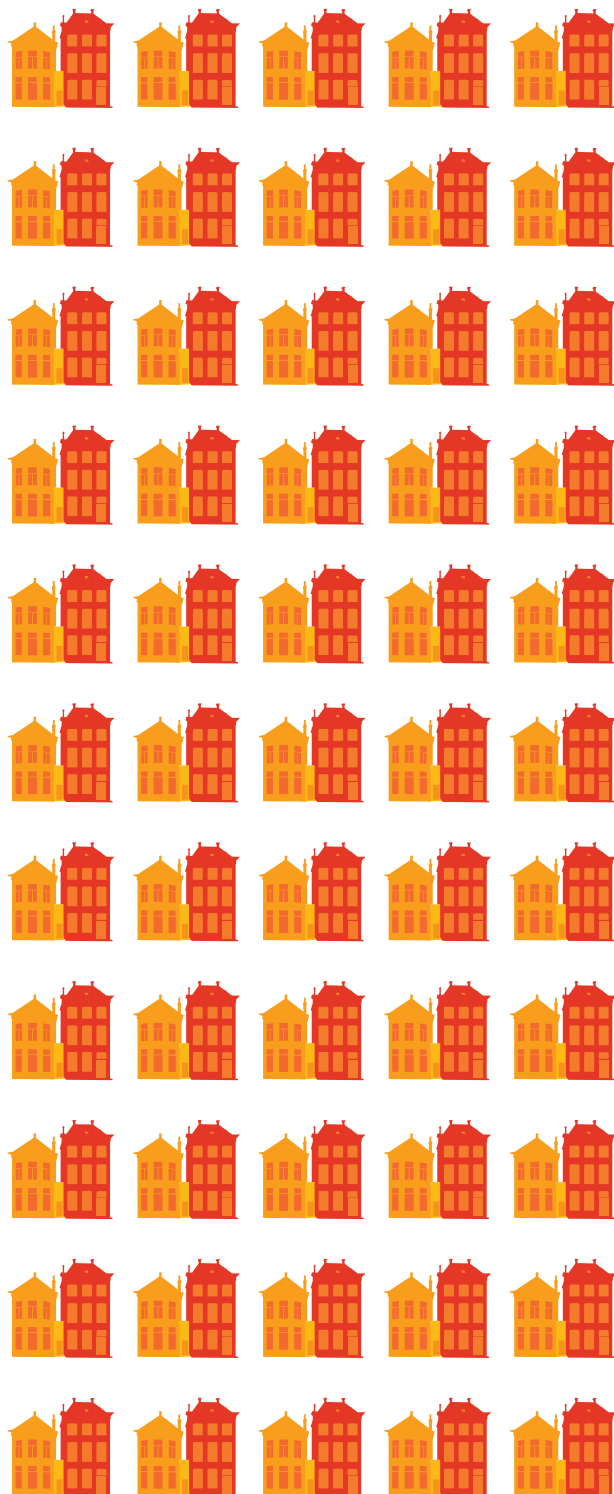
Voor meer informatie over boedelinventarissen zie hoofdstuk 9.

Verdere aankleding

- > Kijk voor beeldmateriaal op www.beeldbankgroningen.nl Zie voor meer informatie hoofdstuk 10.
- > Zoek naar literatuur in de bibliotheekcatalogus op onze website.

Panden

HOOFDSTUK 4

Oude huizen en gebouwen ademen vaak nog de sfeer van vroeger. Ze prikkelen de nieuwsgierigheid naar de bouwhistorie en de vroegere bewoners. Vooral de laatste jaren zijn veel mensen op zoek naar de geschiedenis van het eigen woonhuis. Het is niet alleen leuk om te weten wie de vroegere eigenaren of bewoners van een huis zijn geweest, in het geval van een verbouwing of restauratie is het belangrijk om de bouwgeschiedenis van een huis te kennen.

Wat u moet weten

De Groninger Archieven hebben alleen bouwdoSSIERS van panden binnen de grenzen van de huidige gemeente Groningen (zie kader). BouwdoSSIERS uit andere gemeenten in de provincie dient u bij de betreffende gemeentearchieven te raadplegen. Het is daarbij overigens goed mogelijk dat het pand dat u wilt onderzoeken vroeger tot een andere gemeente heeft behoord. In de loop der jaren zijn veel gemeenten namelijk verdwenen door herindelingen. Op www.gemeentegeschiedenis.nl ziet u uit welke voormalige gemeenten een gemeente is samengesteld.

Herindeling gemeente Groningen

Het grondgebied van de gemeente Groningen is enige malen gewijzigd. Zo werd Kostverloren (oorspronkelijk gemeente Hoogkerk) in 1912 aan de gemeente Groningen toegevoegd, gevolgd door Helpman in 1915 (voorheen gemeente Haren, met bouwdoSSIERS vanaf 1904). Op 1 januari 1969 werd de gemeente Groningen uitgebreid met de gemeenten Hoogkerk en Noorddijk en delen van de gemeenten Adorp, Bedum en Haren.

De meeste bouwvergunningen van panden uit deze gebieden zijn overgedragen aan de gemeente Groningen en maken deel uit van de collectie van de Groninger Archieven. Tekeningen van de grenscorrecties uit 1969 zijn te vinden in het archief van het Economisch Sociografisch Bureau (toegang 1614, inv.nrs. 51-56).

Straatnamen en huisnummers

Het identificeren van een gebouw is soms lastig. Pas met de invoering van het Kadaster in 1832 kwam er een algemene en uniforme aanduiding van locaties, die een exacte identificatie van percelen en panden door de tijd mogelijk maakte. De huidige adressering van straatnaam en huisnummering is pas in de loop van de 20e eeuw ingevoerd. De stad Groningen stapte rond 1900 over op het huidige adressysteem (zie kader), terwijl sommige dorpen in de provincie pas in de jaren zeventig van de vorige eeuw overstap gingen.

In het oude nummeringssysteem bepaalde de wandelroute in een wijk of dorp vaak de volgorde in de huisnummering. De adressering bestond uit een letter en een cijfer, waarbij de letter correspondeerde met een bepaald dorp binnen een gemeente of met een wijk in de stad Groningen. De huizen binnen zo'n wijk- of dorpaanduiding werden doorlopend genummerd, niet zoals tegenwoordig verdeeld in even en on-even nummers.

Ook veel straatnamen zijn in de loop der tijd gewijzigd. In onze bibliotheek vindt u een aantal publicaties over dit onderwerp. Wees er ook op bedacht dat straatnamen (en/of huisnummers) ten tijde van de bouwaanvraag soms nog niet waren vastgesteld.

Wijknummers in de stad Groningen

In de stad Groningen werd in 1804 wijknummering ingevoerd. In 1822 is deze nummering vervolgens aangepast. Alle wijken in de stad kregen in dit systeem een eigen letter, en de huizen in die wijken volgnummers. Deze nummering diende ook als basis voor het bevolkingsregister, maar komt niet overeen met de kadastranummering. In 1899 is overgestapt op het huidige straatnamensysteem. Om te kunnen bepalen wat het huidige huisnummer van een pand is geworden kan gebruik gemaakt worden van het omnummerboek uit 1899 (toegang 1700, inv.nr. 25, te bekijken op onze website) en het woningregister uit 1921 (toegang 1607, inv.nrs. 1362 en 1363, te bekijken op onze website).

Monumenten

Bent u op zoek naar informatie over een gemeentelijk of rijksmonument, dan is hierover vaak wel een dossier te vinden. Voor gegevens van rijksmonumenten kijkt u op de website www.cultureelerfgoed.nl, of neemt u contact op met de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed.

Gegevens uit bouwhistorisch onderzoek naar belangrijke panden (monumenten) in de gemeente Groningen of panden op locaties die vanuit historisch oogpunt interessant zijn (zoals de binnenstad), zijn verkrijgbaar bij het loket Bouwen en Wonen van de gemeente Groningen. Op de Cultuurwaardenkaart van de gemeente Groningen (<http://fleximap.groningen.nl/gnmaps/monumenten/>) zijn gemeentelijke en rijksmonumenten aangegeven met korte beschrijvingen. Hier zijn in sommige gevallen ook pdf's over bouwhistorisch onderzoek te downloaden.

Bouwvergunningen

Bouwdossiers behoren tot de belangrijkste bronnen voor pandonderzoek. In de stad Groningen zijn bouwdossiers bewaard gebleven vanaf omstreeks 1870. Oudere bouwaanvragen zijn nog wel te vinden, maar deze bevatten geen technische gegevens over het bouwwerk. Dit komt doordat er pas rond 1884 voor het eerst tekeningen moesten worden overgelegd bij een bouwaanvraag. In 1901 werd de Woningwet ingevoerd en vanaf dat moment moesten gemeenten een bouwverordening opstellen met eisen voor reeds gebouwde en te bouwen woningen. Ook diende vanaf dat moment iedereen bij de gemeente een vergunning aan te vragen voor het bouwen of verbouwen van een woning of een ander gebouw. Vóór 1901 gold deze wettelijke regeling nog niet, maar kende de gemeente Groningen al wel eigen bouwverordeningen. Hoewel de eerste dossiers, zoals die in de verschillende gemeentehuizen liggen, niet allemaal even oud zijn, dateren vele daarvan wel van rond 1901. In enkele gevallen zijn gemeenten al iets eerder begonnen met het verlenen van bouwvergunningen en zijn vergunningen uit het einde van de 19e eeuw bewaard gebleven.

De aanvraag voor een bouwvergunning werd in de loop van de tijd steeds vaker voorzien van een (technische) tekening en een plattegrond, soms in blauwdruk. De bouwtekeningen en/of (schetsmatige) plattegronden geven informatie over het uiterlijk van het gebouw en over de indeling. Als er meerdere verbouwingen hebben plaatsgevonden, kunt u zien hoe het gebouw in de loop van de tijd is veranderd. In de meeste gevallen hebben gemeenten hun actuele bouwdossiers digitaal opgeslagen. Zo kunt u zoeken op naam van de aanvrager, adres, kadastraal perceelnummer, bouwjaar etc. Veel van de oude, papieren dossiers zijn echter chronologisch op jaar van aanvraag gearhiveerd. In enkele gevallen zijn de oude dossiers ook nog te doorzoeken op adres (zoals de woningcartotheek van de gemeente Delfzijl) of op naam van de aanvrager. De mate van toegankelijkheid varieert per gemeente. Hoe de situatie is in de gemeente waar uw onderzoeksobject staat, kunt u bekijken via www.groningearchiefnet.nl.

Herestraat 1 - Tussen beide Markten 2-4, Groningen, 1922
Foto P. Kramer, collectie RHC Groninger Archieven (1785-2391)

Voor u begint

Het is gebruikelijk bij onderzoek naar panden een aantal aspecten te onderscheiden: eigendom, bewoning, het gebouw en de eventuele functie. In de praktijk zult u merken dat de onderwerpen 'eigendom' en 'bewoners' vaak niet los van elkaar gezien kunnen worden, en gecombineerd moeten worden om een goede historische reconstructie te kunnen maken. Lacunes uit de ene soort bron kunt u zo aanvullen met gegevens uit een andere bron, om zo de weg terug in de tijd te kunnen vervolgen. Dit geldt met name voor het bronmateriaal van vóór 1811 waarin regelmatig informatie ontbreekt.

Het gebouw

De beste bron voor de geschiedenis van een pand is uiteraard het gebouw zelf. Als het pand nog bestaat, geven bijvoorbeeld de ligging, bouwstijl en sporen van verbouwing een idee van de ouderdom en ontwikkeling. Via www.hisgis.nl (zie hoofdstuk 10 voor meer uitleg) kunt u in elk geval nagaan of de locatie in 1832 al was bebouwd en wat de functie van het gebouw was. Oude kaarten en foto's geven een beeld van ligging en uiterlijk. Ook bouwtekeningen en bouwvergunningen kunnen veel informatie opleveren.

Het eigendom

De belangrijkste bronnen voor onderzoek naar het eigendom van panden (en land) gaan over de eigendomsoverdracht en veranderingen daarin (vóór 1811 te vinden in oud-rechterlijke archieven, na 1811 te vinden in notariële archieven) of geven een toestand op een bepaald moment weer (registratie ten behoeve van belastingheffing). Om veranderingen in eigendom vast te stellen kunnen ook persoonsgegevens van bewoners en eigenaren én de genealogische relaties tussen hen van belang zijn. Zo kan een huwelijk of een overlijden aanleiding zijn voor overdracht van onroerend goed (bijvoorbeeld door de verkoop of vererving via een testament). Bovendien kunnen relaties tussen eigenaren het mogelijk maken een pand met meer zekerheid te identificeren.

Informatie over eigendom vindt u in eerste instantie bij het Kadaster, maar ook in koopakten, testamenten en memories van successie. In geval van veilingen vindt u informatie in notariële archieven en in krantenadvertenties.

De bewoners

Bent u er in geslaagd een lijst van eigenaren van een pand samen te stellen, dan wil dat nog niet zeggen dat u daarmee ook de bewoners gevonden hebt. In het verleden werden huizen veel vaker dan nu (deels) verhuurd, vooral in de stad Groningen. Huurcontracten zijn echter bijna niet bewaard gebleven.

Veel informatie over de bewoners (huurders dan wel eigenaren) over de periode 1830-1938 vindt u in de gemeentelijke bevolkingsregisters. Daarin worden per geregistreerde periode van 10 of 20 jaar alle leden van een gezin genoemd en de inwonende huisgenoten zoals knechten en dienstboden.

Zoeken in de bevolkingsregisters is, met uitzondering van de gemeente Groningen, vrijwel alleen mogelijk op naam van een bewoner. De originele registers bevinden zich bij de desbetreffende gemeente (die van Groningen, Hoogkerk, Noorddijk en Ten Boer zijn bij de Groninger Archieven ondergebracht). In de studiezaal van de Groninger Archieven staan de registers van de meeste gemeenten tot ca. 1900 op microfiches. Het bevolkingsregister wordt opgevolgd door het systeem van gezinskaarten. De gezinskaarten zijn alleen te bekijken bij de desbetreffende gemeente. De indeling is niet langer op adres, maar op achternaam van het gezinshoofd. Vóór de invoering van het bevolkingsregister, in de periode 1795-1849, werden er volkstellingen gehouden. Aanvankelijk gebeurde dit incidenteel; vanaf 1828 elke tien jaar.

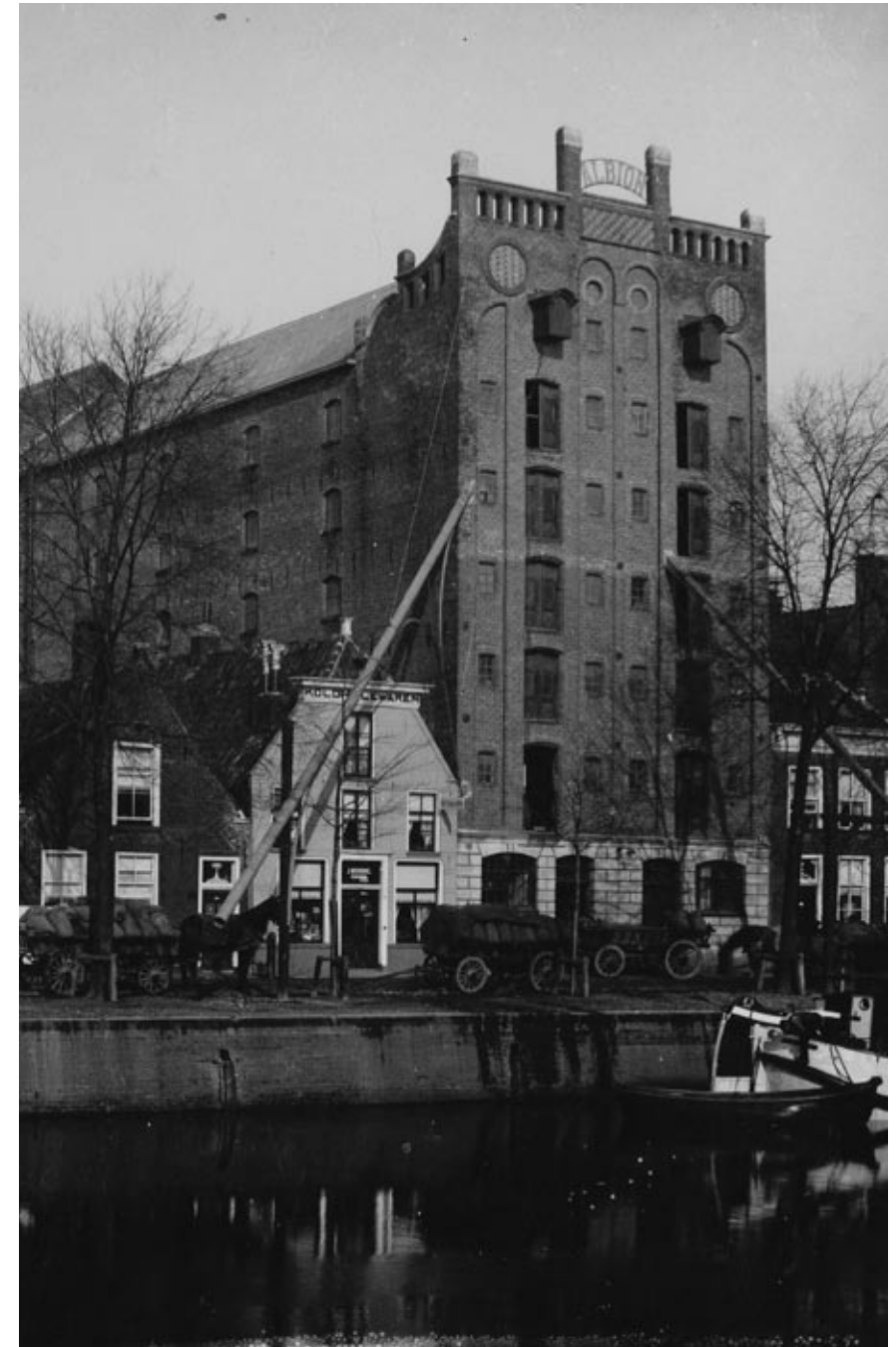
De functie

Informatie over een voormalig bedrijfspand is te vinden in bouw- en hinderwetdossiers, handelsregisterdossiers, het faillissementsregister in het archief van de arrondissementsrechtbank en natuurlijk het archief van het bedrijf zelf. Meer hierover vindt u in hoofdstuk 6. Boerderijen vormen een aparte groep van bedrijfsgebouwen. Onderzoek hiernaar wordt verder toegelicht in hoofdstuk 5.

Aan de slag

Waar u met uw onderzoek moet beginnen hangt af van de vraagstelling en van wat u al weet. Op voorhand is het dus moeilijk aan te geven welke weg u moet bewandelen. Om u toch een beetje op weg te helpen hebben wij een stappenplan in algemene zin opgesteld.

1. Verzamel vooraf zoveel mogelijk informatie die u via de makelaar, verkoper (koopakte) of verhuurder hebt verkregen, zoals het (huidige) kadastrale nummer van het perceel. Bekijk ook het huis zelf. Is er verbouwd, past het in de stijl en aanleg van de omgeving?
2. Mogelijk zijn er al gegevens over uw huis, wijk, dorp of stad gepubliceerd. Er zijn in openbare bibliotheken vaak dorpsgeschiedenissen, fotoboeken en boeken over wijken in de stad Groningen te vinden. Wat dat laatste betreft zijn vooral de wijkbeschrijvingen van Beno Hofman aan te bevelen. Daarnaast valt te denken aan boeken over architecten, architectuur of monumenten in Groningen, die u kunnen

Graanpakhuis Albion, Noorderhaven N.z., Groningen, 1910
Uitsnede foto P. Kramer, collectie RHC Groninger Archieven (1785-6896)

helpen om bijvoorbeeld op basis van stijlkenmerken de ouderdom van het pand te bepalen. De bibliotheek van de Groninger Archieven heeft overigens ook veel publicaties op dit gebied.

3. De eigendomsgeschiedenis vanaf 1832 kunt u achterhalen door onderzoek te doen in de kadastrale archieven op www.hisgjs.nl en met behulp van de Kadaster Archiefviewer in de studiezaal. Zo achterhaalt u niet alleen veranderingen in de eigendomssituatie, maar ook veranderingen in de perceelsgrenzen en de bebouwing. Zie hoofdstuk 9 voor meer informatie over kadastrale bronnen.
4. Systematische informatie over bewoners kunt u vinden in bevolkingsregisters en, indien aanwezig, in adresboeken. Voor de recentere periode kunt u oude telefoonboeken raadplegen. Zie ook hoofdstuk 6.
5. Denk ook aan genealogieën van de voormalige eigenaren/bewoners. U kunt notariële archieven raadplegen voor koopakten en testamenten, memories van successie inzien of zelfs plaatselijke kranten napluizen op advertenties van verkoop of veiling. Om een beeld te krijgen van de inrichting van het huis kunt u op zoek gaan naar boedelinventarissen (zie hoofdstuk 9).
6. Het volgende bronnenschema geeft een overzicht van de belangrijkste bronnen voor onderzoek naar panden. Wilt u ook onderzoek doen naar de familiegeschiedenis van de eigenaren/bewoners, gebruik dan ook het bronnenschema in hoofdstuk 3.

Zoeken naar bouwvergunningen bij de Groninger Archieven

Zoek met de zoekbalk op onze website naar het adres waar u gegevens van wilt. Typ de straatnaam en het huisnummer in. Het kan soms handig zijn dat zowel met als zonder aanhalingstekens te doen. Ter illustratie: <“Grote Markt 1”> naast <Grote Markt 1>.

Let op: soms wordt er in een inventarisnummer doorverwezen naar het zogenoemde hoofddossier van een pand, dat dan een ander archiefstuk betreft met eigen inventarisnummer, dat u apart moet aanvragen. Bij oudere panden is het handig als u ook de oude adressering met wijk en huisnummer heeft (zie kader Wijknummers in de stad Groningen).

Het is soms ook nuttig de (huidige of vervallen) kadastrale perceelaanduiding te weten. Hiermee kunt u zoeken op sectienummer met perceelnummer. Bijvoorbeeld <“K 93”> (tussen aanhalingstekens en met spatie).

Als u bij uw zoekopdracht een treffer vindt in toegang 2537 Bouwdossiers dienst RO/EZ (Ruimtelijke Ordening/Economische Zaken) kunt u dit het beste eerst bekijken. Voor verder en dieper onderzoek wordt verwezen naar het volgende bronnenschema.

Zoeken naar bouwvergunningen bij archieven in andere gemeenten

Via www.groningerarchievet.net zijn archieven van de meeste gemeenten in de provincie Groningen te doorzoeken. U kunt voorafgaand aan een bezoek aan het betreffende gemeentearchief kijken of daar stukken in zitten die voor uw onderzoek van belang zijn. Zo kunt u bijvoorbeeld via de optie ‘archieven’ per gemeente zoeken met zoektermen als <bouwvergunningen>, <bevolkingsregister> of <hinderwetvergunningen>. Inzage in de stukken bij gemeentehuizen is alleen op afspraak mogelijk. Van alle deelnemers aan archiefnet staan (e-mail)adressen, telefoonnummers en namen van archiefmedewerkers vermeld.

> Bronnenschema panden gemeente Groningen

> Na 1816

Gebouw

Periode 1878-ca. 2010

- > **Bouwvergunningen dienst Ruimtelijke Ordening/Economische Zaken en taakvoorgangers, 1878-heden:** De dossiers uit de periode ca. 1878-1992 zijn grotendeels in toegang 2537 terug te vinden. Vindt u hierin niet wat u zoekt, kijk dan onder de onderstaande perioden.
Voor gedigitaliseerde dossiers uit de periode 1987-2000, zie toegang 2383. Deze zijn grotendeels in te zien op de computer op tafel 84 in de studiezaal.
- > **Hinderwetvergunningen, 1875-1987:** zie hoofdstuk 6.

Periode 1965-1987

- > **Bouwvergunningen:** (toegang 1969). Bevat grotendeels dezelfde dossiers als toegang 2537. In deze toegang kan echter op adres en op naam van de aanvrager worden gezocht. Deze toegang is niet beschikbaar in zelfbediening. Vraag inlichtingen aan de balie.
- > **Werktekeningen dienst RO/EZ en taakvoorgangers, 1916-1987:** (toegang 1615 en 1702): tekeningen van woonwijken, openbare gebouwen, overheidsgebouwen, havens, wederopbouw-, structuur- en uitbreidingsplannen. De tekeningen zijn gedigitaliseerd en te bekijken op onze website.
- > **Gesloopte panden/ niet-uitgevoerde bouwplannen, 1878-1975:** zie het archief van de dienst Stadsuitbreiding/ontwikkeling en Volkshuisvesting (toegang 1516, inv.nrs. 124-228 en inv.nrs. 766-2444) en het archief van de dienst Gemeentewerken (toegang 1611, inv.nrs. 121 (index)-140).
- > **Structuur- en uitbreidingsplannen:** (toegangsnrs. 1615, 1702 en bibliotheekcatalogus).
- > **Stuurgroep Huisvesting Alleenstaanden en Tweepersoonshuishoudens, 1975 - 1984** (toegang 1743): dossiers en tekeningen over nieuwbouw van en verbouw tot appartementencomplexen.

Periode 1916-1965

- > **Bouwvergunningen:** (toegang 1842). Voor de dossiers uit de periode 1917-1940 kunt u zoeken op straatnaam. Om te kunnen zoeken naar de dossiers over de periode 1940-1965 is de tussenkomst van een baliemedewerker nodig.

- > **Dossiers van de gemeentesecretarie:** (toegang 1841): informatie over wijk- en straat-aanleg, straatnaamgeving, aan- en verkopen van grond en gebouwen, scholen etc.
- > **Bestekken van infrastructurele werken en openbare gebouwen:** (o.a. scholen): zie de archieven van de dienst Gemeentewerken (toegang 1611), Stadsontwikkeling en Volkshuisvesting (toegang 1516) en de Bouwmeester (toegang 1610). Een onderwerpen- en namenindex is beschikbaar aan de balie van de studiezaal.
- > **Werktekeningen dienst RO/EZ en taakvoorgangers, 1916-1987:** (toegangen 1615 en 1702): tekeningen van woonwijken, openbare gebouwen, overheidsgebouwen, havens, wederopbouw-, structuur- en uitbreidingsplannen. De tekeningen zijn gedigitaliseerd en te bekijken op onze website.
- > **Gesloopte panden/ niet-uitgevoerde bouwplannen, 1878-1975:** zie het archief van de dienst Stadsuitbreiding/ontwikkeling en Volkshuisvesting (toegang 1516, inv.nrs. 124-228 en inv.nrs. 766-2444) en het archief van de dienst Gemeentewerken (toegang 1611, inv.nrs. 121 (index)-140).
- > **Woningregister stad Groningen, 1921:** (toegang 1607, inv.nrs. 1362-1363). Bevat gegevens over het type woning, wijzigingen van huisnummers en eventuele opmerkingen. Geordend op straatnaam.

Periode 1856-1916

- > **Bouw- en timmervergunningen:** (toegang 2129). Zoeken kan op adres of naam van de aanvrager. Let op: de dossiers van vóór 1900 zijn voorzien van het oude adres of het kadastrale perceelnummer. Zie voor informatie over adreswijzigingen en omnummeringen het kader op pag. 34. Voor inzage moeten de dossiers worden aangevraagd; de bijbehorende tekeningen, die vanaf ca. 1870 werden bijgevoegd, zijn gescand en te bekijken op onze website.
- > **Bouwvergunningen uit het secretariearchief van het gemeentebestuur:** (toegang 1399 onder rubrieknummer 2.2.4.12.2 'Bouwaanvragen en bouwvergunningen'). De inventarisnummers 670 en 1158 bevatten ook bouwtekeningen, de inventarisnummers 4640-5710 bevatten bestektekeningen. Via de balie van de studiezaal kunt u hierin inzage krijgen.
- > Registers van systematisch woningonderzoek, 1904-1905: (toegang 1399, inv.nrs. 7592-7624): inventarisaties ten behoeve van de Woningwet van 1901. Alfabetisch geordend op straatnaam, per woning. Inclusief gedetailleerde tekeningen met kwaliteitsgegevens per huis.
- > Onbewoonbaarverklaringen en verbeteringen aan woningen, 1872-1914: (toegang 1399, inv.nrs. 7516-7579). Geordend op adres.
- > **Registers van omnummeringen:** zie kader 'Wijknummers in de stad Groningen' in dit hoofdstuk.

Periode 1816-1856

> **Bouwvergunningen uit het secretariearchief van het gemeentebestuur:** (toegang 1399, inv.nrs. 3033-3063, 3072-3094, 3095-3112 en 3115): De aanvragen voor de bouw- en timmervergunningen vindt u in de rekestboeken. Achterin vindt u onder de rubriek 'Timmering' de namen van aanvragers. Er komen ook bouwtekeningen voor bij de besluitenlijsten (inv.nrs. 670 en 1158). Via de balie van de studiezaal kunt u hier inzage in krijgen.

Panden in de voormalige gemeenten Hoogkerk en Noorddijk 1816-1968

In het algemeen geldt dat u hiervoor het beste aan de balie om inlichtingen kunt vragen.

- > **Bouwvergunningen uit het secretariearchief van de gemeente Hoogkerk, 1904-1968:** (toegang 1748). Met tekeningen en een index op naam van de aanvrager. Er is een register van ingekomen aanvragen en er zijn nadere toegangen op naam van de aanvrager en op plaats.
- > **Bouwdossiers Hoogkerk (Gemeentewerken), 1949-1969:** (toegang 2665).
- > **Bestekken van infrastructurele werken en openbare gebouwen Hoogkerk, 1915-1969:** (o.a. scholen). Zie het archief van de dienst Gemeentewerken (toegang 1612). Toegang 1688 bevat enkele tekeningen (inv.nrs. 29-31).
- > **Bouwvergunningen Noorddijk, 1913-1968:** (toegang 2682). Deze toegang ontbreekt nog in de studiezaal. Vraag hiervoor inlichtingen bij de balie.
- > **Structuur- en uitbreidingsplannen Noorddijk, 1940-1969:** (toegang 1492, inv.nr. 473-492).
- > **Bestekken van infrastructurele werken en openbare gebouwen Noorddijk, 1872-1969:** (o.a. scholen en woningwetwoningen). Zie het archief van de dienst Gemeentewerken (toegang 1613).
- > **Hinderwetvergunningen:** zie hoofdstuk 6.

Panden in Helpman

De meeste bouwdossiers van Helpman uit het gemeentearchief Haren bevinden zich tegenwoordig bij de Groninger Archieven. In de publicatie *Inventaris van de archieven van de gemeente Haren, 1811-1989* (in te zien in onze bibliotheek) zijn nog de dossiers terug te vinden die het gemeentearchief Haren bewaart.

Vervolgonderzoek

> **Archieven van architecten(bureaus):** Zie het archievenoverzicht op onze website onder de rubriek 'Cultuur, Sport, Recreatie, Evenementen', subrubriek 'Bouwkunst, monumentenzorg'.

> **Archieven van woningbouwverenigingen:** Zie het archievenoverzicht op onze website onder de rubriek 'Openbare werken, Ruimtelijke ordening, Huisvesting', subrubriek 'Volkshuisvesting'.

Eigendom

Periode, 1811-heden

- > **Kadastraal onderzoek 1811-heden:** Zie hoofdstuk 9.
- > **Overdrachten van onroerende goederen door koop, verkoop of vererving, boedelinventarissen, huwelijkscontracten, testamenten, boedelscheidingen, 1811-ca. 1925:** zijn te vinden in de notariële archieven. Zie hoofdstuk 9.
- > **Memories van successie, 1806-1927:** Zie hoofdstuk 9. De jaren 1812-1813 zijn niet bewaard gebleven.
- > **Advertenties in kranten (openbare verkoop):** Kijk op www.delpher.nl en www.dekrantvantoen.nl. U kunt de kranten ook (deels op microfiche) raadplegen in de studiezaal van de Groninger Archieven (toegangsnrs. 999 en 1740). Zie ook hoofdstuk 10.

Bewoners

Periode 1916-1969

- > **Woningkaarten gemeente Groningen, 1921-1960:** (toegang 1607, inv.nrs. 926-991, 1364-1383). Bevat hoofdbewoners en inwonenden die geen familie zijn van de hoofdbewoner.
- > **Woningkaarten gemeente Hoogkerk, 1930-1969:** (toegang 1748).
- > **Woningregister gemeente Hoogkerk, circa 1922-1968:** (toegang 1748). Bevat hoofdbewoners, geordend op oude aanduiding van wijknrs. en huisnrs. Met apart register van inwonende personen ca. 1922.
- > **Huisnummerregister gemeente Noorddijk:** (toegang 1491), over de periode 1879-1914, 1920 (inv.nrs. 686-689) en 1930-1941 (inv.nr. 1025, zie ook inv.nr. 1026). Bevat hoofdbewoners, geordend op oude aanduiding van wijknrs. en huisnrs.
- > **Woningregister gemeente Noorddijk, circa 1920-1968:** (toegang 1492). In 1948 herzien. Bevat hoofdbewoners. Periode 1920-1948 (inv. nrs. 392-394) geordend per dorp en straat, bevat ook oude huisnummers. Periode 1948-1968 (inv.nrs. 395-396) geordend op straat
- > **Gezinskaarten gemeente Groningen, 1920-1939; gemeente Hoogkerk, 1913-1930; en gemeente Noorddijk, 1922-1938:** Bevat complete gezinnen. Te raadplegen op microfiche in de studiezaal (kast 59, lade 1).

> **Register van aangifte van verhuurde woningen gemeente Groningen, 1903-1921:** (toegang 1399, inv.nrs. 7630-8039). Geordend op adres.

> **Adres- en telefoonboeken:** zie hoofdstuk 6.

Periode 1815-1916

> **Register van aangifte van verhuurde woningen gemeente Groningen, 1903-1921:** (toegang 1399, inv.nrs. 7630-8039). Geordend op adres.

> **Kohieren van hoofdelijke omslag, 1851-ca. 1922:** zie hoofdstuk 6.

> **Register van putgerechtigden gemeente Groningen, 1813-1841:** (toegang 1399, inv.nrs. 7382-7384). Hierin vindt u (een weliswaar niet volledig) overzicht van eigenaren en bewoners, geordend op adres.

> **Het bevolkingsregister, 1850-1920:** zie hoofdstuk 9.

> **Adres- en telefoonboeken:** zie hoofdstuk 6.

Functie

> Zie hoofdstuk 6.

Verdere aankleding

> www.beeldbankgroningen.nl: zoeken op straatnaam en woonplaats (zie ook hoofdstuk 10).

> www.gava.nl (zie ook hoofdstuk 10).

> Vóór 1816

Eigendom

Huwelijkscontracten, testamenten, boedelscheidingen

> **Stad Groningen, 1608-1811:** (toegang 1534). Te vinden op microfiches in de studiezaal (kast 6, lade 2) onder de oude aanduidingen III x, index 172 (kast 14, plank 1 en 2) en onder III ij, index 173 (kast 14-2).

> **Overige plaatsen in de gemeente:** zie toegangen 730, 735, onder 'protocollatie' of onder 'minuten van akten.' Een index op huwelijkscontracten in de provincie staat in de studiezaal, kast 83, plank 1.

Overdrachten van onroerende goederen door koop, verkoop of vererving

> **Stad Groningen, 1613-1811:** (toegang 1534, inv.nrs. 3935-4162). Te raadplegen

op microfiches in de studiezaal (kast 6, lade 1) onder de oude aanduiding III x. Index 172 op voornamen. Zie verder ook: onroerendgoedtransacties, 1807-1810 (inv.nr. 4163; oud: III dd), vorderingen op onroerend goed van overleden en failliet verklaarde personen, 1605-1804 (inv.nrs. 294-352; oud: III l, index 202), trekcedullen van gerechtelijke executieverkopen en verslagen van openbare verkopen, 1671-1810 (inv.nrs. 390- 397; oud: III p; index 205; de akten zijn in de studiezaal op microfiches te bekijken (kast 6). Vanaf 1700 staan ze ook in de schuldprotocollen van III x).

> **Overige plaatsen in de gemeente:** zie toegangen 730 (voor Noorddijk) en 735 (voor Hoogkerk), onder 'protocollatie' of onder 'minuten van akten.'

Boedelinventarissen

Voor meer informatie over boedelinventarissen, zie hoofdstuk 9.

> **Stad Groningen:** zie het archief van de Weeskamer (toegang 1462, inv.nrs. 35-75 en 130-145, index 110) en het archief van het Volle Gerecht (toegang 1534, inv.nrs. 884-972). Beide series boedelinventarissen zijn gescand en te bekijken op onze website. Zie ook het archief van het Nedergerecht in de stad Groningen voor inventarissen van gerechtelijke inbeslagname van goederen in de periode 1638-1761 (toegang 2428, inv.nrs. 164-180), te raadplegen op microfiche in de studiezaal onder de oude aanduiding III J (kast 6). Index 191.

> **Overige plaatsen in de gemeente:** zie toegangen 730 (voor Noorddijk) en 735 (voor Hoogkerk), onder 'rechtspraak' > 'civiel' > 'voogdijzaken.' Deels gescand en te bekijken op onze website.

Executieverkopen (zogeneten 'trekcedullen' en 'preferentieoordelen')

Zie hoofdstuk 5.

Bewoners/eigendom

> **Stadsrekeningen, 1595-1815:** (toegang 1605): verkoop en verhuur van grond en onroerend goed in eigendom van de stad (inv.nr. 332), met bijlagen (inv.nr. 332b). Zie ook: rekeningen van kerke- en predikantengoederen (inv.nrs. 142-159, 350-414) en van goederen van gast- en weeshuizen (inv.nrs. 35-76, 374-381). Aan te vragen bij de balie.

> **Registers van oude of nieuwe grondpachten, 1627-1815:** (toegang 1605, inv.nrs. 2-3): overzichten van pachters/eigenaren per jaar en per locatie/straatnaam. Aan te vragen bij de balie.

- > **Registers (kohieren) der vaste goederen en landerijen, 1806:** (toegang 1605, inv.nrs. 582-583). Aan te vragen bij de balie. Een lijst met namen van personen ontleend aan dit register, is digitaal beschikbaar op onze website, zie toegang 1700, inv. nr. 15.
- > **Verpondingsregister, ca. 1814:** (toegang 1605, inv.nr. 1270): register van de huurwaarde van gebouwen, tuinen en landerijen in de stad en de stadstafel. Aan te vragen bij de balie.
- > **Registers voor de ontvangsten van het drek- en lantarengeld, 1765-1815:** (toegang 1605, inv.nrs. 161-165): informatie over de bewoners/ eigenaren van huizen in de stad Groningen. Aan te vragen bij de balie.
- > Bronbewerkingen met informatie over panden in de stad Groningen:
 - **Collectie M. de Visser:** (toegang 1249). Met aantekeningen over opvolgend huiseigendom in de binnenstad.
 - **Collectie Kuiken:** (toegang 1700). Gegevens over o.a.: huis-, buurt- en veldnamen vóór 1850 (inv.nr. 5); herbergen, bakkerijen, brouwerijen, koemelkerijen, molens en huismerken, e.a. (inv.nr. 8-10); gegevens over onroerend goed (inv.nrs. 18-20) en informatie over de wijk- en huisnummering en omnummering (inv.nrs. 21-25).
 - **Collectie Lonsain:** (toegang 1687). Aantekeningen over woningen in de binnenstad van Groningen, op straatnaam (inv.nrs. 1-292). Met verwijzingen naar de registraties van onroerend goed in het archief van de stedelijke rechterlijke colleges.

> Bronnenschema panden overige gemeenten

Hieronder staat alleen archiefmateriaal genoemd dat via de Groninger Archieven en/ of via internet is te raadplegen. Archiefstukken die zich in de archieven van de verschillende gemeenten (gemeentehuizen) bevinden, zoals bouwdoossiers en hinderwetvergunningen zijn alleen daar en op afspraak te bekijken. Raadpleeg www.groningerarchievenet.nl voor praktische informatie en overzichten van stukken.

Gebouw

> Gemeente Ten Boer:

- > lijst van oude en nieuwe huisnummers, 1953 (toegang 2988, inv.nr. 889)
- > registers van aangaven van nieuwbouw, verbouwing en sloop 1851-1882, 1901-1908, 1916-1925: toegang 2988, inv.nrs. 1137- 1142.
- > Stukken betreffende de oorlogsschade aan woningen 1945-1950: toegang 2988, inv.nr. 958.
- > De bouwdoossiers van de gemeente Ten Boer worden bewaard bij de gemeente zelf. Zie www.groningerarchievenet.nl

> **Alle gemeenten in de provincie:** De registers van de grondbelasting uit 1897 en 1904 (toegang 797, inv.nrs.117-226) bevatten in veel gevallen ook vermeldingen van huisnummers. Op basis van het kadastrale perceelnummer vindt u hierin het toenmalige adres. Andersom zoeken is ook mogelijk maar omslachtiger.

Eigendom

- > **Kadastraal onderzoek, 1832-heden:** Zie hoofdstuk 9.
- > **Advertenties in kranten (openbare verkoop):** Kijk op www.delpher.nl en www.dekrantvantoen.nl. U kunt de kranten ook (deels op microfiche) raadplegen in de studiezaal van de Groninger Archieven (toegang 999 en 1740). Zie ook hoofdstuk 10.
- > **Huwelijkscontracten, testamenten, boedelscheidingen, boedelinventarissen, akten van koop en verkoop vóór 1811:**
Te vinden in de archieven van de oud-rechterlijke instellingen:
 - > Gerechten in Selwerd en Sappemeer, 1592-1811 (toegang 730).
 - > Gerechten in het Oldambt, 1596-1811 (toegang 731).
 - > Gerechten in Westerwolde en Bellingwolde, 1621-1811 (toegang 732).
 - > Gerechten in Fivelingo, 1560-1811 (toegang 733).

- > Gerechten in Hunsingo, 1600-1811 (toegang 734).
- > Gerechten in het Westerkwartier, 1600-1811 (toegang 735).
- > Hoge Justitiekamer en andere gewestelijke rechterlijke instellingen, 1444-1811 (toegang 136).

De verzegelingen van de oud-rechterlijke instellingen zijn deels te raadplegen als fotokopie in studiezaal (kast 84-88). De boedelinventarissen zijn deels gescand en te bekijken op onze website.

Zie voor meer informatie hoofdstuk 9.

> **Huwelijkscontracten, testamenten, boedelscheidingen, boedelinventarissen, akten van koop en verkoop na 1811:** Te vinden in de notariële akten.

Zie hoofdstuk 9.

> **Executieverkoop ('trekcedullen' en 'preferentieoordelen') vóór 1811:**

Zie hoofdstuk 5.

> **Faillissementen na 1811:** Zie hoofdstuk 6.

> **Memories van successie, 1806-1927:** Zie hoofdstuk 9. De jaren 1812-1813 zijn niet bewaard gebleven.

Brandenburgerstraat 5-9, Groningen, ca. 1915
Foto S. Sanders & Zn., collectie RHC Groninger Archieven (2437-917)

Bewoners

- > **Gemeentelijke bevolkingsregisters.** Globaal tot 1900 zijn de bevolkingsregisters te bekijken in de studiezaal op microfiches. Zie hoofdstuk 9.
- > **Huisnummerregister Gemeente Ten Boer 1880-1968 en lijst van oude en nieuwe huisnummers 1953:** (toegang 2988, inv.nrs. 879-887, 889). Bevat hoofdbewoners, geordend op wijkletter en -nummer, vanaf 1959 op dorp en straat
- > **Adresboeken Haren, Delfzijl, Appingedam.** Zie hoofdstuk 6.
- > **Telefoonboeken.** Nuttig als u wel de naam van een bewoner kent, maar niet precies weet wanneer deze daar woonde.
- > **Genealogieën** van de voormalige eigenaren/bewoners: zie het kader in hoofdstuk 3.

Functie

- > Zie hoofdstuk 6.

Verdere aankleding

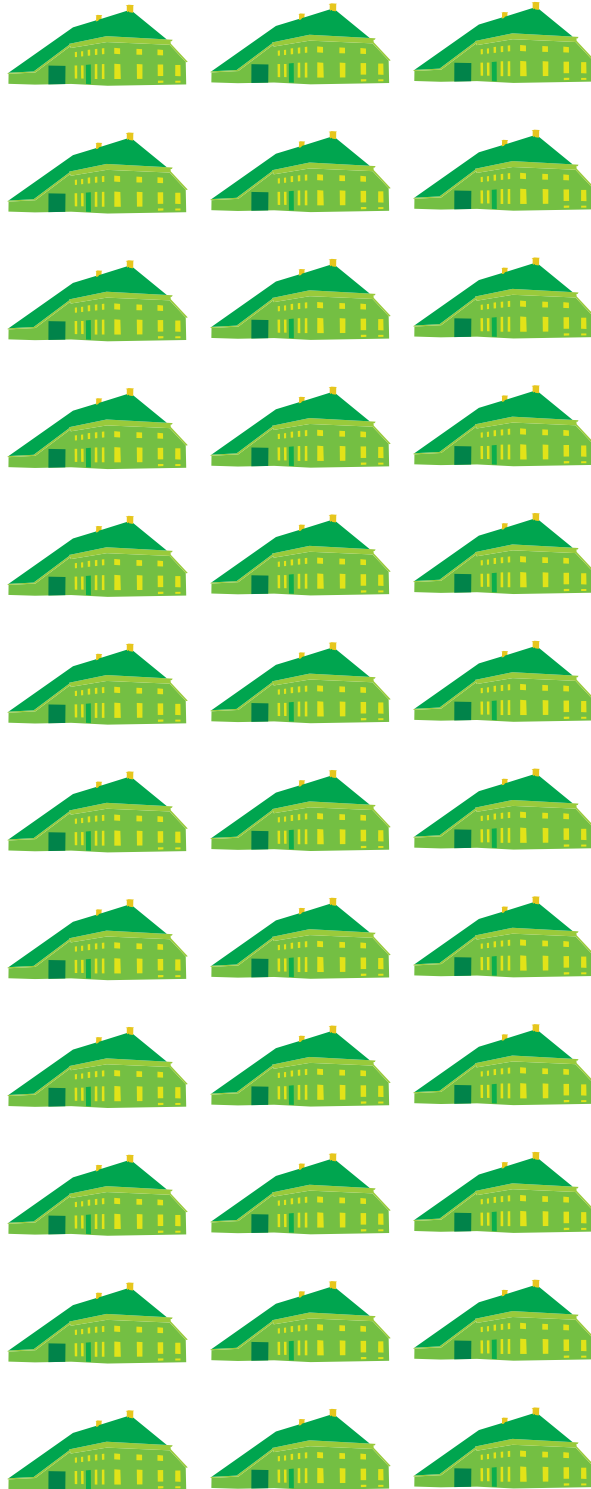
- > www.beeldbankgroningen.nl: zoeken op straatnaam en woonplaats (zie hoofdstuk 10).
- > www.gava.nl: zoeken op straatnaam en woonplaats (zie hoofdstuk 10).

Schuitendiep 39 (voorheen 21), woonhuis van de freules Feith, Groningen, ca. 1905
Uitsnede foto P. Kramer, collectie RHC Groninger Archieven (1785-13936)

Boerderijen

HOOFDSTUK 5

De provincie Groningen is van oudsher een sterk agrarisch georiënteerde provincie. In bepaalde regio's is dit nog goed te zien aan de vele boerderijen. Veel van die boerderijen hebben al lang geen agrarische bestemming meer en zijn in gebruik als woonhuis. Als u onderzoek doet naar een boerderij is het belangrijk de oorspronkelijke bedrijfsfunctie niet uit het oog te verliezen.

Wat u moet weten

Een goede reconstructie van de geschiedenis van de boerderij en haar bewoners is vaak alleen mogelijk door gegevens uit verschillende bronnen te combineren. Daarbij is het handig de gegevens op te splitsen in vier aspecten: gebouw, eigendom, bewoners en bedrijfsvoering.

Hoofdstuk 4 van deze onderzoeksgids gaat uitgebreid in op onderzoek naar panden. De informatie die daar is gegeven kan ook van belang zijn voor onderzoek naar boerderijen. Dit hoofdstuk is een aanvulling op hoofdstuk 4 en behandelt alleen bronnen die daar niet (voldoende) aan de orde zijn geweest.

Eigendom

Er waren weliswaar boeren die hun boerderij hun eigendom konden noemen – **de eigenerfden** – maar de meeste boeren waren pachter, **beklemede meier** of **meier** genoemd. De eigenaar aan wie het land toebehoorde, ook wel **bloot eigenaar** genoemd, was dan slechts eigenaar in juridische zin. Eigendom werd geregistreerd op momenten van verandering (koop, verkoop en vererving) en als momentopname ten behoeve van bijvoorbeeld grondbelastingen. De laatstgenoemde bron biedt veel nuttige informatie als u de geschiedenis van meerdere boerderijen in een bepaalde regio onderzoekt.

Grondbezit van een boerderij kan ontstaan zijn door samenvoeging of splitsing. Door overdrachten en de opeenvolging van eigenaren en bewoners en hun gronden te onderzoeken kunt u hierover duidelijkheid krijgen.

Bewoners

Als u weet wie de eigenaren van de boerderij waren, wil dat nog niet zeggen dat u daarmee ook de bewoners kent. Veel informatie over gezinssamenstelling, woonadres en veranderingen daarin over de periode 1850-1920, staat in de gemeentelijke bevolkingsregisters. Zie hiervoor hoofdstuk 9. Vóór bovengenoemde periode moet bewoning blijken uit onvoorziene bronnen en registraties met een bepaald doel, zoals volkstellingen of belastingen waarbij vaak alleen de hoofdbewoner wordt

genoemd. Ook akten uit de burgerlijke stand zijn nuttig voor het uitzoeken van eigendoms- en bewonersgegevens.

Gebouw

De beste bron voor de geschiedenis van de boerderij is uiteraard het gebouw zelf. Als het nog bestaat, geven bijvoorbeeld de ligging, bouwstijl en sporen van verbouwing een idee van de ouderdom en de ontwikkeling van de boerderij. Overigens kan het bedrijf ouder zijn dan het huidige gebouw. Oude kaarten en foto's geven een beeld van de ligging en het uiterlijk in het verleden.

Soms vormt de juiste identificatie van oude boerderijen een probleem. Dit geldt vooral voor de kleine boerenbehuizingen in een dorpskern. Met de invoering van het Kadaster in 1832 kwam er een algemene en uniforme aanduiding van locaties, die identificatie door de tijd mogelijk maakt. De huidige huisnummering is in veel platelandsgemeenten pas in de loop van de 20e eeuw ingevoerd.

Stukken over bouw en verbouw zijn pas vanaf ca. 1900 te vinden in archieven van gemeenten. Informatie over het interieur is eigenlijk alleen te achterhalen via eventuele ooggetuigen en nazaten van de bewoners. Boedelinventarissen (zie hoofdstuk 9) kunnen een globale indruk geven, aangezien deze opsommen welke inboedel er in de vertrekken is aangetroffen. Ook in akten van overdracht kunnen vermeldingen van vertrekken voorkomen en andere informatie over het gebouw, zoals gegevens over bijgebouwen en onderdelen op het erf.

Bedrijfsvoering

Een boerderij is een bedrijf en het gebouw is dus allereerst een bedrijfsgebouw. Archiefstukken van dat bedrijf en herinneringen van (nazaten van) bewoners geven daarover natuurlijk de meeste informatie. Als die niet voorhanden zijn, geven de vorm, ligging en indeling van het gebouw wellicht een idee van de oorspronkelijke agrarische functies. Boedelinventarissen kunnen eveneens ophelderen van welke type bedrijf er sprake was. De agrarische geschiedenis van de omgeving geeft vaak ook veel aanwijzingen. Zo kunt u in de kadastrale leggers per perceel bekijken waarvoor het land gebruikt werd. Mogelijk was de boer lid van een landbouwvereniging of -coöperatie, of kunnen de archieven van verzekeringsmaatschappijen inlichtingen over het bedrijf verschaffen. Een hagelschadeverzekering bijvoorbeeld kan iets vertellen over het soort gewas dat verbouwd werd, en een brandverzekering zegt iets over het gebouw of de levende have.

Achtergrond

Grondbezit van de provincie

De grootste grondbezitter in Groningen vanaf ca. 1600 was het gewestelijke bestuur: de **Staten van Stad en Lande**. De Staten vormden een gecombineerd bestuur, waarin zowel de Stad Groningen als de Ommelanden vertegenwoordigd waren. Het jaar 1594 is een belangrijk jaar. Dan vindt de Reductie van Groningen plaats. Dat wil zeggen dat de Staten zich aansloten bij de republiek en zich daarmee afkeerden van het toenmalige Spaanse gezag. Gevolg hiervan is dat het nieuwe protestantse bewind alle bezittingen van de rooms-katholieke kerk onteigende. Zo kwam het gewestelijke bestuur in het bezit van de kloostergoederen, die verspreid lagen over het gehele gewest en ongeveer één derde van het in cultuur gebrachte grondgebied besloegen. De overgeleverde administratie van deze **Provincielanden**, zoals de goederen voortaan gingen heten, herbergt een schat aan informatie betreffende boerderijen en hun huurders c.q. bewoners.

In 1617 werd een deel van de voormalige kloosterlanden verdeeld tussen de Ommelanden en de stad. In de daaropvolgende periode was het vooral de stad Groningen die door aankopen een flink deel van het voormalig kloosterbezit verwierf. Ook in de 18e eeuw (1764-1774) wist de stad te profiteren van landverkoop doordat de provincie in financiële nood verkeerde. De administratie van al deze goederen, zo vond men in de stad Groningen, mocht niet vermengd worden met eigen bezit. Dit gold voor voormalig kloosterbezit, maar ook voor de kerkelijke of 'predikantengoederen', die eigendom waren van de drie stedelijke parochiekerken.

Grondbezit van de stad

De grondpolitiek die de stad Groningen voerde, richtte zich niet alleen op het voormalig kloosterbezit. Zo hadden de stadsbestuurders hun vizier ook gericht op de Veenkoloniën, waar de stad de belangrijkste onderneming was naast de compagnieën waarin particulieren participeerden. Dit gold met name voor het Gorecht en de beide Oldambten. Om die reden werd de stad wel aangeduid als de grootste boer van de provincie.

Geheel in overeenstemming hiermee werd in 1619 de heerlijkheid Westerwolde door de stad aangekocht, waarmee ook de oude bezittingen van het klooster Ter Apel aan de stad vervielen.

Het bijhouden van alle gegevens over het grondbezit, vooral in de pas verworven veengebieden, en de vele huurders die deze bewerkten, de **stadsmeiers**, vereiste natuurlijk een gedegen administratie. Hiertoe werd vanaf 1652 een aparte **rentmeester der stadsvenen** aangesteld, die verantwoordelijk was voor het beheer

ervan. Deze administratie is voor een groot deel terug te vinden in het archief van het **Veenkantoor**. Hierin bevinden zich meerdere interessante bronnen.

De Staatboeken van land- en heemhuren bevatten bijvoorbeeld veel namen van stadsmeiers, waaronder zowel boeren als verveners. De (veen)rekeningen betreffen de rekeningen van land- en heemhuren. Vooraan in de rekeningen staan de 'turf-schulden', waarin per deelgebied en lotnummer de namen van de veenmeiers staan. De gehanteerde plaatsaanduiding en nummering corresponderen met de kaartboeken van Jannes Tideman (*Caartboek van Sappemeer*, uit 1691) en Arnoldus Tideman (*Caartboek van de Peekel Aa*, uit 1702). Deze vormen in feite het beginpunt van de meetboeken. In de meetboeken staan de stadsmeiers met de oppervlakte van het door hen gebruikte land aangetekend. Omdat het stadsbestuur ernaar streefde eens in de tien jaar de oppervlakte van het ontgonnen land vast te stellen, wordt bij iedere meier steeds de oude en nieuwe oppervlakte vermeld.

De administratie van het Veenkantoor was verdeeld over drie afdelingen, zogenaamde 'kantoren': Sappemeer, Stadskanaal en Pekela. Het vervolg op deze administratie vindt u terug in het archief van de **Stadsonderontvangers**.

Veranderingen in grondbezit

Voor bronnen over veranderingen in grondbezit zoals koop, verkoop, vererving en voor boedelinventarissen zie hoofdstuk 4.

In notariële akten kunt u bij het passeren van een **pachtcontract** soms een verwijzing naar de oorspronkelijke vestiging (**constitutie**) van de beklemming tegenkomen. Hier vindt u ook de naam van de richter of grietman die de rechten en plichten van eigenaar en beklemde meier destijds in een beklembrief vastlegde. Bedragen voor huur en data waarop de pachter deze jaarlijks betaalde, werden genoteerd in een zogeheten **huurboekje**. Deze boekjes duiken nog wel eens op in een familiearchief of bij een voormalige bewoner van zo'n boerderij.

In de archieven van de Hoge Justitiekamer en van de plaatselijke gerechten kunt u stukken vinden over gerechtelijke verkopen van boerderijen en landerijen, de zogeheten **trekcedullen**. De rechtbank bepaalde hoe de opbrengst van een executieverkoop verdeeld moest worden over de schuleisers: het **preferentieoordeel**. Het bewijsmateriaal werd verzameld in de bijlagen van preferentieoordelen. Het gaat voor een groot deel om jaarrentebrieven: stukken over de verkoop van de rechten op de jaarlijkse rente-inning over de waarde van een stuk land. Deze bijlagen vormen een interessante bron omdat ze de namen van de eigenaren en de omvang en ligging van de landerijen geven.

Belasting op grondbezit

De Staten van Stad en Lande hieven tot 1798 de belasting op grondbezit, de verponding. In de Schatregisters van de verponding staat per belastingplichtige de omvang van het grondbezit in 'grazen' of 'deimten' (zie voor oude maataanduidingen onze website). De registers bevatten geen begeleidend kaartmateriaal, maar ze houden veelal de volgorde van de ligging van de bezittingen in het landschap aan, bijvoorbeeld langs een weg of in een buurtschap.

Vanaf 1832 vormden de gegevens van het Kadaster het uitgangspunt voor de kohieren van de grondbelasting (zie hoofdstuk 9). Tussen 1814 en 1832 werd grondbezit vastgelegd in onder meer Leggers en Staten van ongebouwde of onbetimmerde eigendommen en belastingkohieren op de gebouwde eigendommen en op de 'deuren en vensters' (registers van eigenaren en vruchtgebruikers).

Speciale aandacht verdienen de registers ten behoeve van de waterschapsbelasting: het **dijkschot**. In Groningen worden deze aangeduid met de verzamelnaam **schotregisters**, maar er bestaan ook andere benamingen. Hierin treft u veel informatie aan over landerijen, eigenaren en vruchtgebruikers: de schot- of dijkplichtigen. Een aantal schotregisters uit Fivelingo, Hunsingo en Westerkwartier uit de periode 1754-1780 bevindt zich in het archief van de Hoge Justitiekamer.

Qua omvang en bestaansperiode vertonen de waterschapsorganisaties in Groningen, ook wel **zijlvesten** of **dijkrechten** genoemd, een grote variatie. Een aantal organisaties ontstond al in de Middeleeuwen, op initiatief van kloosters. Andere waterschappen zijn veel later pas ontstaan. Zo kan het gebeuren dat in het ene waterschapsarchief middeleeuws materiaal te vinden is, terwijl andere slechts archiefstukken uit de 18e en 19e eeuw bevatten. Om een overzicht te krijgen is het raadzaam om de inventarissen van deze archieven te bestuderen. Deze archieven berusten deels bij de Groninger Archieven (Waterschap Noorderzijlvest en rechtsvoorgangers) en deels bij het Waterschap Hunze en Aa's.

Boerderij in Opende, 1913. Uitsnede foto collectie RHC Groninger Archieven (818-12043)

Aan de slag

Om structuur aan te brengen in uw zoektocht naar de geschiedenis van een boerderij en de bewoners, is het handig om onderstaande stappen te doorlopen.

1. Van verschillende regio's bestaan boerderijboeken. Kijk daarom eerst of er al iets is gepubliceerd over 'uw' boerderij of het betreffende gebied. Een overzicht van boerderijboeken vindt u op onze website.
2. Bekijk kaarten (digitaal of in gedrukte atlassen) van het gebied en bestudeer de ontwikkeling van de boerderij en het omliggend land. Heeft de boerderij steeds op dezelfde plaats gestaan? Wanneer verschijnt het huidige gebouw op de kaarten?
3. Als u een bedrijfsvermelding van vóór 1832 hebt gevonden en graag wilt weten om welke boerderij het gaat, kunt u proberen deze op te zoeken in de oudste kadastrale gegevens uit 1832. U kunt deze inzien op de website www.hisgis.nl. Hebt u een vermelding van na 1832, probeer dan de bijbehorende kadastrale aanduiding (gemeente, sectie en perceelnummer) of het huidige adres te achterhalen. Veranderingen in de eigendomssituatie zijn in tweevoud opgemaakt in de kadastrale leggers. U kunt ze bekijken met behulp van de Kadaster Archiefviewer in de studiezaal, of inzien bij de gemeente waarin de gezochte boerderij ligt. Voor meer informatie over kadastraal onderzoek zie hoofdstuk 9. Kunt u de boerderij niet terugvinden in de kadastrale gegevens uit 1832, dan zijn er een paar mogelijkheden:
 - A. Op het huidige adres of op elk van de kadastrale perceelnummers die in de loop der tijd gekoppeld zijn geweest aan de boerderij die u onderzoekt, kunt u uw zoektocht door de kadastrale administratie starten. Zie hoofdstuk 9.
 - B. De Groninger Archieven beschikken over notariële akten vanaf 1811 tot ca. 1935. Hebt u een verwijzing naar een verkoop/overdracht van vóór 1935, dan is het mogelijk in de notariële akten verder terug te zoeken. Zie hoofdstuk 9.
 - C. Stukken betreffende overdrachten van vóór 1811 zijn te vinden in de oud-rechterlijke archieven, eveneens in te zien bij de Groninger Archieven. Het verschilt per gebied hoever u terug kunt zoeken. Misschien vindt u in de u oudst bekende akte een vermelding van het voorgaande 'transport': Hoe is die toenmalige eigenaar in het bezit van de boerderij gekomen?
4. De bronnenschema's in hoofdstuk 4 geven een overzicht van de belangrijkste bronnen voor archiefonderzoek naar panden. Het onderstaande bronnenschema is een aanvulling hierop, toegespitst op boerderijen. Om een compleet beeld te krijgen van alle beschikbare bronnen, moet u beide bronnenoverzichten bekijken. Wilt u ook onderzoek doen naar de bewoners, neem dan ook het bronnenschema in hoofdstuk 3 mee.

> Bronnenschema Boerderijen

> Na 1811

Eigendom/pacht

Overdrachten van onroerende goederen, boedelinventarissen

Zie de bronnenschema's in hoofdstuk 4.

Faillissementen

Zie het bronnenschema in hoofdstuk 6.

Kadaster

- > **Archief van de Inspecteur van het Kadaster, 1819-1838:** (toegang 1104). Bevat:
 - > Lijsten der eigendommen, 1818-1832: een overzicht van het grondbezit per eigenaar of vruchtgebruiker, alfabetisch per gemeente.
 - > Overzichten van lopende pachtcontracten: geven informatie over eigenaren/pachters met verwijzingen naar notariële registraties.
 - > Stukken betreffende polder- en dijklasten: geven informatie over de eigenaren van vaarten, kanalen en wegen.
- > **Archief van de Dienst van het Kadaster, directie Groningen, ca. 1832-1990:** Zie hoofdstuk 9.

Belastingen

- > **Registers voor de grondbelasting, 1814-1832:** (toegang 1103).
- > **Dienst der directe belastingen: grondbelastingen, 1881-1974:** (toegang 797): registers m.b.t. de herziening van de belastbare opbrengst van ongebouwde en gebouwde gronden; geordend per kadastrale gemeente en secties.

Huren en pachten

- > **Gemeenteontvanger van Groningen, 1812-1937:** (toegang 1469). In het archief zitten weinig seriematig verzamelde gegevens. Zie rubriek 2.2.2 in de inventaris inzake bezittingen en/of verhuringen en/of erfpachten.
- > **Stadsonderontvangers van de stadsbezittingen, 1926-1987:** (toegang 1616). Het meest van belang zijn de 'Registers van huren en pachten' van de kantoren Pekela, Sappemeer, Stadskanaal en Ter Apel over de periode 1930-1975.
- > **Archief van het Veenkantoor, 1634-1966:** (toegang 1468)
 - > Staatboeken van land- en heemhuren

- kantoor Sappemeer periode 1700-1831 (inv.nr. 138)
- kantoor Pekela periode 1700-1830 (inv.nr. 259)
- kantoor voor het Stadskanaal periode 1814-1852 (inv.nrs. 359-362).

- > (Veen)rekeningen
- > Pacht- en erfpachtcontracten
- > Kaart- en meetboeken
- > *Caartboek van Sappemeer* (inv.nr. 149): is gescand en te bekijken op onze website.
- > *Caartboek van de Peekeel Aa*: (inv.nr. 264): is gescand en te bekijken op onze website.

Bedrijfsvoering

- > Stad Groningen: Register van pluimveehouders in verband met de distributie van kippevoer, 1916-1917 (toegang 1399, inv.nr. 8389)
- > Hoogkerk: (toegang 1748)
 - > 'Het register der landgebruikers, dewelken moeten verbouwen de beet of mangelwortel', 1812 (inv.nr. 3941)
 - > Staat van de houders van vee in de gemeente, 1844 (inv.nr. 3942)
 - > Lijsten met opgaven van aantallen stuks vee en opgaven over geteelde landbouwgewassen, 1917 - 1920 (inv.nr. 3946).
- > Noorddijk: Formulieren, ingevuld door landgebruikers en veehouders ten behoeve van de landbouwtelling 1930; met instructies en verzamelstaten, 1930 (toegang 1491, inv.nr. 1083).
- > Ten Boer: (toegang 2989)
 - > Inzameling van gegevens ten behoeve van het landbouwverslag, 1833-1834, 1890-1901 (inv.nr. 215)
 - > Staat van particuliere ontginningen, 1936 (inv.nr. 217)

> Vóór 1811

Eigendom

Overdrachten van onroerende goederen, boedelinventarissen

Zie hoofdstuk 4.

Trekcedullen, preferentieoordelen

- > **Stad Groningen, 1659-1811:** (toegang 1534, onder rubriek 1.1.2 schuldzaken). Gedeeltelijk te raadplegen op microfiches in de studiezaal (kast 6, lade 1) onder oude aanduidingen III p, III n en III q (registers van inbeslagneming) en

III u (preferentieoordelen). Voor de preferentieoordelen bestaat een index op voornaam: 171 (kast 14). Het register van schuldenaren (inv.nr. 193) is gescand en te bekijken op onze website.

- > **Overige plaatsen in de provincie:** zie toegangnrs. 731-735, zoek op <schuld*> en <executie*> en toegang 136, inv.nrs. 170-492, 1424-1841. Voor trekcedullen en preferentieoordelen van de gerechten in Selwerd en Sappemeer, zie ook toegang 1605, inv.nr. 1328. Aan te vragen bij de balie.

Zijlvesten en Dijkrechten

- > De toegangen hierop zijn te vinden in het archievenoverzicht op onze website onder de rubriek 'Verkeer, Waterstaat', subrubriek 'Overige waterstaatinstellingen'.

Verkoop en verpachting van provinciellanden en -goederen

- > **Archief van de Staten van Stad en Lande, 1594-1798:** (toegang 1). Bevat:
 - > Staatboek van rentmeester Spanheim: (inv.nrs. 719 en 2658) Bevat gegevens over pachters en landerijen in de periode 1632-1719.
 - > Staatboeken van ontvangst van kooppenningen van verkochte landerijen: (inv.nrs. 735 op naam huurder en 736-737 op naam koper).
 - > Registers op overdracht, vererving en huwelijk van meiers, 1630-1772: (inv.nrs. 726- 727; index 5.3-5.6)
 - > Rekeningen van voormalige kloostergoederen, 1595-1796: (inv.nrs. 2289-2655). Vanaf 1630 worden per voormalig kloostergoed de pachters, de pachtsommen en aanduidingen van omvang en ligging (globaal) van de grond aangegeven.
 - > Staten en inventarissen van kerke-, pastorie- en kosterijgoederen, 1773-1820 (inv. nrs. 845-848).
 - > Registers die betrekking hebben op verkoping en verpachting van provinciellanden en -goederen: zie rubriek 3.9 Beheer der "Provinciellanden" en goederen.

Belastingen

- > **Schatregisters van de verponding (grondbelasting):** zie het archief van de Staten van Stad en Lande (toegang 1). De schatregisters zijn in een periode van twee eeuwen slechts een paar keer aangelegd. Alleen voor de jaren 1630 (inv.nrs. 2133-2136; index 7) en 1721 (inv.nrs. 2143- 2146; index 6) wordt een totaalbeeld geschetst.
- > **Kohieren van vaste goederen uit 1806 van kerspelen in Hunsingo** zijn te vinden in het archief van de Gewestelijke Besturen (toegang 3, inv.nrs. 437-442).

Beheer en administratie van provinciellanden en -goederen

- > **Staten en inventarissen van de kerke-, pastorie- en kosterijgoederen, fondsen,**

baten, schulden en lasten van de gemeenten, 1821-1943: te vinden in het archief van het Provinciaal College van Toezicht (toegang 175, inv. nrs. 484-517).

Huur, pacht en verkoop van stadlanden en -goederen

- > **Archief van het Veenkantoor, 1634-1966:** (toegang 1468) Zie pag. 55-56.
- > Informatie rondom verkoop en verhuur van grond en de namen van pachters en eigenaren is te vinden in het archief van de Secretarie van het stadsbestuur van de stad Groningen, 1594-1816 (toegang 1605, aan te vragen bij de balie), onder meer:
 - > Stadsrekeningen: rekeningen van de stadsrentmeester, met bijlagen: (inv.nrs. 332 en 332b).
 - > Rekeningen van kerkengoederen: predikantengoederen van parochiekerken in de stad Groningen en van kerken in gebieden onder stadsbestuurlijk gezag in de provincie (inv.nrs. 142-159, 350-414).
 - > Rekeningen van gasthuisgoederen en weeshuisgoederen: (inv.nrs. 35-76, 374-381).

Huur, pacht en verkoop van land en goederen in andere plaatsen

- > Archief van de gemeente Noorddijk:
 - > 'Register der grastallen': lijst van eigenaars en meiers in het kerspel Middelbert, in 1755 schotplichtig in het Scharmerzijlvest. 1756. (toegang 1491, inv.nr. 1105).
- > Archief van de gemeente Ten Boer:
 - > Akten van beklemming, 1778-1779 (toegang 2988, inv.nr. 1152).

> Vervolgonderzoek

Bij de Groninger Archieven:

- > **Boerderijenboeken:** Zie het overzicht op onze website.
- > **Gasthuizen:** Gasthuizen opereerden vanuit de stad Groningen, maar bezaten vele landerijen in de Ommelanden. Van een aantal gasthuizen kunt u het archief inzien bij de Groninger Archieven. Toegangen zijn te vinden in het archievenoverzicht op onze website onder de rubriek 'Sociale zorg, Welzijn, Arbeid', subrubriek 'Armenzorg, Bejaardenzorg, Jeugdzorg'.
- > **Kerken:** Kerkelijke gemeenten waren belangrijke grondbezitters, met name de Nederduits-gereformeerde gemeenten, vanaf 1816 de Nederlands-hervormde gemeenten geheten. Zo werden de inkomsten uit verkoop, verhuur en verpachting van landerijen gebruikt voor de financiering van de armenzorg die tot het takenpakket van de diaconie behoorde. Deze inkomsten werden met de naam van de huurder of pachter genoteerd in de rekenboeken. Toegangen zijn te vinden in het archievenoverzicht op onze website onder de rubriek 'Religie, levensbeschouwing'.

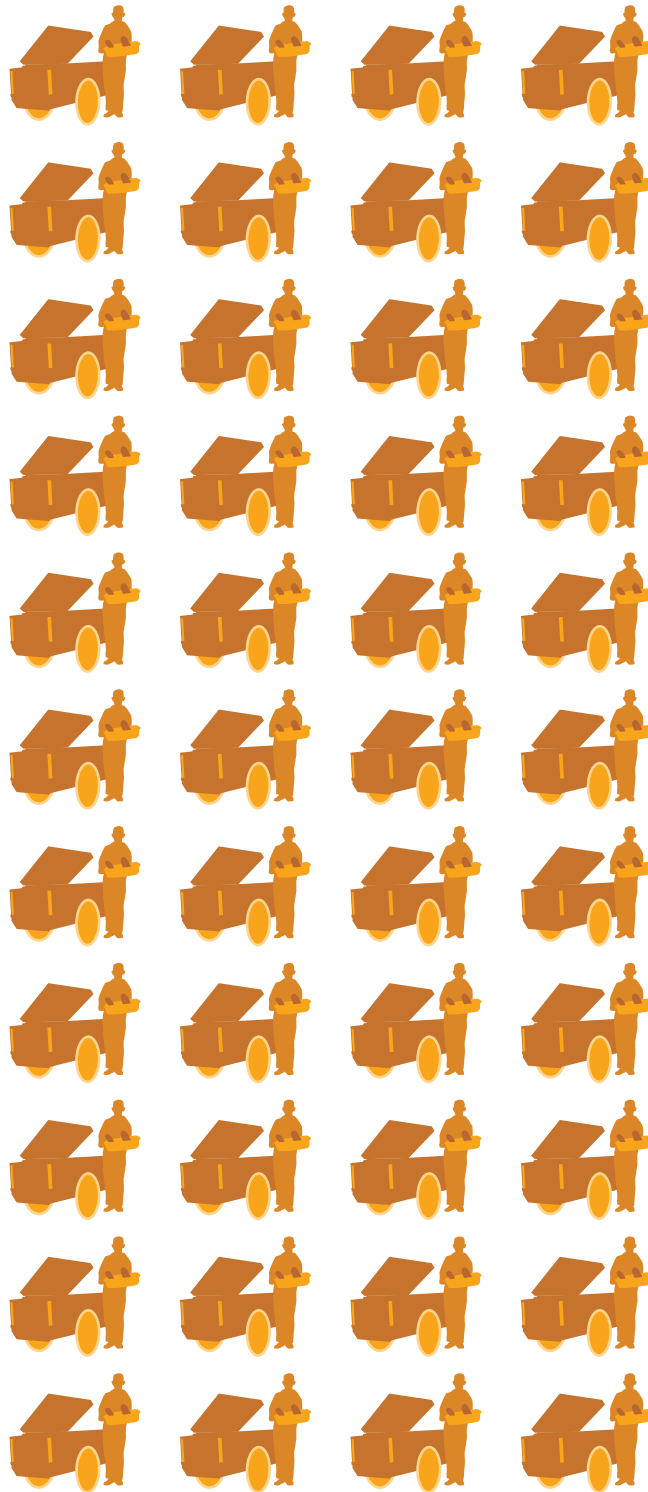
- > **Huizen en Families:** In de loop van de 17e en 18e eeuw nam het aantal eigenerfden verder af. Uiteindelijk kwam het grondbezit in handen van een klein aantal families. Gegevens over het bezit van deze Groninger elite vinden we in de familie- en huisarchieven. Toegangen zijn te vinden in het archievenoverzicht op onze website onder de rubrieken 'Huizen' en 'Families'.
- > **Boerderijen:** In de collectie van de Groninger Archieven bevinden zich archieven van specifieke boerderijen en hun bewoners. Toegangen zijn te vinden in het archievenoverzicht op onze website onder de rubriek 'Huizen'.
- > **De Groninger Heerdencommissie:** Dit archief leent zich met name voor onderzoek naar de naam van een boerderij. De ordening is steeds per gemeente. De studiezaal geeft (nog) geen toegang tot het archief; wendt u zich tot de balie voor inlichtingen hierover.
- > **Verzamelingen kaarten, prenten, tekeningen en fotomateriaal:** Kaarten, tekeningen, prenten en foto's uit onze verzamelingen zijn op zowel www.beeldbankgroningen.nl als www.groningerarchieven.nl te bekijken.
- > **Memories van successie, 1806-1927:** Zie hoofdstuk 9. De jaren 1812-1813 zijn niet bewaard gebleven.
- > **Advertenties in kranten (openbare verkoop):** Kijk op www.delpher.nl en www.dekrantvantoen.nl. U kunt de kranten ook (deels op microfiche) raadplegen in de studiezaal van de Groninger Archieven (toegangsnummers 999 en 1740). Zie ook hoofdstuk 10.
- > **Onderzoeks aantekeningen en verzamelingen:** gegevens verzameld door geïnteresseerden. Zo heeft notaris A.H. Ages bijvoorbeeld materiaal verzameld over landerijen en opstallen te Hornhuizen, Rasquert, Uithuizermeeden, Ulrum, Warffum, Warfhuizen, Wehe en Zoutkamp over de periode 1755-1810 (toegang 673).

Bij andere instellingen:

- > **Kadaster:** Zie hoofdstuk 9.
- > **Gemeenten:** Hier vindt u bevolkingsregisters, bouwvergunningen en kadastrale gegevens. Zie hiervoor www.groningerarchievenet.nl.
- > **Waterschap Hunze & Aa's:** Bij het waterschap vindt u vooral stukken met betrekking tot grondbezit (kadastrale leggers en aanslagen voor waterschapsbelasting) en vergunningen voor de uitvoering van werken (aan land, sloten, etc). Hier is ook veel kaartmateriaal aanwezig. Zie www.groningerarchievenet.nl.
- > **Erfgoedinstellingen:** de fotocollecties van het Veenkoloniaal Museum te Veendam en het Streekhistorisch Centrum te Stadskanaal bevatten veel beeldmateriaal van boerderijen.
- > **Landschap in Nederland:** <http://landschapinnl.nl>, zie hoofdstuk 10.
- > **Leestekens van het Landschap:** www.leestekensvanhetlandschap.nl, zie hoofdstuk 10.

Middenstand

HOOFDSTUK 6

Elk dorp en elke buurt had vroeger een kruidenier, een bakker en een slager. Daarnaast waren er diverse handeltjes in koloniale waren, manufacturen, tabak en ambachtsheden, zoals de smid en de schoenmaker. Veel van deze kleinere winkeltjes en bedrijfjes zijn verdwenen en helaas is van deze middenstanders weinig archiefmateriaal bewaard gebleven. Maar er zijn wel andere bronnen voor onderzoek naar de middenstand, vooral naar die van de 19e en de 20e eeuw.

Wat u moet weten

In de middenstand zijn bedrijf, pand en eigenaar vaak nauw met elkaar verbonden. Als u onderzoek doet naar een middenstandsbedrijf zult u dus al snel ook onderzoek moeten doen naar het pand en naar de eigenaar. Hoofdstuk 3 van deze onderzoeksgids gaat uitgebreid in op onderzoek naar personen. Hoofdstuk 4 is gewijd aan onderzoek naar panden. De informatie die in die hoofdstukken is gegeven kan ook van belang zijn voor onderzoek naar een middenstandsbedrijf. Dit hoofdstuk is een aanvulling op de hoofdstukken 3 en 4 en behandelt alleen bronnen die daar niet (voldoende) aan de orde zijn geweest.

Handelsregisters

In 1921 werd de Handelsregisterwet ingevoerd. Volgens deze wet moeten alle ondernemingen zich laten registreren in het Handelsregister, dat wordt beheerd door de Kamer van Koophandel. Zoekt u een bedrijf dat in 1921 bestond of na 1921 is opgericht dan is er van dat bedrijf een dossier aangemaakt in het Handelsregister. Dit dossier bevat onder andere een korte bedrijfsomschrijving, de handelsnaam, gegevens over de eigenaren, de datum van oprichting enzovoort. Afgesloten dossiers uit de provincie Groningen zijn te raadplegen bij de Groninger Archieven. Een dossier wordt afgesloten wanneer een bedrijf ophoudt te bestaan, maar ook wanneer een bedrijf sterk verandert. Wanneer een bedrijf verhuist naar het werkgebied van een andere regionale kamer, verhuist ook het dossier naar de desbetreffende kamer. Zo kunnen dossiers van oorspronkelijk Groninger bedrijven elders terecht zijn gekomen. Tot 1940 hoefden bedrijfjes die minder dan 2000 gulden winst maakten zich niet te laten registreren, deze kunt u dus niet terugvinden in het register. Bovendien hebben niet alle bedrijven zich meteen in 1921 laten inschrijven, soms gebeurde dit pas in 1922 of in de jaren die daar op volgden.

Het Handelsregister is te doorzoeken via www.groningerarchieven.nl. Zoek op <Handelsregisterdossiers>. U kunt daarna in de zoektoegang zoeken op:

handelsnaam (komt soms overeen met de persoonsnaam van de eigenaar), plaatsnaam en KvK-nummers. Ook kunt u zoeken op bijvoorbeeld het soort bedrijf zoals banketbakkerij, koffiebranderij, bioscoop, houthandel, coiffeur, koloniale waren, garen en band enz. Soms is het nodig om verschillende zoektermen te proberen. Ook kunt u gebruik maken van wildcards (meer hierover in hoofdstuk 2). De zoektoegang beslaat de gehele provincie, u zoekt dus direct door de handelsregisterdossiers van de Kamer te Groningen én de Kamer te Veendam. De dossiers kunt u vervolgens aanvragen en inzien in de studiezaal. Dossiers die niet vóór ca. 1980 zijn afgesloten, zijn ook digitaal terug te vinden via www.kvk.nl, 'Zoek op KvK-nummer of naam'. Voor informatie over bedrijven die nog bestaan kunt u ook terecht bij de KvK. U kunt deze informatie tegen betaling bestellen via de website van de KvK.

Bouwvergunningen

Vaak wordt in een bouwdoos of bouwvergunning de functie van een pand genoemd, bijvoorbeeld 'woonhuis met winkelruimte' of 'smidswerkplaats', en is de werkplaats of winkelruimte aangegeven op de bouwtekening. Voor meer informatie over onderzoek naar panden en bouwvergunningen zie hoofdstuk 4.

Hinderwetvergunningen

In 1875 werd de Fabriekswet (vanaf 1896 bekend als Hinderwet) ingevoerd. Inrichtingen die gevaar, schade of hinder konden veroorzaken moesten vanaf dat moment voor hun handelingen een vergunning aanvragen bij het gemeentebestuur. Die plicht gold ook voor bedrijven die in 1875 al bestonden. Vanaf 1960 kwam er meer aandacht voor het milieu en werd de wet bijvoorbeeld ook gebruikt om luchtverontreiniging tegen te gaan. Sommige gemeenten gebruiken de term 'milieuvergunningen'.

De hinderwetvergunning van een bedrijf bevat in elk geval specifieke informatie rond de aanvraag, tekeningen van het te (ver)bouwen bedrijf en/of informatie over machines. Ook toont het de veranderingen die het bedrijf heeft ondergaan. De wijze en mate van toegankelijkheid van de dossiers verschilt per gemeente.

Naast de gemeenten gaf ook de arbeidsinspectie hinderwetvergunningen af. Deze waren gericht op de arbeidsomstandigheden. De hinderwetvergunningen van de arbeidsinspectie worden bewaard bij de Groninger Archieven.

Patentregisters

De patentbelasting was een rijksbelasting die werd geheven tussen 1806 en 1894. Iedereen die zelfstandig een beroep wilde uitoefenen of een eigen bedrijf had moest gepatenteerd zijn. Door het betalen van patentbelasting kreeg men toestemming om handel te drijven of een bepaalde nering uit te oefenen. In de patentregisters zijn

namen van middenstanders en enkele gegevens over hun zaak terug te vinden, zoals adres, beroep, wat er gemaakt of verkocht werd en in welke tarief/ belastingklasse men zat. Soms wordt ook de omzet van de winkel (het effectief jaarlijks debiet) vermeld en bij ambachtsslieden of ze alleen werkten of personeel in dienst hadden. Patentregisters zijn terug te vinden in de archieven van de gemeenten.

Kohieren van hoofdelijke omslag

Een andere mogelijke bron van informatie over de bewoners in de periode 1851-ca. 1922 vormen de kohieren van hoofdelijke omslag. De hoofdelijke omslag is een gemeentelijke belasting die werd geheven over het geschatte inkomen. Iedere persoon die een huis bewoonde waarvan de huurwaarde boven de vijfenveertig gulden lag, werd door de gemeente aangeslagen. (Uit de gegevens is overigens niet op te maken of het gehele pand werd verhuurd of slechts een deel ervan.)

Van de hoofdelijke omslag zijn jaarlijkse registers aangelegd. In Groningen vanaf 1858, in andere gemeenten vaak al eerder. De kohieren van de stad geven per straat de belastingplichtigen en het verschuldigde bedrag aan inkomstenbelasting (tot 1900 op volgorde van het oude adres van wijkletter en huisnummer, latere jaren straatnaam en huisnummer). Deze informatie maakt vergelijkingen met betrekking tot welstand tussen de diverse inwoners mogelijk. In de kohieren van de gemeente Groningen wordt het beroep niet vermeld. In andere gemeenten is dit soms wel het geval, wat bijvoorbeeld een vergelijking met andere beroepen makkelijker maakt.

Boedelinventarissen

Boedelbeschrijvingen kunnen – indien aanwezig – interessante informatie bevatten over het winkelinterieur en de voorraden. Een boedelinventaris is een beschrijving van alle roerende en onroerende goederen opgemaakt door een notaris, bijvoorbeeld bij overlijden, echtscheiding of bij het faillissement. Houd er wel rekening mee dat de voorraden op het moment van beschrijven soms niet meer geheel compleet waren. Zie voor meer informatie hoofdstuk 9.

Faillissementsdossiers

Wanneer een middenstander zijn rekeningen niet meer kan betalen wordt het faillissement aangevraagd bij de Arrondissementsrechtbank. Het dossier van het aangevraagde faillissement bevat stukken over het vonnis en de afwikkeling van de zaak, zoals het proces-verbaal, een lijst met schuldeisers en een verslag van de boedel, soms inclusief een beschrijving van de winkelinventaris. Faillissementsdossiers zijn terug te vinden in de archieven van de arrondissementsrechtbanken.

Borgstellingsfonds voor de Middenstand

Middenstanders die financiële problemen hadden konden bij het Borgstellingsfonds voor de Middenstand een lening aanvragen. Deze aanvragen bevatten veel boekhoudkundige gegevens. Helaas zijn maar weinig aanvraagdossiers bewaard gebleven. Wel zijn er registers en indexen van bedrijven waaraan hulp verleend is.

Archieven van middenstandsverenigingen

Van sommige middenstands- of winkeliersverenigingen is het archief bewaard gebleven. Deze archieven bevatten niet zozeer informatie over afzonderlijke middenstanders, maar wel over algemene zaken zoals de winkelsluiting en promotieactiviteiten. Dergelijke archieven kunnen een beeld geven van wat er speelde binnen de middenstand in een bepaalde periode.

In veel plaatsen is een middenstands- of winkeliersvereniging actief. U kunt navragen of zij nog materiaal bezitten over de periode waar u onderzoek naar doet.

Adresboeken, telefoongidsen en gemeentegidsen

Adresboeken zijn een soort voorloper van de Gouden Gids. In deze commerciële uitgaven (periode ca. 1850-ca. 1970) worden hoofdbewoners per straat vermeld; vaak ook voorzien van een alfabetisch deel op naam van het gezinshoofd, diens beroep en woonadres. De Groninger Archieven beschikken over adresboeken van de gemeenten Groningen, Haren, Hoogkerk, Delfzijl en Appingedam.

Verder is er ook een speciaal *Adresboek of naam-register van fabrikanten, kooplieden, winkeliers, notarissen, makelaars, enz. te Groningen* uit 1854 en uit 1865. En een *Naamregister of adresboekje van alle kooplieden, winkeliers, fabrikanten, enz. der stad Groningen* uit 1817. Daarnaast kan ook het *Industrieel adresboek van de provincie Groningen* uit 1952 een bruikbare bron zijn. Voor de provincie is het landelijke adresboek uit 1938 interessant: *Algemeen adresboek van Nederland voor handel, landbouw, nijverheid en verkeer*. Dit adresboek is te doorzoeken per gemeente.

Vroeger hadden vaak alleen ondernemers en vooraanstaande inwoners zoals de predikant en de burgemeester een telefoon. Hierdoor geven telefoongidsen snel een handig overzicht van de lokale middenstand in een bepaalde periode. Houd er wel rekening mee dat niet elke kleine middenstander een telefoon had en het overzicht dus niet compleet hoeft te zijn. De telefoongidsen zijn alfabetisch geordend op naam, daarnaast worden beroep en adres vermeld.

Gemeentegidsen kunnen uiteenlopende informatie bevatten: van foto's van de belangrijkste gebouwen in het dorp, adressen van alle verenigingen tot advertenties van de lokale middenstand. Gemeentegidsen van verschillende plaatsen vindt u in de bibliotheek van de Groninger Archieven.

Adresboeken, telefoongidsen en gemeentegidsen worden ook bewaard door gemeentearchieven en historische verenigingen.

Aan de slag

1. Vooraf verzamelen van gegevens

Allereerst is het belangrijk om op een rijtje te zetten welke gegevens u al heeft en wat u graag te weten wilt komen. Heeft u misschien een adres, de naam van de eigenaar of de firmanaam? Of bent u in het bezit van een foto, een rekening of een oude advertentie? Dergelijke documenten kunnen informatie bevatten over het adres, de verkochte waren, de firmanaam of een nummer van de Kamer van Koophandel (KvK). Voor uw zoekvraag is het van belang om te kijken in welk aspect van het bedrijf u geïnteresseerd bent. Wilt u meer weten over het pand, het bedrijf zelf, de ondernemer (persoon), de bedrijfstak of een combinatie van deze aspecten? In het geval van een kleine middenstander zijn het bedrijfje en de eigenaar nauw met elkaar verbonden, de naam van de eigenaar is in dergelijke gevallen vaak ook de handelsnaam. Bij deze kleine ondernemingen bevat bijvoorbeeld een boedelinventaris op naam van de neringdoende ook de boedel van het bedrijfje. Bovendien woonden winkeliers en ambachtslieden vaak boven of naast hun winkel en/of werkplaats, maar dat is niet altijd het geval. Bij grotere ondernemingen bestaat er meer afstand tussen bedrijf en ondernemer.

2. Gegevens die u dichtbij huis (of buiten het archief) kunt verzamelen

Vervolgens kunt u beginnen met het verzamelen van gegevens thuis of buiten het archief. Kijk bijvoorbeeld eerst eens wat een zoektocht via internet oplevert, houd er daarbij wel rekening mee dat niet alle gegevens die u op deze manier vindt altijd betrouwbaar zijn. U kunt op deze manier ook op zoek naar foto's die gelieerd zijn aan de middenstander waar u naar op zoek bent.

Wanneer u in het bezit bent van een vestigingsadres kan het nuttig zijn om ter plekke een kijkje te nemen. Zijn er misschien nog sporen terug te vinden?

Via digitale krantenarchieven (zie hoofdstuk 10) kunt u het *Nieuwsblad van het Noorden*, *Ons Noorden* en de *Groninger Courant* doorzoeken. Met name van de wat grotere ondernemers en zaken bevat de krant advertenties en korte berichten over bijvoorbeeld de opening.

Controleer of er een historische vereniging actief is in het gebied waar de middenstander was gevestigd. Dergelijke verenigingen hebben vaak een collectie met lokaal materiaal zoals archiefmateriaal, documentatie, boeken, kranten en

advertentieblaadjes. U kunt bij de plaatselijke historische vereniging informeren of zij meer weten over de middenstander die u zoekt. Een overzicht van historische verenigingen vindt u op www.archieven.nl. Klik op Erfgoedgids en kies voor 'uitgebreid zoeken'. Kies vervolgens bij 'type organisatie' voor 'historische vereniging' en filter dan op provincie 'Groningen'.

U kunt eventueel ook contact opnemen met de lokale winkeliers- of handelsvereniging. Denk bij onderzoek naar een middenstander uit de provincie ook aan gemeentelijke archiefinstellingen (zie www.groningerarchiefnl.nl).

3. Is er al gepubliceerd over het bedrijf, de straat, het dorp of de buurt?

Kijk of er al gepubliceerd is over het dorp of de buurt waar de middenstander was gevestigd. Dergelijke publicaties kunnen belangrijke informatie voor uw onderzoek bevatten. Denk hierbij ook aan publicaties van de plaatselijke historische vereniging. De bibliotheek van de Groninger Archieven bevat veel regionale historische publicaties over bijvoorbeeld de economische geschiedenis van een streek, jaarverslagen, gedenk-, ansichtkaarten- of fotoboeken van dorpen enzovoort. Het is daarom verstandig de bibliotheek met verschillende zoektermen (of combinaties van zoektermen) te doorzoeken en zo te achterhalen of er publicaties zijn die voor u van belang zijn. Denk bij de zoektermen aan: de firmanaam, plaatsnaam, buurt, het soort bedrijf (bijvoorbeeld kruidenier) of de branche.

4. Onderzoek bij de Groninger Archieven

Het bronnenschema in hoofdstuk 3 geeft een overzicht van de belangrijkste bronnen voor archiefonderzoek naar personen. Het bronnenschema in hoofdstuk 4 is gewijd aan archiefonderzoek naar panden. Het onderstaande bronnenschema is een aanvulling op deze beide schema's, toegespitst op de middenstand. Om een compleet beeld te krijgen van alle beschikbare bronnen, moet u alle drie de bronnenschema's bekijken.

5. Vervolgonderzoek

De Groninger Archieven beschikken ook over diverse bronnen die een algemeen beeld kunnen geven van een beroepsgroep of van het midden- en kleinbedrijf in een bepaalde gemeente. Een overzicht hiervan vindt u op onze website.

Slagerij L.G. Bosma Gz., Astraat 24, Groningen, 1898. Foto collectie RHC Groninger Archieven (2138-6327).

> Bronnenschema Middenstand

Bedrijfsarchieven

- > Zoek in onze website op de firmanaam.
- > Archiefmateriaal wordt ook bewaard door historische verenigingen, musea en gemeentearchieven; soms ligt er nog materiaal bij oud-werknemers, bestuursleden of nazaten van de eigenaar. Wilt u weten of er nog archiefmateriaal is bewaard dan is het goed om bij deze mensen navraag te doen.

Briefhoofden en reclamemateriaal

Van veel bedrijfjes is documentatie bewaard. Hierbij kunt u denken aan brief- en rekeninghoofden, reclame- en promotiemateriaal en dergelijke.

- > **Documentatiemappen**, te vinden via de bibliotheekcatalogus van de Groninger Archieven, zoek op firmanaam (toegang 1774).
- > **Verzameling brief- en rekeninghoofden, 1800-1999**: (toegang 909). Alfabetisch geordend per plaats.

Handelsregisterdossiers

- > **Handelsregister van de Kamer van Koophandel, 1921-ca. 1980**: te doorzoeken via www.groningerarchieven.nl. Zoek op <handelsregisterdossiers>. U kunt daarna in de zoektoegang zoeken op: handelsnaam (komt soms overeen met de persoonsnaam van de eigenaar), plaatsnaam en KvK-nummers. Ook kunt u zoeken op het soort bedrijf. De zoektoegang beslaat de gehele provincie; u zoekt dus direct door de handelsregisterdossiers van de KvK te Groningen en de KvK te Veendam.
- > Dossiers die niet voor ca. 1980 zijn afgesloten, zijn ook digitaal terug te vinden via www.kvk.nl.

Bouwvergunningen

Zie hoofdstuk 4.

Hinderwetvergunningen

- > **Gemeente Groningen, 1875-1987**: (toegangen 1830 en 1971). Alfabetisch te doorzoeken op straatnaam en naam van de aanvrager.
- > **Gemeente Hoogkerk, 1875 - 1968**: (toegang 1748, inv.nrs 1720-1962), met register (inv.nr.1963-1964).
- > **Gemeente Noorddijk, 1904-1938**: (toegang 1491, inv.nrs. 700). Inventarisnummer 701 bevat een register op hinderwetvergunningen over de periode 1898-1912.
- > **Gemeente Noorddijk, 1940-1968**: worden bewaard bij de Milieudienst Groningen.

- > **Gemeente Ten Boer**: worden bewaard bij de gemeente Ten Boer.
- > **Andere gemeenten**: hinderwetvergunningen zijn te vinden in het archief van het desbetreffende gemeentebestuur, zie www.groningerarchieven.nl, soms onder de term 'Milieuv vergunningen'.
- > **Hinderwetvergunningen van de Arbeidsinspectie, 1910-1975**: (toegang 1036). Per gemeente onderverdeeld in bedrijfsgroepen. Inventarisnummers 141-146 bevatten een kaartsysteem met een index op plaatsnaam. Hierin kunt u zoeken op naam van de aanvrager. Let op: niet alle dossiers zijn aanwezig.

Patentregisters

- > **Gemeente Groningen, 1812-1870**: (toegang 1399, inv.nrs. 5731-5749 en 5751-5848). Het register van de periode vóór 1867 bevat weinig bruikbare informatie, alleen namen van personen die een patent hebben gekregen. De periode 1867-1870 is zeer volledig overgeleverd. De patentregisters zijn per wijk geordend en te doorzoeken op het oude adres van wijkletter en huisnummer. Het omnummerregister van wijkletter en huisnummer naar straatnaam en huisnummer is in te zien via de balie van de studiezaal.
- > Gemeenten Hoogkerk, Noorddijk en Ten Boer: niet aanwezig.
- > **Andere gemeenten**: kijk op www.groningerarchieven.nl en zoek bijvoorbeeld op <patent*>.

Drank- en ventvergunningen:

- > **Gemeente Groningen**:
 - > alle vergunningen 1811-1916: zie toegang 1399, onder rubriek 2.2.02.7: Toezicht op samenkomsten en op koffiehuisen, tapperijen en logementen.
 - > kermisplaatsen 1811-1916: toegang 1399, inv.nrs. 531-563.
 - > register op drankvergunningen 1920-1929: toegang 1607, inv.nr. 530.
 - > drankvergunningen 1916-1965: toegang 1831.
- > **Gemeente Hoogkerk**: drankvergunningen 1882-1968: toegang 1748, inv.nrs. 1675-1676.
- > **Gemeente Noorddijk**:
 - > registers op drankvergunningen 1882-1902, 1905-1910, 1914-1929, 1930-1934: toegang 1491, inv.nrs. 697-798, 1030-1031, 1179-1180.
 - > drankvergunningen 1940-1969: toegang 1492, inv.nrs. 362-374.
- > **Gemeente Ten Boer**:
 - > registers op drankvergunningen 1882-1905, 1912-1952: toegang 2988, inv.nrs. 891-892.
 - > diverse stukken inzake drankvergunningen 1881-1931: toegang 2989, inv.nrs. 71-76.

> **Andere gemeenten:** kijk op www.groningerarchiefnl.nl en zoek bijvoorbeeld op <vergunning*> of <drank*>.

Kohieren van hoofdelijk omslag 1851-ca. 1922

- > **Gemeente Groningen, 1858-1922:** (toegangsnummer 1469, inv.nrs. 738-941). Een alfabetisch register over de periode 1875-1914 treft u aan onder de inv.nrs. 985-992.
- > **Gemeente Hoogkerk, 1830-1905:** (toegang 1748, inv.nrs. 1548-1556).
- > **Gemeente Noorddijk, 1867-1923:** (toegang 1491, inv.nrs. 357-411). De inventarisnummers 1183-1184 bevatten stukken over de hoofdelijke omslag over 1914-1923. Deze stukken zijn aan te vragen via de balie van de studiezaal.
- > **Gemeente Ten Boer, 1842, 1844, 1855-1922:** (toegang 2988, inv.nrs. 712-746).
- > **Andere gemeenten:** kijk op www.groningerarchiefnl.nl.

Boedelinventarissen 1811-ca. 1925

Zie hoofdstuk 9.

Memories van successie 1806-ca. 1927

Zie hoofdstuk 9. De jaren 1812-1813 zijn niet bewaard gebleven.

Garage Gebr. Hes, Niekerk, ca. 1930
Foto collectie RHC Groninger Archieven (818-10292)

Faillissementsdossiers

- > **Faillissementsdossiers uit de periode 1811-1838** zijn terug te vinden in de archieven van de Vredegerechten (toegang 146). Een register op een deel van deze faillissementen is te vinden in het archief van de Rechtbank van eerste aanleg van Groningen (toegang 144, inv.nr. 382).
- > **Faillissementsdossiers uit de periode 1838-1939** zijn terug te vinden in de archieven van de arrondissementsrechtbanken. Hiervoor heeft u een plaats en datum van het vonnis nodig. Een datum kunt u terugvinden in het faillissementsregister dat arrondissementsrechtbanken vanaf 1896 moesten bijhouden. Sinds 1921 worden de plaats en datum van het vonnis vermeld in het dossier in het Handelsregister.
 - > Arrondissementsrechtbank van Groningen, 1838-1939 (toegang 883, inv.nrs. 1753-1874 en 2257).
 - > Arrondissementsrechtbank van Winschoten, 1838-1933 (toegang 882, inv.nr. 1435-1580).
 - > Arrondissementsrechtbank van Appingedam, 1838-1877 (toegang 881, inv.nr. 283).
- > **Faillissementsdossiers uit de periode 1940-1989** zijn terug te vinden in het archief van de Arrondissementsrechtbank Groningen (toegang 2712). Let op: op dit archief geldt een openbaarheidsbeperking van 75 jaar. Het archief wordt bewaard in ons depot in Hoogkerk. Houdt u rekening met een langere wachttijd (zie hoofdstuk 2).

Archieven van middenstandsverenigingen

- > **Algemene Groninger Winkeliersvereniging, 1905-1979:** (toegang 1312).
- > **Vereniging van Handelaren te Groningen, 1847-1940:** (toegang 1369).
- > **Vereniging voor Handeldrijvende en Industriële Middenstand, 1918-1959:** (toegang 1781).
- > **Vereniging van detailhandelaren in aardappelen, groenten en fruit 'Door eendracht sterk', 1939-1954:** (toegang 2504).
- > **Handels Vereniging Veendam, 1905-1978:** (toegang 2145).
- > **Vereniging van Meubelwinkeliers te Groningen, 1937-1949:** (toegang 1934).
- > **Middenstandsverenigingen van andere gemeenten** vindt u via www.groningerarchiefnl.nl.

Borgstellingsfonds voor de Middenstand

- > **Stichting Borgstellingsfonds voor de Middenstand, 1936-1986:** (toegang 1020).

Adresboeken

- > **Gemeente Groningen, 1854-1972** (niet jaarlijks): alfabetisch op naam, beroep of instelling met vermelding van adres. Vanaf 1907/1908 ook geordend op adres (hoofdbewoner + beroep genoemd). Deze staan op microfiches en zijn te raadplegen in de studiezaal (kast 59, lade 1). De adresboeken tot en met 1900 zijn tevens gescand en te bekijken via www.groningerarchieven.nl.
- > Zoek in de bibliotheekcatalogus van de Groninger Archieven naar:
 - *Naamregister of adresboekje van alle kooplieden, winkeliers, fabrikanten, enz. enz. der stad Groningen... voor het jaar 1817.*
 - *Adresboek of naam-register van fabrikanten, kooplieden, winkeliers, notarissen, makelaars, enz. enz. te Groningen* van J. Oomkens J.zoon, 1854.
 - *Adresboek bevattende opgave van kooplieden, fabrikanten, winkeliers, advocaten, notarissen, makelaars, enz. te Groningen* van H. Eling Wz., 1865.
 - *Industriëel adresboek van de provincie Groningen 1952.*
 - *Algemeen adresboek van Nederland voor handel, landbouw, nijverheid en verkeer*, 1938. Dit adresboek is te doorzoeken per gemeente.
 - adresboeken van de gemeenten Haren, Hoogkerk, Delfzijl en Appingedam uit diverse jaren.
- > **Andere gemeenten:** kijk op www.groningerarchieven.nl.
- > Zoek naar adresboeken bij historische verenigingen.

Telefoongidsen

- > Telefoongidsen voor de stad Groningen vanaf 1887 vindt u in de bibliotheek van de Groninger Archieven. Vanaf 1942 omvatten deze gidsen een grotere regio dan alleen de stad, vanaf 1959 zelfs de hele provincie. Sinds 1984 beperken de gidsen zich weer tot de stad Groningen en omgeving.
- > De landelijke telefoonboeken van 1915 en 1950 zijn online raadpleegbaar via: www.geneaknowhow.net/script/dewit/tel1915 en www.geneaknowhow.net/script/dewit/tel1950
- > Zoek ook naar telefoongidsen bij gemeentearchieven (zie www.groningerarchieven.nl) en bij historische verenigingen.

Gemeentegidsen

- > Gemeentegidsen van verschillende plaatsen vindt u in de bibliotheek van de Groninger Archieven.
- > Zoek ook naar gemeentegidsen bij gemeentearchieven (zie www.groningerarchieven.nl) en historische verenigingen.

Kranten en advertentieblaadjes

- > www.delpher.nl
 - > www.dekrantvantoen.nl
 - > Verzameling kranten: (toegangen 999 en 1740). U kunt de kranten (deels op microfiche) raadplegen in de studiezaal van de Groninger Archieven.
- Zie ook hoofdstuk 10.

Beeldmateriaal

- > Via www.beeldbankgroningen.nl kunt u zoeken naar oude foto's van een straat of dorp. Soms zijn er ook foto's van specifieke winkeliers of bedrijven.
- > In de bibliotheek van de Groninger Archieven vindt u fotoboeken en boeken met ansichtkaarten.
- > Historische verenigingen bewaren ook fotomateriaal.
- > De Groninger Archieven/GAVA hebben veel dorps- en middenstandsfilm. In de 20e eeuw is van veel dorpen een dorpsfilm gemaakt, bijvoorbeeld in opdracht van de plaatselijke winkeliersvereniging. Deze films geven een beeld van het dagelijks leven, de bedrijven, winkels en verenigingen in het dorp. Deze kunt u via www.gava.nl opzoeken en bekijken. Zoek op plaatsnaam of trefwoorden zoals middenstand en winkels. Zie ook hoofdstuk 10.

Kentekens

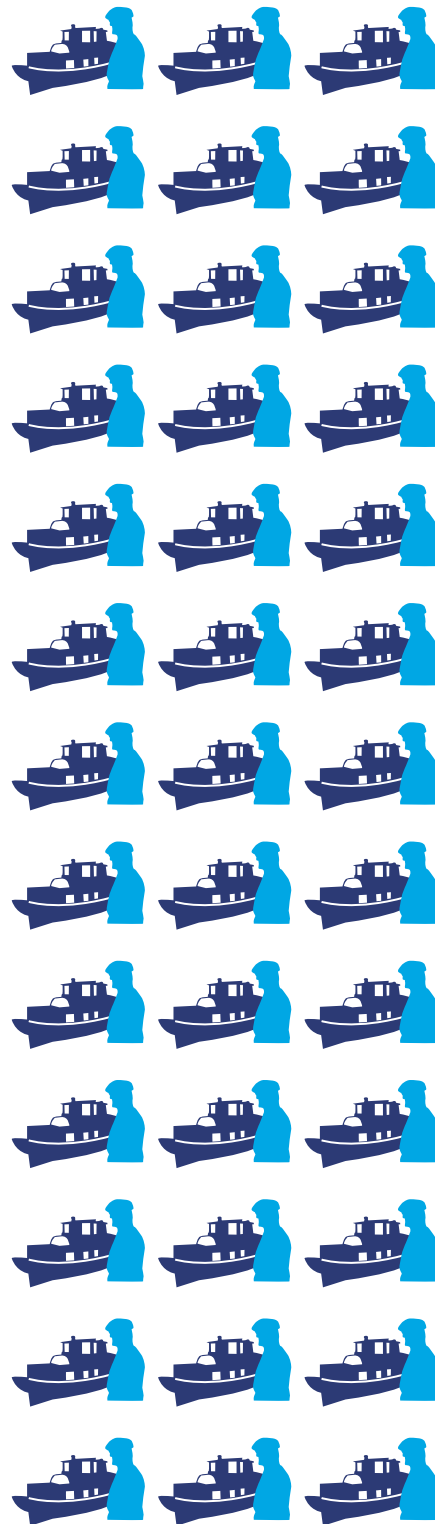
- U kunt via onze website zoeken naar Groninger kentekens (1906-1950). Middenstanders met een auto kunt u op deze manier terugvinden. Voor meer informatie over Groninger kentekens zie hoofdstuk 10.

Tabakswinkel De Rookende Moor, Oude Ebbingestraat 46, Groningen, 1908
Uitsnede foto collectie RHC Groninger Archieven (1785-13417)

Schepen en schippers

HOOFDSTUK 7

Groningen kende tot het begin van de 20e eeuw veel scheepvaart en scheepsbouw. De kans is daarom groot dat u in uw Groningse familiestamboom een of meerdere schippers zult aantreffen. Of misschien bent u geïnteresseerd in de geschiedenis van een bepaald schip. Schipper en schip zijn onlosmakelijk met elkaar verbonden, zodat u altijd onderzoek zult moeten doen naar beide. Het jaar 1811 vormt een scheidslijn in het onderzoek, omdat vanaf dat jaar allerlei nieuwe vormen van scheepsregistratie werden ingevoerd. Ook het type scheepvaart waarin u geïnteresseerd bent - zeevaart of binnenvaart - bepaalt welke bronnen u kunt raadplegen.

Wat u moet weten

De naam van een schip was vaak geen lang leven beschoren. Die vormt dus een weinig betrouwbaar uitgangspunt voor uw onderzoek. De beste ingang bij veel bronnen is daarom de naam van de schipper.

Omdat schippers een reizend bestaan leidden, konden ze op verschillende plaatsen akten laten opmaken of een schip kopen. Het is dus goed mogelijk dat het schip waarnaar u op zoek bent niet in de provincie Groningen is gebouwd en ook de akten kunnen in andere plaatsen zijn opgemaakt. Voor veel kleine schepen uit de 18e eeuw is de kans groter dat ze uit Groningen komen. Maar na de hoogtijdagen in de Groninger scheepsbouw, rond het midden van de 19e eeuw, werden veel schepen elders gebouwd.

Er bestaan veel bronnen met informatie over schepen en schippers. Deze zijn te vinden bij verschillende instellingen verspreid over het hele land. Voor een deel van uw scheepsonderzoek kunt u terecht bij de Groninger Archieven. Instellingen als gemeenten (na 1811), het Kadaster (na 1838), de Scheepsmetingsdienst (na 1933) en een aantal maritieme musea helpen u vervolgens verder. Speciale aandacht verdienen de archieven van gemeenten waarin scheepvaart in het verleden een belangrijke rol speelde. Inventarissen van de gemeentearchieven in de provincie Groningen kunt u inzien via www.groningerarchieven.nl.

De belangrijkste bronnen die u bij de Groninger Archieven vindt, bestaan uit de akten die werden opgesteld bij de aankoop, financiering en verkoop van schepen en bij het verkrijgen van een vergunning om op internationale wateren te varen. De originele documenten kwamen in het bezit van de schipper. De personen of instanties die de documenten opmaakten (met name rechtbanken en notarissen) hielden hiervan

soms afschriften bij. Het hangt van de persoon of de instantie af, hoeveel informatie er werd genoteerd. De originele akten kunnen in particuliere archieven worden aangetroffen.

Scheepsbronnen na 1811

Rechtbankarchieven

In de rechtbankarchieven bevinden zich veel documenten die betrekking hebben op schepen. Het gaat om bijbrieven, transportakten, bodemerijbrieven, scheepsverklaringen, rederijcedullen, verklaringen van eigendom, vonnissen en verslagen van veilingen van in beslag genomen schepen.

Bij de tewaterlating van een nieuw schip werd vroeger een zogeheten **bijbrief** opgesteld. Dit is een verklaring van de scheepsbouwer dat een schip in opdracht en voor rekening van een bepaalde persoon werd gebouwd. De term komt nog uit de tijd dat de schepen van hout werden gemaakt en 'schoon van de bijl' werden opgeleverd. De oudste bewaard gebleven bijbrieven stammen uit het midden van de 18e eeuw. Niet alle akten bevatten dezelfde soort gegevens, maar u vindt er in elk geval de naam van de schipper, de naam en woonplaats van de scheepsbouwer(s) en het scheepstype. Wanneer de capaciteit van een schip wordt genoemd, gebeurt dit in roggelasten. Sommige bijbrieven en koopakten bevatten ook de maten van het schip, doorgaans genoteerd in voeten en duimen. In sommige gevallen werden ook akten opgesteld voor de aanschaf van tuigage, zoals de touw-, ijzer-, rondhout- en zeilbrieven. Wanneer bij de overdracht van het schip nog niet de hele koopsom was betaald, werd later nog een akte opgesteld om de afbetaling vast te leggen.

Voor de overdracht van een bestaand schip werden **transportakten** geregistreerd. Deze akten zijn te vergelijken met bijbrieven. In de bijbrief wordt de scheepsbouwer als verkoper genoemd. Hoewel in de transportakte in sommige gevallen de scheepsbouwer nog wel genoemd wordt, is de verkoper in dit geval iemand anders, meestal de laatste gebruiker van het schip. Wanneer een scheepseigenaar een bewijs van eigendom nodig had, bijvoorbeeld voor een verzekeringszaak of bij een erfrecht-kwestie, dan kon hij een **verklaring van eigendom** laten opmaken.

Er waren maar weinig schippers die zich de volledige aankoop van een schip konden permitteren. Om die reden werden er voor de financiering vaak aandelen uitgegeven. In zo'n 'partenrederij' waren dus meerdere personen eigenaar van het schip. In de

bijbrieven staat informatie over eventuele aandeelhouders, maar ook in de archieven van de aandeelhouders zelf kunnen gegevens opduiken, zoals in het huisarchief Menkema en Dijksterhuis. Het aandeelhoudersbewijs werd een **rederijcedul** genoemd. Die term werd ook gebruikt als aanduiding voor de lijst van aandeelhouders van een schip. Helaas zijn er maar weinig rederijcedullen bewaard gebleven.

Bodemerijbrieven zijn akten waarin een geldlening werd vastgelegd ter bekostiging van schade, met andere woorden: een verzekering tegen averij. De lening werd verstrekt voor de duur van een reis. Het schip was hierbij onderpand. De geldschieder droeg hierbij het risico. Bij averij was hij zijn geld of een deel daarvan kwijt. Wanneer de reis was beëindigd, kreeg de geldschieder zijn geld, met een vastgesteld extra bedrag, terug.

Als een schip inzet was van een conflict of als een schipper voor de rechter moest verschijnen in verband met een overtreding, dan vindt u in de rechtbankarchieven natuurlijk ook de vonnissen.

In het archief van de arrondissementsrechtbank in Groningen bevindt zich verder een klein aantal verslagen van **veilingen van in beslag genomen schepen** uit de periode 1840-1876. Hierin is een zeer uitgebreide beschrijving van het schip opgenomen en wordt de prijs van het schip vermeld. Ook treft u hier de verwijzingen naar andere registraties van de rechtbank aan.

Notarisarchieven

In de regel werden akten van koop en verkoop en hypotheekakten na 1811 opgesteld door de notaris. Iedere notaris hield een chronologisch register, het repertorium, bij van alle akten die door hem werden opgesteld. In deze repertoria is dus na te gaan of een schip is verkocht. Akten bij de notaris bevatten de naam van de koper en de verkoper, het scheepstype, de prijs van het schip en eventueel een afbetalingsregeling. Als de schuld voor het schip werd afbetaald, kon ook hiervoor weer een akte worden opgesteld.

Omdat het iedereen vrij stond zelf een notaris te kiezen, is het lastig te achterhalen bij welke notaris u een koop- of hypotheekakte moet zoeken. Wanneer een schip werd gekocht na 1838 kan het onderzoek beter gestart worden bij het Kadaster. Het Kadaster hield namelijk een registratie van hypotheekakten bij (zie hoofdstuk 9). De hypotheekregistratie bevat echter niet altijd de volledige tekst van de akten, maar u vindt wel de datum van de akte en het notaris kantoor waar de akte is opgemaakt. Dit maakt het zoeken in de notarisarchieven makkelijker en sneller. Hoe u een koop- of hypotheekakte uit de periode 1811-1838 of een aankoop zonder hypotheek kunt vinden, leest u in hoofdstuk 9.

Kadaster

In 1838 ging het Kadaster zich bezighouden met de registratie van schepen in het zogenoemde **scheepsregister**. Wanneer een schipper zijn schip zelf kon financieren, was de inschrijving bij het Kadaster niet verplicht. Een dergelijke vrijstelling gold tevens voor schepen met een bruto-inhoud kleiner dan 20m³ en tot 1927 ook voor binnenvaartschepen. Vond er wel registratie bij het Kadaster plaats, dan werd het schip voorzien van mercknummers. Bij onderzoek naar een nog bestaand schip is het verstandig eerst te kijken of deze mercknummers of brandmerken terug te vinden zijn. Zo'n brandmerk is te vinden op het achterschip op een in het oog springende plaats. In de periode 1926-1994 hield het Kadaster van elk geregistreerd schip een **Algemeen Registerkaart** bij, waarop veranderingen in eigendom en eventuele hypotheekakten werden vermeld. Als u het brandmerk weet, kunt u bij het Kadaster in Rotterdam tegen betaling een afschrift van deze registerkaart bestellen. Als u het brandmerk niet weet, of als u een schip uit de periode vóór 1926 zoekt, kunt u zelf onderzoek doen bij het Kadaster in Rotterdam, of tegen betaling onderzoek laten doen. De registers van inschrijving van **scheepshypotheken**, de zogeheten **scheepsbewijzen** worden bewaard bij de Groninger Archieven (toegang 43). Deze zijn alleen doorzoekbaar op datum van registratie.

Patentbelasting

Namen van schepen en hun eigenaren zijn ook te vinden in de registers op de patentbelasting, een Rijksbelasting die van 1806-1894 werd geheven op beoefenaars van zelfstandige beroepen en eigenaars van bedrijven. De registers zijn te vinden in de gemeentelijke archieven.

Kranten

Vanaf het begin van de 19e eeuw stonden in de kranten **scheepsberichten** over havens in de provincie Groningen. Deze informatie is te vinden onder kopjes als 'Nederlandse schepen die de Sont zijn gepasseerd', 'Aankomst en vertrek van schepen' of 'Zeetijdingen'. In de kranten werd ook melding gedaan van vergane schepen. Zeer interessant zijn ook de mededelingen over de doorvoer van schepen door de stad, die zo rond 1850 in de krant begonnen te verschijnen. Vaak betrof het zogeheten 'scheepshollen' (nieuwgebouwde schepen zonder tuigage) uit de Veenkoloniën en veel andere nieuwe schepen, die via het Reitdiep naar zee gingen. De aan te treffen informatie heeft betrekking op de scheepsnaam, de naam van de werf, de scheepsbouwer, de eigenaar en het type. Schepen uit Pekela, die via een andere route naar zee gingen, ontbreken. In het Noordelijk Scheepvaartmuseum zijn de **scheepstijdin-gen** uit de periode 1838-1849 te vinden in een register op scheeps- en persoonsnaam.

Veel van de bovengenoemde krantenberichten uit de periode 1813-1909 die betrekking hebben op de zeevaart zijn ook verzameld in de Maritiem Historische Databank op www.marhisdata.nl.

In kranten werden ook advertenties opgenomen waarin schepen, scheepswrakken en lading werden aangeboden. Aan de hand hiervan kan in de notariële archieven het officiële verkoopprotocol worden gezocht, waarin de kosten, opbrengsten etc. vermeld staan. Ook zijn er advertenties waarin schippers hun diensten aanboden. De Groninger Archieven beheren een grote collectie kranten, die deels via microfiches in de studiezaal zijn in te zien. Dit geldt ook voor een drietal kranten waarin veel van dit soort informatie over schepen is te vinden: de Ommelander Courant, de Groninger Courant en de Provinciale Groninger Courant. Veel scheepstijdingen en advertenties van beurdiensten zijn ook digitaal te vinden op www.dekrantvantoen.nl en www.delpher.nl.

Beeldmateriaal

De fotocollecties van de Groninger Archieven zijn gedigitaliseerd en beschikbaar op www.beeldbankgroningen.nl. Foto's die deel uitmaken van een archief zijn vermeld in de desbetreffende inventaris. Speciale aandacht verdient de collectie van Fotobedrijf Piet Boonstra, dat gedurende de jaren 50 en 60 veel tewaterlatingen en proefvaarten heeft gefotografeerd. Het overzicht van deze negatieven is (nog) niet in de studiezaal te raadplegen. U kunt hierover informatie inwinnen bij de baliemedewerker. Naar films en filmfragmenten uit de collectie van de Groninger Archieven/GAVA kunt u op titel/beschrijving zoeken met behulp van de zoekfunctie op www.gava.nl.

Aardappeloogst,
Veenkoloniën, ca. 1900
Foto R.H. Herwig, collectie
RHC Groninger Archieven
(818-19414)

Scheepsbronnen vóór 1811

Rechtbankarchieven

Ook vóór 1811 beseftte men dat de rechtszekerheid gediend was met een vorm van registratie van akten. Meestal werden de akten opgemaakt en met een zegel bekrachtigd door de rechtbanken. Deze akten noemt men verzegelingen (zie ook hoofdstuk 9). Het in- of overschrijven van deze verzegelingen in registers (het zogeheten protocolleren) vond vóór 1600 maar weinig plaats. Hoewel dit in de stad Groningen en onderhorige stadsjurisdicties al vanaf het begin van de 17e eeuw gebruik was, werd het voor de Ommelanden pas in 1749 verplicht.

De rechtbankarchieven uit de periode vóór 1811 bevatten: bijlbriefen, koopbrieven, transportakten, bodemerijbrieven, scheepsverklaringen (zie onder), rederijcedullen, verklaringen van eigendom en vonnissen.

Aanvullende bronnen voor de binnenvaart en kustvaart

Scheepsmetingsdienst

Om te kunnen bepalen hoeveel patentbelasting er moest worden betaald, moesten schepen gemeten worden. Voor de binnenvaart werd de waterverplaatsing van het schip bepaald. Bij de tewaterlating moest het schip op schriftelijk verzoek van de schipper en/of eigenaar worden gemeten door de scheepsmeter of ijkmeester. Van deze meting werd voor de schipper/eigenaar een **meetbrief** opgesteld. Wanneer het schip werd verbouwd of een andere functie kreeg, moest het opnieuw worden gemeten. Vanaf 1899 behoorde het registreren van de metingen tot de taken van de belastingdienst, maar met ingang van december 1933 werd het de kerntaak van de pas opgerichte Scheepsmetingsdienst. Deze was aanvankelijk op meerdere plaatsen in het land te vinden, maar sinds 1988 is de dienst alleen nog maar in Rotterdam gevestigd. Bij de meting werd op een vierkant plaatsje in de scheepshuid een ijkmerk aangebracht, bestaande uit een letter, die de plaats van registratie aanduidt, een volgnummer en nog een letter. Voor de administratie van de dienst werden naast een volledig signalement van het vaartuig ook gegevens over tonnage (massa), omvang, motornummers, bouwjaar en bouwplaats in een meetboekje genoteerd.

De 'liggers', waarin de schepen op volgorde van meting werden ingeschreven, en de brandmerkrejesters met verwijzingen naar de liggers worden bewaard door het Maritiem Museum Rotterdam en zijn te doorzoeken en te bekijken op

<http://scheepsmetingsregister.maritiemmuseum.nl/search>. De liggers en

brandmerkrejesters zijn afkomstig uit alle Nederlandse plaatsen waar schepen

werden gemeten, vanaf 1899 tot 1989. De liggers uit de periode 1899-1943 zijn tevens meer gedetailleerd te doorzoeken en te bekijken op www.lvbhb.nl. Op deze website zijn ze op meer details doorzoekbaar.

Aanvullende bronnen voor de zeevaart

Zeebrieven

Groninger schippers hielden zich vaak bezig met internationale handel. Om te kunnen varen buiten de nationale wateren had de schipper een zeebrief nodig. Het was een schipper met een zeebrief bovendien toegestaan om de landsvlag te voeren.

De zeebrief werd verstrekt bij overlegging van een bijlbrief, een rederijcedul en een meetbrief. Voor zeemetingen werd niet de waterverplaatsing, maar het volume (de inhoud) van het vrachtruim gemeten. De weinige zeebrieven die bewaard zijn gebleven bevinden zich in de rechtbankarchieven. Er zijn geen zeebrieven bewaard gebleven van vóór 1802.

Scheepsverklaringen

In de rechtbankarchieven bevinden zich ook documenten waarin schippers verklaringen lieten opnemen over hun ervaringen gedurende de reis. Er werd bijvoorbeeld melding gemaakt van vertragingen door slecht weer of van het verlies van lading als gevolg van oorlogsgeweld. Uit deze scheepsverklaringen is veel interessante informatie te halen, zoals de route die een schip heeft gevaren en de lading die werd meegenomen.

Monsterrollen

In een monsterrol werd door de zegelaar vastgelegd wie de bemanningsleden waren (naam, rang, woonplaats en leeftijd) en hun afspraken met de schipper over loon, rantsoen en verplichtingen. Hieruit is dus op te maken hoeveel mensen meevoeren op het schip, en onder welke condities. Een monsterrol werd opgemaakt voor één reis. In Delfzijl werden tussen 1803 en 1810 de monsterrollen in een apart boek opgetekend. De gegevens uit alle bewaardgebleven Groninger monsterrollen zijn samengevoegd in een database die is te raadplegen via de website van het Noordelijk Scheepvaartmuseum: www.noordelijkscheepvaartmuseum.nl.

Sonttolregisters

Schepen die handel dreven op de Oostzee voeren vaak door de Sont, een zeestraat tussen Denemarken en Zweden. In de Sont werd door de Deense koning tol geheven.

Dit gebeurde van 1497 tot 1857. De administratie, de zogeheten tolregisters, zijn op een aantal jaren na allemaal bewaard gebleven. De gegevens zijn verwerkt in een online database op www.soundtoll.nl (beschikbaar voor de periode 1634-1857). Nederlandse commissarissen in Denemarken hielden ook een registratie bij van Nederlandse schepen die in de Sont tol betaalden. Deze Nederlandse Sonttolregisters beslaan de periode 1714-1766 en bevinden zich bij het Nationaal Archief in Den Haag. Deze gegevens zijn opgenomen in een online database op www.gahetna.nl/collectie/index/nt00338.

Aan de slag

Om structuur aan te brengen in uw onderzoek kunt u werken met een stappenplan. Een mogelijke opzet zou kunnen zijn:

1. Onderzoek naar de schipper en zijn familie - RHC Groninger Archieven
 - > Genealogisch onderzoek, zoals ook beschreven in hoofdstuk 3.
2. Onderzoek in bestaande literatuur over Groninger Scheepvaart - RHC Groninger Archieven
 - > Zoek in de bibliotheekcatalogus op onze website. Voor nog bestaande schepen: onderzoek naar schip en eigenaar - Kadaster Rotterdam
4. Voor de binnenvaart en kustvaart: onderzoek in de liggers van de Scheepsmetingsdienst - Internet
 - > Zie <http://scheepsmetingsregister.maritiemmuseum.nl/search> en www.lvbhb.nl.
5. Voor de zeevaart: onderzoek naar schip en bemanning in online databases - Internet
 - > Kijk op www.scheepsindex.nl.
 - > Zoek in de monsterrollandatabase op www.noordelijkscheepvaartmuseum.nl (beslaat de periode 1803-1937).
 - > Kijk op www.marhisdata.nl (vanaf 1813).
 - > Zoek in de Nederlandse Sontregisters op www.gahetna.nl/collectie/index/nt00338 en de Deense Sonttolregisters op www.soundtoll.nl.
6. Onderzoek naar schip en bemanning - RHC Groninger Archieven
 - > Zie het onderstaande bronnenoverzicht.
7. Onderzoek naar schip en bemanning - Noordelijk Scheepvaartmuseum

> Bronnenschema Schepen en schippers

Algemene scheepsbronnen na 1811

Bijlbrieven, koopbrieven, transportakten en bodemerijbrieven

> Rechtbanken van Eerste Aanleg, 1811-1838:

- > Groningen (toegang 144, inv.nr. 383; met index).
- > Appingedam (toegang 143, inv.nr. 265).
- > Winschoten, 1819-1838 (toegang 145, inv.nr. 139).

> Vrederechten provincie Groningen, 1811-1838: (toegang 146, inv.nrs. 97, 233-234).

> Arrondissementsrechtbank Appingedam: (toegang 881):

- > bijlbrieven uit de periode 1838-1869 (inv.nrs. 342-344) en bodemerijbrieven uit 1845-1876 (inv.nr. 345).

> Arrondissementsrechtbank Groningen: (toegang 883):

- > bijl- en koopbrieven uit 1838-1869 (inv.nrs. 2137-2141), akten van bodemerij, 1839-1920 (inv.nrs. 2125-2135, met naamindex onder inv.nr. 2252).

Notarisakten

> Akten van koop en verkoop en hypotheekakten: te vinden in de notarisarchieven. Zie hoofdstuk 9.

> Afschriften van hypotheekakten in het hypotheekregister van het Kadaster, 1838-1948: (toegang 43, inv.nrs. 408-412, 1218-1279, 1874-1897). Deze zijn alleen doorzoekbaar op datum van registratie, niet op naam van eigenaar of schip.

Scheepsverklaringen, rederijcedullen, verklaringen van eigendom

> Archieven van de vrederechten, 1811-1838: (toegang 146, onder 'minuten van akten'). Zie voor scheepsverklaringen uit deze periode ook het archief van de Rechtbank van koophandel te Groningen (toegang 699, inv.nr. 134).

> Archieven van de kantongerechten en arrondissementsrechtbanken, na 1838: (toegangen 881-883, 149,150, 152-154, 157, onder 'buitengerechtelijke zaken', 'deponering' of 'registraties').

Veilingen van in beslag genomen schepen, 1840-1876:

> Arrondissementsrechtbank in Groningen: (toegang 883, inv.nrs. 1924-1928).

Vonnissen

> te vinden in de gerechtsarchieven, zie het archievenoverzicht op onze website, rubriek 03 Justitie, Rechtspraak.

Patentbelasting voor schippers

- > **Gemeente Groningen, 1867-1870:** (toegang 1399, inv.nrs. 5752-5754, 5785-5787 en 5818-5820).
- > **Gemeente Hoogkerk, 1847-1859:** (toegang 1748, inv.nr. 1566).
- > **Gemeente Noorddijk:** niet aanwezig.
- > **Gemeente Ten Boer, 1841:** (toegang 2989, inv.nr. 21).
- > **Andere gemeenten:** zie www.groningerarchievet.net.

Scheepstijdingen

> diverse kranten, waaronder de Provinciale Groninger Courant, zijn in te zien op microfiche in de studiezaal. Veel kranten zijn digitaal beschikbaar op www.dekrantvantoen.nl en www.delpher.nl.

Schippersgezinnen

- > voor genealogische bronnen, zie hoofdstuk 3.
- > **Bevolkingsregister, ca. 1850 tot 1920:** soms met aparte schippersregisters. Zie hoofdstuk 9.
- > **Woningkaarten Groningen, 1921-1960: en Hoogkerk 1930-1969:** met aparte registratie van schippers (toegang 1607, inv.nr. 991 en toegang 1748).
- > **Register van ingeschreven schippersgezinnen uit het jaar 1950** in het archief van de Gereformeerde kerk te Groningen: (toegang 1511, inv.nr. 1553).

Aanvullende bronnen voor de zeevaart na 1811

Zeebrieven

- > **Arrondissementsrechtbank Groningen:** (toegang 883, inv.nr. 2141). Bevat zeebrieven uit 1819, 1839-1841 en 1852-1858.
- > **Kantongerecht van Zuidbroek:** (toegang 157, inv.nr. 935).
- > **Kantongerecht van Hoogezand:** (toegang 152, inv.nrs. 118-119).

Monsterrollen

Een database van alle bewaard gebleven monsterrollen uit de hele provincie over de periode 1803-1937 is in te zien op www.noordelijkscheepvaartmuseum.nl.

Aanvullende bronnen voor de binnenvaart en kustvaart na 1811

Scheepsmetingen

De liggers en de brandmerkregisters van de Scheepsmetingsdienst uit de periode 1899-1989 zijn te doorzoeken en bekijken op <http://scheepsmetingsregister.maritiemmuseum.nl/search>. De liggers uit de periode 1899-1943 zijn tevens op meer details te doorzoeken en te bekijken op www.lvbhb.nl.

Algemene scheepsbronnen vóór 1811

Bijbrieven, koopbrieven, transportakten en bodemerijbrieven

- > **Verzegelingen van plaatselijke rechtbanken** (toegangen 730-735 en 1534, onder 'protocollatie' of 'minuten van akten'). Deze zijn deels gescand en te bekijken op onze website. Indexen: zie o.a. index 22 (Appingedam over de periode 1752-1773), index 285 (Farmsum, c.a. over de periode 1751-1803) en index 36 (Delfzijl over de periode 1754-1775).
- > **Aparte scheepsregistraties** zijn te vinden in de gerechten van:
 - Selwerd en Sappemeer (toegang 730, inv.nrs. 1609-1648 en 2010-2017).
 - De beide Oldambten (toegang 731, inv.nrs. 6067-6103, 6993 en 6999).
 - Fivelingo (toegang 733, inv.nrs. 763-765).
 - Husingo (toegang 734, inv.nrs. 722 en 724).
 - Westerkwartier (toegang 735, inv.nrs. 305-335: Gerecht van De Kampen, 1744-1803; en inv.nrs. 405-409: Gerecht van Platvoetshuis, 1784-1803).
- > **Verzegelingen van stedelijke rechterlijke colleges van de stad Groningen**, (toegang 1534). Bevat:
 - > Transacties van onroerend goed, 1613-1811: (inv.nrs. 3935-4162). Te raadplegen op microfiche in de studiezaal onder de oude aanduiding III x. Index 172.
 - > Testamenten, boedelscheidingen en huwelijkscontracten, 1601-1811 (inv.nrs. 3484-3934) Te raadplegen op microfiche in de studiezaal onder de oude aanduiding III ij. Index 173.

Rederijcedullen

> **Archieven van de jurisdictie Westerwolde, 1803-1810:** (toegang 732, inv.nr. 1032).

Aandeelhouders

> **Huisarchief Menkema en Dijksterhuis:** (toegang 623, inv.nr. 178). Voor transcriptions en andere gegevens over schepen, werven en scheepvaart zie ook toegang 755, inv. nr. 25.

Rechtzaken betreffende schepen en scheepseigenaren

> **Civiele procedures tegen scheepseigenaren:** zijn te vinden in het archief van het Gild-, water- en stapelrecht in de stad Groningen, 1434-1811: (toegang 2429).

> **Protocol van gerechtelijke scheepsverkopingen over de jaren 1572-1629 en 1765-1778:** (toegang 2429, inv.nrs. 47 en 50). Zie ook index 303.

Schippersgezinnen

> Voor genealogische bronnen, zie hoofdstuk 3.

Aanvullende bronnen voor de zeevaart vóór 1811

Zeebrieven

> **Lijst van afgegeven zeebrieven, 1809-1810, in de jurisdictie Westerwolde:** (toegang 732, inv.nr. 1037).

> **Afgegeven zeebrieven door de stad Groningen, 1802-1809:** (toegang 1534, inv.nr. 4437). Te raadplegen op microfiche in de studiezaal onder de oude aanduiding III C.

Scheepsverklaringen

> **Scheepsverklaringen uit het gerecht van Fivelingo, 1796-1810:** (toegang 733, inv. nrs. 103-108 en 1090-1098). Sommige protocollen zijn geïndiceerd op naam van de schipper. Deze indexen zijn voor- of achterin het boek te vinden.

Monsterrollen

Een database van alle bewaard gebleven monsterrollen uit de hele provincie over de periode 1803-1937 is in te zien op www.noordelijkscheepvaartmuseum.nl.

Vervolgonderzoek bij de Groninger Archieven en elders

Op onze website vindt u nog meer bronnen voor onderzoek, zowel bij de Groninger Archieven als bij andere instellingen.

Verdere aankleding

> www.beeldbankgroningen.nl - Zie hoofdstuk 10.

> www.gava.nl - Zie hoofdstuk 10

> www.maritiemdigitaal.nl - gezamenlijke online database van een aantal maritieme musea in Nederland, met beschrijvingen en foto's van museale objecten en bibliotheekcatalogi.

Langs het tolhek bij Gideon aan het Winschoterdiep, ca. 1910
Foto collectie RHC Groninger Archieven (2138-4866)

Militairen

HOOFDSTUK 8

Onder uw voorouders is misschien een militair, een soldaat of een officier. De soms fragmentarische bronnen voor onderzoek naar militairen zijn verspreid over het hele land te vinden in archief- en museumcollecties en bibliotheken. Gelukkig komen ook op het terrein van de militaire geschiedenis steeds meer gegevens via het internet beschikbaar. In dit hoofdstuk van de onderzoeksgids gaat de aandacht vooral uit naar bronnen waarin naamlijsten staan of bestanden waarin op namen kan worden gezocht. Het gaat daarbij alleen om militairen die behoorden tot de Nederlandse landmacht. De Franse tijd, 1795-1813, vormt daarbij een belangrijke cesuur.

Militairen na 1813

Het huidige Koninkrijk der Nederlanden begon op 1 december 1813, toen prins Willem Frederik van Oranje-Nassau (Willem I) werd uitgeroepen tot 'soverein vorst'. In 1814 werd in de nieuwe Grondwet vastgelegd dat er een **Nationale Militie** moest komen ter verdediging van het land. Deze zou worden gevormd door de marine en een beroepsleger, bestaande uit zowel beroepskrachten als vrijwilligers. Een eventueel tekort aan aanmeldingen moest door dienstplichtigen worden aangevuld. Hoewel vrijwilligheid voorop stond, werd het grootste deel der 'miliciens' door loting ingelijfd bij de Nationale Militie.

Iedere mannelijke ingezetene die de leeftijd van achttien jaar bereikte moest zich melden bij de burgemeester die hem inschreef in het inschrijvingsregister. Van deze registers, die zich in het gemeentehuis bevonden, werden alfabetische naamlijsten gemaakt. Een tweede exemplaar van het inschrijvingsregister werd naar de militie-commissaris gestuurd die voor de loting van de ingeschrevenen zorgde. Hierna gingen de lotingsregisters naar de militieraad, die de verzoeken tot vrijstelling, in verband met lichamelijke gebreken of broederdienst, beoordeelde. Was iemand ingeloot dan kon hij een plaatsvervanger (remplaçant of nummerwisselaar) zoeken die de dienstplicht voor hem vervulde. De militieraad moest wel akkoord gaan met de voorgedragen plaatsvervanger. De vervanging diende ook notarieel vastgelegd te worden. Deze mogelijkheden vervielen door invoering van de persoonlijke dienstplicht in 1898.

Na beëindiging van de werkzaamheden leverde de militieraad alle registers in bij de Commissaris van de Koning(in). Een tweede exemplaar van de lotingsregisters stuurde de raad naar de gemeenten.

Gegevens over militairen na 1813 bij de Groninger Archieven

In het bronnenschema aan het einde van dit hoofdstuk kunt u nakijken in welke archieven de inschrijvings- en lotingsregisters, ook wel **militieregisters** genoemd, te vinden zijn. Tot 1912 zijn **certificaten van militie** te vinden in de bijlagen bij de huwelijksakten van de burgerlijke stand. Elke man die in het huwelijk wilde treden, diende een verklaring te vragen aan de Commissaris van de Koning(in), waaruit bleek dat hij ingeschreven stond in de registers van de Nationale Militie. Vaak bevat het stuk ook een beschrijving van het uiterlijk van de loteling, zoals haarkleur, kleur van de ogen, de vorm van het gezicht en lichaamslengte.

Gegevens over militairen na 1813 bij het Nationaal Archief

Voor de periode 1814-ca. 1925 beschikt het Nationaal Archief te Den Haag over een registratie van de militairen in de Landmacht en van het Indisch leger: de zogenoemde **stamboeken**. Naast personalia en informatie over het dienstverloop, vindt u hierin ook een beschrijving van het uiterlijk van de militair en gegevens over eventuele krijgsverrichtingen, verwondingen en uitgereikte onderscheidingen. Een overzicht van de bronnen bij het Nationaal Archief voor deze periode is te vinden op onze website.

Militairen in de Franse tijd, 1795 - 1813

In de zogeheten Franse tijd (ook wel Bataafs-Franse tijd) verkeerde Nederland onder zware Franse invloed: eerst als de Bataafse Republiek (1795-1806), daarna als het Koninkrijk Holland met Lodewijk Napoleon op de troon (1806-1810) en ten slotte ingelijfd in het keizerrijk van Napoleon (1810-1813).

De Bataafse Republiek had een leger van ongeveer 34.000 man. Het bestond voor een deel uit oud-militairen van het Staatse leger (het leger van de Republiek der Verenigde Nederlanden, zie onder). Wie niet wilde dienen onder Frans gezag verliet de dienst of ging met pensioen. Daarnaast werden nog eens zo'n 25.000 Franse militairen in Nederland gestationeerd. Dit aantal slonk overigens na korte tijd tot 8.000 man. Het **Bataafse leger** nam aan verschillende militaire acties van de Fransen deel. In 1805 verminderde het Nederlands bestuur het Nederlandse deel van het leger tot 22.000 man en formeerde het een elitekorps van 1.350 man. Koning Lodewijk

Napoleon (1806-1810) breidde het elitekorps uit tot 7.000 man, maar het totale leger bleef 22.000 man tellen. Na de inlijving van Nederland bij Frankrijk in 1811 ging het Nederlandse leger op in het Franse en werd voor de Nederlanders de militaire dienstplicht ingevoerd. Wie niet wilde dienen kon een remplaçant benoemen, maar arme lieden die geen vervanger konden bekostigen, moesten zelf het leger in. Zo vullden ongeveer 28.000 Nederlanders in de periode 1811-1813 hun dienstplicht in het Franse leger. De helft hiervan behoorde tot de **Grande Armée**, waarmee Napoleon in 1812 Rusland binnenviel. Voor de terugtocht uit Rusland riep Napoleon mannen op uit de gegoede stand: ruiters die paard en uitrusting zelf moesten bekostigen. Dit waren de **Gardes d' honneur**. Vervanging was bij deze oproep niet mogelijk. De verplichte militaire dienst werd in Nederland dus voor het eerst in de Franse tijd in 1811 ingevoerd en heette **conscriptie**. Vanaf die tijd bestond het leger uit beroepsmilitairen en dienstplichtigen. Alle mannen die de leeftijd van twintig jaar bereikt hadden, waren dienstplichtig. Degenen die ingeloot werden, konden een plaatsvervanger aanstellen.

Gegevens over militairen uit de periode 1795-1811 bij de Groninger Archieven

In het provinciearchief en in het gemeentearchief van Groningen zijn registraties van dienstplichtigen en lotelingen bewaard gebleven: de **conscriptielijsten**. In het bronnenschema vindt u een opgave van archiefstukken die lijsten met namen van militairen en genomineerde militairen bevatten.

Conscriptielijsten

Per lichtung werden twee lijsten van 'conscrits' (lotelingen/dienstplichtigen) opgesteld. Een 'liste du tirage' (trekkingslijst) en een 'liste alphabetiques'. De alfabetische lijst bevat per kanton en per plaats, de namen van de lotelingen. Naast nummer en trekkingsnummer wordt van hen onder meer vermeld:

- > naam en voornaam
- > plaats en datum van geboorte
- > lengte
- > woonplaats
- > de namen en voornamen van de ouders
- > beroep van de dienstplichtige
- > beroep van vader en moeder

Gegevens over militairen uit de periode 1795-1811 bij het Nationaal Archief

Ook voor de Franse tijd zijn de bronnen bij het Nationaal Archief beperkt en onvolledig. Een deel van de militaire administratie bevindt zich in Frankrijk. De bronnen die er zijn, leveren personalia en informatie over het dienstverloop. Een overzicht van de bronnen bij het Nationaal Archief voor deze periode is te vinden op onze website.

Militairen in het Staatse leger, vóór 1795

Het gezamenlijke leger van de Republiek der Zeven Verenigde Nederlanden heette het **Staatse leger**. Het leger was in 1576 in het leven geroepen om de Nederlanden te beschermen tegen muitende Spaanse soldaten. De oorsprong van het Staatse leger lag dus in de Tachtigjarige Oorlog, maar het bleef bestaan tot de komst van de Fransen in 1795. Het Staatse leger was een beroepsleger. Tot invoering van een algemene dienstplicht is het in de praktijk nooit gekomen. In vreedstijd bestond het Staatse leger uit zo'n 40.000 tot 52.000 man, maar in geval van oorlog kon het aantal manschappen meer dan verdubbelen. Het leger had vooral tot taak de Republiek te verdedigen of een aangevallen stad of vesting te ontzetten. Veldslagen leverde het echter niet vanwege de hoge kosten aan materieel en manschappen. Het was doorgaans gelegerd in vestingen en in de versterkte steden. Deze staan hieronder vermeld.

Garnizoensplaatsen van het Staatse leger

Op de linies: Sluis, Sas van Gent, Hulst, Hulsterambacht, Steenbergen, Bergen op Zoom, Breda, Geertruidenberg, Heusden, 's Hertogenbosch, Grave, Nijmegen, Arnhem, Doesburg, Zutphen, Deventer, Zwolle, Coevorden, Bourtange, Nieuweschans en Delfzijl.

Aan de zuidgrens: Maastricht, Venlo en Stevensweert.

Buiten de grens in het Duitse gebied, de 'Kleefse barrière' genaamd (tot 1672): Rees, Wezel, Rijnbeek, Orsoy en Meurs.

Verder over de oostgrens: Emmelkamp (Emlichheim bij Coevorden) Leeroord (Leerort bij Leer) en Emden.

Barrièresteden in België: Veurne, Knocke, Ieper, Waasten, Meenen, Doornik, Namen en Dendermonde.

Deze lange opsomming van plaatsen kan u wellicht helpen om bij uw genealogisch onderzoek iemand als militair te herkennen. Als bijvoorbeeld in één van de ondertrouw- of lidmatenboeken van de stad Groningen staat: 'van de Emmelkamp', dan is het goed mogelijk dat u te doen hebt met een militair uit het huidige Emlichheim.

Gegevens over militairen vóór 1795 bij de Groninger Archieven

Gegevens over militairen kunnen voorkomen in de doop-, trouw- en begraafboeken (www.allegroningers.nl, zie ook hoofdstuk 9). Er kwamen echter ook militairen naar Groningen die afkomstig waren uit de andere versterkte steden en versterkingen in en rond de Republiek. Deze kunnen voorkomen in de lidmatenregisters (zie hoofdstuk 9). Ongeveer de helft van de militairen kwam uit Nederland of Duitsland. De herkomst van de andere militairen is echter onduidelijk. Van de militairen genoemd in de boeken van Delfzijl is van 85% de herkomst niet genoemd. Huwelijksproclamaties werden vaak afgekondigd in de garnizoensplaatsen, waarna het paar elders trouwde. In de ondertrouwregisters van de stad Groningen wordt de herkomst van de militair vaak niet vermeld. In Leerort komen de meeste militairen uit Duitsland, met name uit Oost-Friesland.

De Staten van Stad en Lande stelden gelden ter beschikking voor het Staatse leger, maar bemoeiden zich alleen met de benoemingen in hogere rangen, niet met de aanstelling van soldaten. Deze benoemingsbesluiten staan tussen de resoluties van Gedeputeerde Staten. Van de overige personen in het leger zijn verder in Groningen nauwelijks gegevens te vinden. Incidenteel zijn - al dan niet fragmentarische - lijsten bewaard gebleven.

Zoeken naar een militair - welk regiment en waar gelegerd? - een stappenplan

1. In de huwelijksinschrijving staat vaak vermeld onder welke officier (kapitein of hogere rang) de bruidegom diende.
2. Kies de Staat van Oorlog (toegang 1, inv.nrs. 1229-1237 en 1636-1801) die correspondeert met het trouwjaar.
3. Zoek deze officier hierin op en noteer de naam van de hoofdofficier waaronder hij diende.
4. In het boekje *Hoofdofficieren der infanterie van 1568-1813* van H. Ringoir (Den Haag, 1981) is het regiment te vinden van die hoofdofficier.
5. In de publicatie *Vredesgarnizoenen van 1715-1795 en 1815-1940* van H. Ringoir (Den Haag, 1980) staat in welke garnizoensplaats het regiment op dat moment lag.
6. (Optie) raadpleeg de collectie Wolters (CBG) voor een eventueel later huwelijk van de militair in kwestie.

Gegevens over militairen vóór 1795 bij het Nationaal Archief

Het aantal bronnen over deze periode is vrij beperkt en onvolledig. Vooral over militairen met de rang van onderofficier of lager zijn slechts weinig of geen gegevens terug te vinden. De bronnen die er zijn, leveren personalia en informatie over het dienstverloop. Een overzicht van de bronnen bij het Nationaal Archief voor deze periode is te vinden op onze website.

Vervolgonderzoek bij de Groninger Archieven

Burgerregiment/Schutterij, Landstorm en Landweer

Sinds de middeleeuwen bestonden er ook burgerkorpsen die zorgden voor de plaatselijke veiligheid en de handhaving van rust en orde: schutterijen en burgerwachten. In de Franse tijd werden aanvankelijk alle bestaande korpsen opgeheven en alleen de gewapende burgermacht of schutterij verplicht gesteld voor mannen van 18-55 jaar.

In 1814 werden de schutterijen gereorganiseerd. In plaatsen van 2.500 of meer inwoners bestonden ze al, dat waren de 'dienstdoende schutterijen'. De dienstdoende schutterijen hielden oefeningen. In kleinere plaatsen werden 'rustende schutterijen' ingesteld, zij oefenden niet. Een overzicht van de organisatie vindt u in de bijlagen bij toegang 58. In 1815 moesten mannen tussen de 18 en 50 jaar verplicht dienst doen, vanaf 1827 mannen tussen de 25 en de 34 jaar, soms zelfs naast hun verplichting voor de Nationale Militie. In geval van nood werden de dienstdoende en rustende schutterijen ingezet als reserveleger: de Landstorm. In 1901 werden ze gefaseerd afgeschaft. De Schutterij van de stad Groningen werd uiteindelijk in 1907 opgeheven.

In plaats van de in 1901 opgeheven schutterijen werd de Landweer ingesteld. De Landweer was een reserveleger voor de landsverdediging dat bestond uit ex-dienstplichtigen en vrijwilligers. Vanwege de oorlogsdreiging werd er in 1913 een nieuwe Landstorm opgericht. Dit reserveleger voor oorlogstijd bestond uit vrijwilligers tot 40 jaar en alle ex-Landweerleden en ex-militieleden.

Uit de periode vóór 1813 is het archief van het Burgerregiment van de stad Groningen bewaard gebleven. Uit de periode na 1813 zijn het archief van de Schutterij van de stad Groningen, het archief van **de schutterijen in de provincie Groningen** en de inschrijvingsregisters van de Landstorm en de Landweer bewaard gebleven. Zie het onderstaande bronnenschema.

Vervolgonderzoek

Op onze website vindt u een overzicht van bronnen in onze collectie voor vervolgonderzoek naar de periode na 1813. In de gemeentearchieven kunt u terecht voor de lotingsregisters uit de periode vóór 1863 en voor archieven van de plaatselijke schutterijen. U kunt uw onderzoek ook vervolgen bij het Centraal Bureau voor Genealogie of bij het Instituut voor Militaire Historie, beide in Den Haag. Meer informatie over bronnen bij andere instellingen is te vinden op onze website.

Mobilisatie voor de kerk van Heveskes, 1914. Foto collectie RHC Groninger Archieven (818-20087)

> Bronnenschema Militairen

> Na 1813

- > **Lotingsregisters en inschrijvingsregisters voor de Nationale Militie uit het archief van de Commissaris van de Koning(in), 1863-1941:** (toegang 800, inv.nrs. 5626-5966).
- > **Inschrijvings- en lotingsregisters Nationale Militie gemeente Groningen, 1813-1815:** (toegang 1605, inv.nrs. 1319-1321). Aan te vragen bij de balie.
- > **Inschrijvings-, lotings- en verlofgangersregisters Nationale Militie gemeente Groningen, 1816-1914:** (toegang 1399, inv.nrs. 10664-10985). Met losse indexen over de jaren 1821-1865. Bij de overige jaren vindt u een index achterin het register.
- > **Inschrijvings-, lotings- en verlofgangersregisters Nationale Militie gemeente Noorddijk, 1875-1914:** (toegang 1491, inv.nrs. 757-829). De inventarisnrs. 823-829 bevatten verlofgangersregisters over de periode 1878-1926.
- > **Verlofgangersregister en keuringsregister Nationale Militie gemeente Hoogkerk, 1898-1927:** (toegang 1748, inv.nrs. 4077-4081, 4085).
- > **Inschrijvings-, lotings- en verlofgangersregisters Nationale Militie gemeente Ten Boer 1899-1938:** (toegang 2988, inv.nrs. 997-1131, en toegang 2989, inv.nrs. 359-379).
- > **Certificaten van militie in de bijlagen bij de huwelijksakten van de burgerlijke stand (tot 1912):** Grotendeels te raadplegen op microfilms en -fiches (studiezaal). Voor een klein deel in origineel aan te vragen.

> In de Franse tijd, 1795-1813

- > **Naamlijst militaire officieren in dienst van de Bataafse Republiek, 1797:** (toegang 1, inv.nr. 1278).
- > **Lijsten van verleende paspoorten, 1802-1807:** (toegang 3, inv.nrs. 506-507). Hierin niet uitsluitend militairen. Zie ook index 12 (kast 13).
- > **Lijsten van gepensioneerde officieren en manschappen woonachtig te Groningen, 1810:** (toegang 3, inv.nr. 905; zie ook index 17 (kast 13)).
- > **Stukken betreffende de conscriptie, 1808-1813:** (toegang 3, inv.nrs. 1664-1666).
- > **Lijsten voor de formatie van de garde d' honneur, 1813:** (toegang 3, inv.nr. 1810). Zie ook index 14 (kast 13).

- > **'Garde nationale', 1813:** (toegang 3, inv.nrs. 1898-1902): lijsten van alle mannen van 20-40 jaar met opgave van hun burgerlijke staat uit het kanton Winschoten, Veendam, Pekela, Weener en Jemgum. Zie ook index 13 (kast 13).
- > **Trekkinglijst van de tweede cohorte der nationale garde, 1813:** (toegang 3, inv.nrs. 1903-1906). Zie ook index 15 (kast 13).
- > **'Registratielijst', 1799 en 1804:** staten bevattende gegevens van de mannelijke inwoners van 18 jaar en ouder ter voorbereiding van de gewapende burgerwacht: (toegang 1605, inv.nrs. 27, 1278). Aan te vragen bij de balie.
- > **'Stamboek', 1807-1811:** staten bevattende gegevens over de leden van het bataljon gewapende burgermacht: (toegang 1605, inv.nr. 1277). Aan te vragen bij de balie.
- > **'Liste alphabétique des conscrits', 1808:** (toegang 1605, inv.nr. 1262): staten bevattende gegevens over de dienstplichtigen van de gemeente Groningen. Met aantekeningen tot 1811. Aan te vragen bij de balie.
- > **Lijsten van uitgetrokken en vrijwillige militairen naar Delfzijl en Coevorden, 1813:** in het archief van de commissie (later hoofddirectie) militaire inkwartiering: (toegang 1354, inv.nr. 19).

> Vóór 1795

- > **Lidmatenregisters van de hervormde gemeenten** bevatten veel gegevens over de trek van militairen:
 - > Stad Groningen: (toegang 1517, inv.nrs. 329-332). Zie indexen 132-135 en 512, met apart namenregister (kast 13-14).
 - > Delfzijl: zie index 1004-1006 (kast 14).
 - > Overige gemeenten: zie www.lidmatengroningen.nl.
- > **Nadere toegangen op getrouwde of ondertrouwde militairen in stad en provincie Groningen**, behorend bij de toegang 124 en 1533: zie indexen 44 en 317 (kast 13-14).
- > **'Commissieboek van militaire ampten', 1625-1745:** (toegang 1, inv.nrs. 739-740).
- > **Verbalen van visitatiereizen van gecommiteerden uit de gedeputeerden langs de schansen van Westerwolde, 1738-1742:** (toegang 1, inv.nrs. 749-803).
- > **Monsterrol van de ritmeester Philips S. van der Wenge, 1665:** Met een lijstje van namen en plaatsen van herkomst, 1738-1742 (toegang 1, inv.nr. 807).
- > **Resoluties van de Staten Generaal met naamlijst op militairen, 1711:** (toegang 1, inv.nrs. 1542-1543).
- > **Lijst van ontvangst van militaire en politieke equivalenten, 1760-1796:** (toegang 2, inv.nr. 588).

- > **Register van betalingsordonnanties van militairen, 1677-1678:** (toegang 2, inv.nr. 1284).
- > **Bemanning van oorlogsschepen, 1639-1642:** (toegang 1605, inv.nr. 683). Aan te vragen bij de balie.
- > **Register van bedeelde soldatenvrouwen en de hen verstrekte ondersteuning, 1705-1745** in het archief van de diaconie van de Hervormde Gemeente Groningen: (toegang 1329, inv.nr. 314).

Vervolgonderzoek bij de Groninger Archieven

Landstorm en Landweer

- > **Inschrijvingsregisters van de Landstorm en de Landweer in het archief van de Commissaris van de Koning(in):** (toegang 800, inv.nrs. 5978-5984).
- > **Inschrijvings- en verlofgangersregisters van de Landstorm en de Landweer gemeente Groningen, 1896-1918:** (toegang 1399, inv.nrs. 11001-11084).
- > **Keurings- en verlofgangersregisters van de Landstorm en de Landweer gemeente Hoogkerk, 1896-1927:** (toegang 1748, inv.nrs. 4076, 4082-4084).
- > **Inschrijvings- en verlofgangersregisters van de Landstorm en de Landweer gemeente Noorddijk, 1896-1922:** (toegang 1491, inv.nrs. 830-833, 1190).
- > **Registers van de Landstormplichtigen Ten Boer 1896-1922:** (toegang 2988, inv.nrs. 977-996).

Burgerregiment/Schutterij

- > **Archief van de schutterij van de gemeente Groningen, 1815-1907:** (toegang 1376).
- > **Archief van het Burgerregiment van de stad Groningen, 1597 - 1894:** (toegang 1367): hierin onder meer:
 - > Breukenboek van de hopmannen, 1670-1795 (inv.nr. 11).
 - > Gedrukte lijst van officieren in Groningen, 1749 (inv.nr. 12).
- > **Stukken over de schutterij in het archief van de gemeente Groningen:** (toegang 1399, inv.nrs. 10986-10998).
- > **Stukken over de schutterij in het archief van de gemeente Hoogkerk, 1830-1833:** (toegang 1748, inv.nrs. 4068-4074).
- > **Staten van schutters, met wijzigingen, in het archief van de gemeente Ten Boer, 1847-1856, 1901, 1902:** (toegang 2988, inv.nr. 976).
- > **Archief van de schutterijen in de provincie Groningen, 1815 - 1908:** (toegang 58).

- > **Stukken betreffende aanstelling en ontslag van officieren bij de schutterijen in het archief van de Commissaris van de Koning(in):** (toegang 800, inv.nrs. 5985-5993).

Vervolgonderzoek bij andere instellingen

- > Nationaal Archief in Den Haag: zie www.gahetna.nl/vraagbaak/onderzoek-doen/personen/militairen. Zie ook de aanvullende informatie op onze website.
- > Centraal Bureau voor Genealogie in Den Haag, zie www.cbg.nl.
- > Gemeentearchieven in de provincie Groningen, zie www.groningerarchievet.net.
- > Instituut voor Militaire Historie in Den Haag, zie www.nimh.nl. Zie ook de aanvullende informatie op onze website.

Aanvullend materiaal

- > www.soldaten-genealogie.nl: website met militaire databases per eeuw en thema.
- > www.milwiki.nl/dutchregiments: voor hulp bij onderzoek naar militaire voorouders.
- > www.marsethistoria.nl: website over Nederlandse militaire geschiedenis, met links.
- > <http://groningen.ngv.nl>: website van Nederlandse Genealogische Vereniging, afdeling Groningen. Voor informatie over Groningers in militaire dienst en over archiefbronnen voor militaire geschiedenis zoek onder 'publicaties'.
- > <http://militieregisters.nl>: online database met militieregisters van een groot aantal gemeenten buiten de provincie Groningen.
- > Voor literatuur over militairen, zie onze website.

Bronnen

> Persoonsgegevens

Sinds 1811 wordt de informatie over alle personen in Nederland gestructureerd bijgehouden door de overheid in de burgerlijke stand. Vrijwel alle openbare gegevens hieruit kunt u tegenwoordig op internet raadplegen. De burgerlijke stand registreert de momenten van verandering, zoals geboorte, trouwen en overlijden. Daarnaast zijn bevolkingsgegevens ook geregistreerd in bevolkingsregisters. Vóór 1811 werden persoonsgegevens vastgelegd door kerkelijke instellingen in de zogenoemde Doop-, Trouw- en Begraafboeken (DTB).

Burgerlijke stand

In de registers van de burgerlijke stand bevinden zich drie soorten akten: akten van geboorte, huwelijk (en echtscheiding) en overlijden. Ze kennen een verschillende beperking op de openbaarheid.

- > **Geboorteakten** zijn na 100 jaar openbaar. Doorgaans geeft de vader het pasgeboren kind aan bij de burgerlijke stand; tot 1934 was het gebruikelijk dat dit gebeurde in het gezelschap van twee getuigen. In de geboorteakte treft u de naam van het kind en de namen, leeftijden, beroep(en) en de woonplaats van de ouders aan. In enkele gevallen staat er in de kantlijn van een geboorteakte een aantekening. Deze latere toevoeging kan slaan op een naamsverandering, maar komt ook voor bij buitenechtelijke kinderen.
- > **Huwelijksakten** (openbaar na 75 jaar) verschaffen vaak de meeste informatie. Van zowel de bruidegom als van de bruid treft u daarin aan de naam, de leeftijd, het beroep, de geboorteplaats en de woonplaats. In de akten staan ook gegevens over de wederzijdse ouders vermeld. Aan het slot van elke akte staan de getuigen vermeld met hun beroep en woonplaats en veelal ook hun relatie tot het bruidspaar. De bijbehorende huwelijksbijlagen bevatten uittreksels van de geboorteakten van het bruidspaar en indien van toepassing uittreksels van overlijdensakten van een of beide ouders en (soms) grootouders van bruid of bruidegom. Ook treft u van de bruidegom in de bijlagen tot 1913 vaak de inschrijving bij de Nationale Militie (militaire dienst) aan inclusief zijn signalement of een bewijs van vrijstelling.

Huwelijksakten en vooral de bijlagen uit het begin van de 19e eeuw zijn met name interessant omdat er ook de namen in staan die de ouders van het huwelijkspaar vóór 1811 droegen. Voor de invoering van de burgerlijke stand (1811) namelijk hadden de meeste mensen nog geen familie- of achternaam, maar werd gebruik gemaakt van patroniemen als Jan Hendriks: Jan, de zoon van Hendrik.

- > **Overlijdensakten** (openbaar na 50 jaar) geven aan waar en wanneer iemand overleden is, de leeftijd, zijn of haar voormalige beroep en de naam van de echtgenoot/echtgenote. Ook de geboorteplaats van de overledene wordt soms vermeld. Van levenloos geboren kinderen werd vrijwel nooit een geboorteakte opgemaakt, zij kregen slechts een overlijdensakte. De betrouwbaarheid van de gegevens in overlijdensakten is sterk afhankelijk van de kennis van de aangever.

Hoe kunt u de akten inzien?

De openbare akten uit de provincie Groningen zijn te bekijken en te downloaden op www.allegroningers.nl. Op www.wiewaswie.nl staan burgerlijke standgegevens van veel gemeenten in Nederland. Afschriften en uittreksels van alle akten die (nog) niet openbaar zijn, kunnen onder bepaalde voorwaarden en tegen betaling van leges worden aangevraagd bij de gemeente in kwestie. U kunt ook proberen de ontbrekende gegevens te achterhalen in geboorte-, huwelijks- of overlijdensadvertenties in kranten op www.dekrantvantoen.nl of www.delpher.nl.

De huwelijksbijlagen staan niet op www.allegroningers.nl. Deze kunt u raadplegen op microfilm of microfiche (kast 55 en 56 in de studiezaal) of op www.familysearch.org, de genealogische website van de Mormonen. Een hulpmiddel om gemakkelijker op deze website te kunnen zoeken vindt u op <http://zoekakten.nl>.

Tips voor het zoeken op internet

Er bestaan steeds meer genealogische gegevensbestanden op internet. Tijdens uw onderzoekstraject zult u al snel de verschillen ontdekken tussen de diverse genealogische databases en hun zoekmachines. Neem gerust enige tijd om eerst de zoekfuncties van een database te doorgronden, zodat u een optimaal zoekresultaat kunt bereiken (de help-functie kan daar uitleg over geven).

Zoeken kunt u het beste steeds zo ruim mogelijk doen. Dus geef de eerste keer zo weinig mogelijk beperkingen op of vul zo min mogelijk in. Als u te veel resultaten krijgt, begint u te beperken. Denk goed na over deze beperkingen, zeker wat namen betreft met het oog op mogelijke naamvariaties.

Controleer waar mogelijk uw zoekresultaten. Als bijvoorbeeld op www.wiewaswie.nl is gezocht naar kinderen van een bepaalde vader, dan is het verstandig nogmaals te zoeken, maar nu uitgaande van de moeder. Ook is het zinvol om Groningse gegevens afkomstig uit de Wiewaswie-database te verifiëren op www.allegroningers.nl. Vaak vullen de verschillende bestanden elkaar aan of ontdekt u mogelijk een dwaalspoor.

De diverse naamvariaties – hoe verder u terug gaat in de tijd, hoe meer variaties u tegen zult komen – vormen het voornaamste struikelblok. Een naam als Hendrik kan voorkomen als Hendrick, Hijndrik, Hinderk, Hinderik, Hijndriek, Hindric, Henderk, Hendricus, Hindrikus, etc. Er bestaan vier manieren waarop de zoekmethoden hiermee omgaan.

A) De Allegroningers-methode

Als u met de zoekmachine van www.allegroningers.nl zoekt via de methode 'is gelijk aan', dan kunt u zogeheten jokers inzetten waarmee u alle mogelijke schrijfwijzigingen in uw zoekactie mee kunt nemen. De jokers zet u op de plaatsen in de naam waar klinkers of medeklinkers kunnen variëren, tussen de letters die in elke variant voorkomen. In het geval van Hendrik komen we dan tot <H*nd*>. Het sterretje staat voor 'iets, geeft niet wat'. Deze methode blijkt verrassend goed te werken, vrijwel alle schrijfwijzen zijn zo samen te vatten. Als slechts 1 letter wisselt binnen de varianten, kan dat aangegeven worden met een dollarteken (\$). <Ja\$ob> staat dus zowel voor Jakob als voor Jacob. Zie ook de uitgebreide uitleg op onze website.

B) De Groningerarchieven-methode

De methode van www.groningerarchieven.nl wordt uitgelegd in hoofdstuk 2 op pag. 10. De website www.archieven.nl gebruikt dezelfde methode.

C) De Wiewaswie-methode

Kies in de zoekmachine van www.wiewaswie.nl voor 'uitgebreid zoeken'. U hebt daar twee opties: 'exact'en 'syn'. Als u 'syn' aanvinkt krijgt u ook samengestelde namen waarin de gezochte naam voorkomt, bijvoorbeeld niet alleen Hendrik, maar ook Hendrik Jan. Ook deze zoekmachine kent jokers: een vraagteken (?) staat voor één enkele letter, een sterretje (*) staat voor 'iets, geeft niet wat'.

D) De Graftombe-methode

De database op www.graftombe.nl kent slechts één joker: het procentteken (%) vervangt één of meerdere tekens aan het einde van een naam.

Bevolkingsregister

Het bevolkingsregister, een gemeentelijke registratie, werd aangelegd op basis van volkstellingen waarmee in sommige gemeenten al in 1811 een begin werd gemaakt. De frequentie van de daaropvolgende tellingen verschilt van plaats tot plaats. De gegevens uit deze eerste tellingen tot halverwege de 19e eeuw geven slechts de situatie van het moment van registratie weer. Veranderingen werden niet bijgewerkt. Na de volkstelling van 1849 begon men ook alle wijzigingen (zoals geboorte, overlijden, verhuizingen) binnen de bevolking van een gemeente in dit register op te nemen, zodat het register ging functioneren als een bevolkingsboekhouding.

Hoe is het bevolkingsregister opgebouwd?

Het register is gerangschikt naar wijk of dorp, straat en huisnummer. Zo was de stad Groningen verdeeld in 25 wijken, die gekenmerkt waren met een letter van het alfabet. Zo'n letter in combinatie met een volgnummer verwees naar een bepaald pand. In plattelandsgemeenten werd het bevolkingsregister ingedeeld naar de dorpen binnen de gemeente. Daarnaast werden er vaak aparte registers aangelegd voor dienstboden en knechten en soms ook voor schippers en militairen.

Wanneer werd geregistreerd?

Met het bevolkingsregister van de stad Groningen werd begonnen in 1850. In tal van gemeenten in de provincie dateren de oudste registers van 1860 of soms nog later.

Ten behoeve van dit register werd in de stad Groningen evenals in veel gemeenten in de provincie elke tien jaar een volkstelling gehouden en op grond van deze telling werd het bevolkingsregister vernieuwd. In sommige gemeenten in de provincie werd deze telling niet om de tien, maar om de twintig jaar gehouden. In die periode van tien of twintig jaar werden alle wijzigingen nauwkeurig geboekt.

Wat is het verschil met de burgerlijke stand?

Daar waar in de burgerlijke stand momentopnames – geboorte, huwelijk en overlijden – worden geregistreerd, volgt het bevolkingsregister een aantal ontwikkelingen in het leven van een persoon over een bepaalde periode. Het bevolkingsregister gaat uit van de bewoners per huis en geeft niet alleen iemands naam, geboortedatum, geboorteplaats en eventuele huwelijks- of overlijdensdatum, maar ook de plaats van herkomst, het woonadres, de plaats waarheen iemand vertrokken is, het beroep, de kerkelijke gezindte en de relatie tot de hoofdbewoner weer. Als iemand getrouwd is en kinderen heeft dan laat het bevolkingsregister in één oogopslag de samenstelling van het gehele huishouden gedurende die periode van tien of twintig jaar zien. Het bevolkingsregister is dus een zeer belangrijke bron. Het verschaft ons niet alleen veel informatie, maar het geeft ons ook een blik in de leefomstandigheden van een persoon, waardoor een realistischer beeld van iemands leven ontstaat. Hoe betrouwbaar zijn gegevens uit het bevolkingsregister?

Het nadeel van het bevolkingsregister is dat het elke tien jaar opnieuw opgesteld werd. Ambtenaren trokken de gemeente in en noteerden hun bevindingen. Deze, vaak mondeling verkregen, informatie werd verwerkt in de boeken. Er werden regelmatig fouten gemaakt bij het opstellen van het register. U zult daarom altijd de gegevens die u uit het bevolkingsregister haalt moeten controleren door ze bijvoorbeeld te vergelijken met gegevens uit de burgerlijke stand.

Hoe lang gebruikte men het bevolkingsregister?

Omstreeks 1920 werd het bevolkingsregister vervangen door een systeem met gezinskaarten. Van de gemeente Groningen (samen met Noorddijk en Hoogkerk) kunt u de gezinskaarten bij de Groninger Archieven inzien. De gezinskaarten van de overige gemeenten in de provincie Groningen vindt u in de gemeentehuizen van de desbetreffende gemeenten. In 1938 werden de gezinskaarten vervangen door een registratie d.m.v. persoonskaarten, die op hun beurt na 1994 werden vervangen door persoonslijsten. Deze kaarten en lijsten zijn nog niet openbaar. Het is wel mogelijk een uittreksel van persoonskaarten en -lijsten van reeds overleden personen te bestellen bij het Centraal Bureau voor Genealogie in Den Haag (www.cbg.nl).

Waar kunt u het bevolkingsregister inzien?

In de studiezaal van de Groninger Archieven zijn de bevolkingsregisters van de gemeenten Groningen, Hoogkerk, Noorddijk en Ten Boer uit de periode 1850-1920 te raadplegen op microfiches (kasten 60-65). Het bevolkingsregister van de gemeente Groningen is daarnaast ook te raadplegen op onze website (toegang 1399). Als u het wijknummer en het adres niet weet, kunt u gebruik maken van de index op achternaam op de computers in carrousel B in de studiezaal. Deze index staat niet op de website. Voor de bevolkingsregisters van de gemeenten Hoogkerk en Noorddijk bestaan aparte indexen (Hoogkerk: index 316, Noorddijk: indexen 129-130, zie kast 13). Het bevolkingsregister van de gemeente Ten Boer heeft een index op microfiche. Het register van inwonenden en dienstboden van Hoogkerk 1863-1902 kunt u in origineel raadplegen (toegang 1748, inv.nr. 1409-1410). Dat geldt ook voor het dienstbodenregister van Ten Boer 1910-1920 (toegang 2988, inv.nr. 818). De bevolkingsregisters van de andere gemeenten uit de periode 1850-1900 zijn ook te raadplegen op microfiches (kasten 60-65). Voor de periode 1900-1920 moet u bij het betreffende gemeentearchief zijn (zie www.groningerarchievenet.nl). Voor gezinskaarten van Groningen, Hoogkerk, Noorddijk en Ten Boer, zie het bronnenschema in hoofdstuk 3.

Doop-, trouw- en begraafboeken (DTB)

Deze uit kerkelijke archieven afkomstige vermeldingen in kerkboeken geven informatie over doop, huwelijk en soms over overlijden en begraven. De doop-, trouw- en begraafregistraties worden 'DTB-boeken' of 'retroacta van de burgerlijke stand' genoemd. Omdat in het verleden bijna iedere Nederlander bij een kerk was aangesloten, vindt u in deze boeken het overgrote deel van de bevolking terug. Het grootste deel van de boeken is afkomstig van de (Nederlands-) hervormde kerk, in die tijd aangeduid als Nederduits-gereformeerd. Ook van de doopsgezinde, rooms-katholieke, Waalse, lutherse en joodse gemeenten zijn registraties bewaard gebleven. Alle originelen bevinden zich bij de Groninger Archieven. In hoeverre deze registraties bewaard zijn gebleven verschilt van plaats tot plaats. In veel plaatsen beginnen de bewaard gebleven registers pas in de 17e of zelfs in de 18e eeuw. In Groningen (stad) gaan de ondertrouwregistraties terug tot 1595.

> **Doopregisters:** Doopinschrijving was in de meeste protestantse kerken gebruikelijk. Het tijdstip van de doop kon variëren van enkele uren tot enkele weken na de geboorte. Een uitzondering hierop vormden de doopsgezinden, die zich op

volwassen leeftijd lieten dopen. Van de joodse gemeenschap zijn wel geboorte- en besnijdenisregisters bewaard gebleven; geboortegegevens zijn in het algemeen zeer beperkt overgeleverd. Doopgegevens en gescande afbeeldingen zijn te vinden op www.allegroningers.nl.

> **(Onder-)trouwregisters:** Regels voor registratie van ondertrouw en trouw kunnen plaatselijk verschillen waardoor de gegevens hierover sterk uiteen kunnen lopen. Controleer altijd of u met een ondertrouw- of een trouwregister te maken hebt; meestal gaat het namelijk om ondertrouwregisters. In de stad Groningen werd sinds eind 16e eeuw de ondertrouw in het stadhuis geregistreerd door vertegenwoordigers van kerk en burgerlijke overheid. Het huwelijk werd voltrokken in de hervormde kerk, destijds het enige erkende kerkgenootschap. Andersdenkenden zoals doopsgezinden, lutheranen en rooms-katholieken konden dus alleen met medewerking van een predikant van deze kerk een wettig en geldig huwelijk aangaan. In de 17e en 18e eeuw werd eerst aan doopsgezinden en later aan lutheranen toegestaan in hun eigen kerk te trouwen. Dit gold niet voor rooms-katholieken. Voor hen bleven de beperkingen gelden. Omdat het opgedrongen alternatief niet voldeed aan de regels van de moederkerk zagen katholieken zich vaak genoodzaakt nogmaals te trouwen, dit keer in één van hun schuilkerken voor eigen parochie. Met de Bataafse omwenteling in 1795 kwam de gelijkstelling van alle geloofs- en levensovertuigingen en kregen ook de katholieken weer het recht in hun eigen kerk te trouwen. De (onder)trouwregistraties zijn ook te vinden op www.allegroningers.nl

> **Begraafregisters:** Gegevens over overlijden zijn veel minder systematisch bewaard dan doop- en trouwgegevens. In de stad Groningen werden tot 1806 geen registers van overlijden of begraven bijgehouden. Ook voor veel kerkelijke gemeenten in de provincie Groningen geldt dat er weinig gegevens van overlijden en begraven bewaard zijn gebleven. Wel zijn er in kerkarchieven soms meer 'indirecte' aanwijzingen te vinden omtrent iemands overlijden. Zo zijn er registers van kerkhoven (de administratie rondom verhuur of verkoop van grafruimten in de kerk of op het kerkhof), vermeldingen van opbrengsten uit collectes (ten behoeve van de nabestaanden van de overledene) en de verhuur van koetsen en doodslakens in de registers van inkomsten van de diaconie. In soortgelijke registers uit de stad Groningen vinden we ook de inkomsten uit boeten (breuken) die betaald werden voor het te laat begraven van de dode, iets wat vanaf 1729 daags na het overlijden vóór 11.30 uur diende te gebeuren. Een enkele keer ook staat een datum van overlijden genoteerd bij een naam in de lidmatenregistratie (zie verderop).

Is er een overzicht van alle DTB-gegevens?

Een beschrijving van de retroacta van de burgerlijke stand voor Groningen en Drenthe treft u aan in: A. Pathuis en E.J. Werkman, *Beschrijving van de Doop-, trouw- en begraafboeken enz. in de provincies Groningen en Drenthe, dagtekenende van voor de invoering van de Burgerlijke Stand* (kast 83, plank 3). Zie ook toegang 124.

Lidmatenregistraties

Behalve DTB-boeken hielden de protestantse kerken ook een administratie bij van alle mensen die volwaardig lid waren van hun gemeente, de zogeheten lidmatenregistratie. Om volwaardig lid te worden en bijvoorbeeld deel te mogen nemen aan het avondmaal, moest men geloofsbelijdenis doen. Dit gebeurde meestal op jongvolwassen leeftijd. Een andere manier om lid te worden was door een attestatie te laten zien: een bewijs dat men in een andere kerkgemeente belijdenis had gedaan. Lang niet alle kerkgangers werden volwaardig lid. De lidmatenregisters geven dus geen compleet overzicht van het protestantse deel van de bevolking. Maar doordat er ook werd geregistreerd van wie men attestaties had ontvangen en aan wie men attestaties had verleend, vormen de lidmatenregisters een belangrijke bron van informatie over verhuizingen. Veel lidmatenregistraties lopen van de 17e eeuw tot 1811, toen de burgerlijke stand werd ingevoerd; sommige registraties lopen echter door tot halverwege de 19e eeuw. De rooms-katholieke kerken en de joodse gemeenten hielden geen registratie van hun volwassen leden bij.

Hoe kunt u de lidmatenregistraties inzien?

De lidmatenadministraties van de Nederlands-hervormde kerken buiten de stad Groningen van vóór 1811 zijn te raadplegen op www.lidmatengroningen.nl. Voor de registraties van Nederlands-hervormde lidmaten uit de stad Groningen of van na 1811, en voor lidmatenregistraties van doopsgezinden, lutheranen en Walen kunt u de indexen in de studiezaal raadplegen (kasten 13 en 14).

Migrantenregisters

In de periode 1840-1905 hield de Commissaris van de Koning(in) een overzicht bij van alle Groningers die naar het buitenland emigreerden: de zogeheten 'staten van de landverhuizers naar Noord-Amerika en elders'. In dit overzicht werden de volgende gegevens genoteerd: de naam van de landverhuizer, de leeftijd, het beroep, het geloof, de plaats van herkomst, het land van bestemming en de vermoedelijke reden van emigratie. Deze gegevens zijn opgenomen in www.allegroningers.nl.

Op www.vijfeeuwenmigratie.nl/migratieonderzoek-lokaal-niveau-door-middel-bronnen vindt u tips voor onderzoek naar migranten in andere bronnen.

Registers van naamsaanneming

Bij de invoering van de burgerlijke stand in 1811 moest elke Nederlander een vaste familienaam aannemen. Tot die tijd maakten veel mensen nog gebruik van patroniemen. De oude en de nieuwe namen werden opgetekend in de registers van naamsaanneming. Alleen de registers van Noorddijk, Hoogkerk en Grijpskerk zijn compleet overgeleverd. Zie voor een editie van alle registers: P.J.C. Elema, *Naamsaanneming in Groningen, 1811-1826*, vraag hiernaar bij de balie in de studiezaal.

> Memories van successie

Een memorie van successie is een verklaring die na iemands overlijden wordt opgemaakt over zijn of haar nalatenschap. Zo'n memorie bevat een overzicht van de roerende en onroerende goederen van de overledene. De successiememories zijn een uitvloeisel van een in de 19e eeuw door de landelijke overheid ingevoerde belasting op erfenissen. In de periode 1806-1817 bestond er een 'invordering der belasting op het recht van Successie'. In 1817 werd een wet van kracht die inhield dat de erfgenamen belasting over de erfenis van een overledene moesten betalen. Het betrof een heffing over de waarde van het geërfde na aftrek van de schulden van de erflater.

Wat kunt u er in vinden?

In de memorie staan de naam van de overledene, de overlijdensdatum en -plaats, de erfgenamen met hun relatie tot de overledene en het eventuele bestaan van een testament en/of huwelijkscontract. Deze laatste twee typen documenten waren van belang omdat ze van invloed waren op de verdeling van de erfenis.

Verder bevat een memorie ook een opsomming van de getaxeerde goederen. Van elk onroerend goed worden aard, grootte en ligging vermeld, evenals de waarde. Gedetailleerde gegevens over verdere bezittingen staan alleen genoteerd als hierover ook daadwerkelijk successierecht moest worden betaald. Voorbeelden van dergelijk bezit zijn iemands inboedel, handelswaar, contant geld, banksaldi, erfpachten, grondrenten, lijfrenten, effecten, belangen in andere ondernemingen en inkomsten als loon, pacht, huur en renten. Ook staan alle nog uitstaande schulden van de overledene opgesomd alsmede de namen van de schuldeisers.

Vóór 1878 werd alleen successiebelasting geheven als onroerend goed werd nage-

laten of als de erfenis na aftrek van schulden meer dan 300 gulden waard was en er erfgenamen waren, anders dan familie in rechte lijn (kinderen, kleinkinderen en achterkleinkinderen). Was de boedel van een overledene minder dan 300 gulden waard, dan leverden de nabestaanden een certificaat van onvermogen in. Na 1878 waren de erfgenamen in rechte lijn eveneens belastingplichtig, mits de waarde van de erfenis – na aftrek van schulden – hoger dan 1000 gulden was.

Wat is het nut ervan voor uw onderzoek?

Successiememories kunnen nuttig zijn bij het achterhalen van verwanten en bij het onderzoek naar iemands bezittingen. Zo blijkt uit een memorie van successie bijvoorbeeld of de overledene ooit een testament of huwelijkscontract heeft laten opmaken. Is dit het geval, dan maakt de naam van de notaris en de opmaakdatum het mogelijk zo'n akte in het archief van de betreffende notaris te achterhalen. Omdat in een memorie van successie ook verwanten van de overledene met naam, toenaam, beroep en verblijfplaats worden genoemd, is deze bron ook heel nuttig voor familieonderzoek. Is van de overledene reeds eerder een kind gestorven, dan worden – ook als er geen testament is – vaak diens kinderen genoemd. Namen van de kleinkinderen van de overledene verschaffen bijvoorbeeld inzicht in de verbanden tussen registraties uit de Doop-, Trouw- en Begraafboeken en die van de burgerlijke stand. Niet alleen geeft een memorie inzicht in het onroerend bezit van de overledene, maar de vermelde gegevens zoals aard, grootte, ligging en kadastrale perceelnummers kunnen ook van belang zijn bij het onderzoek naar een specifiek huis of boerderij.

Waar zijn de memories van successie te vinden?

Alle successiememories van in de provincie Groningen overleden personen bevinden zich in de Groninger Archieven. Voor het vinden van de gewenste memorie is het nodig de plaats en liefst ook de datum of het jaar van overlijden te kennen. De belasting werd geïnd door regionale belastingkantoren waar ook de memories bewaard werden. Elk kantoor ('inspectie') bestreek een aantal gemeenten.

Hoe vindt u een memorie van successie?

De ordening en toegankelijkheid op de memories van successie verschilt per kantoor. In de toegangen op de archieven staat de wijze van ordening vermeld. Over het algemeen zijn de memories in de eerste helft van de 19e eeuw geordend per kantoor en vervolgens vooral op boekdatum, dus de datum van inschrijving van een memorie (meestal ongeveer drie maanden na het overlijden) en soms op datum van overlijden. In de tweede helft van de 19e eeuw zijn de memories van successie per kantoor geordend op datum van overlijden en zie je in alle kantoren alfabetische tafels verschij-

nen. Dit zijn indexen op naam van de overledenen – per kantoor en per jaar – met gegevens betreffende de woonplaats, aantekeningen over de afhandeling van de nalatenschap en het aktenummer. Soms worden het beroep en de geboorteplaats van de overledene vermeld. Wanneer er in de tafel een datum in de kolom ‘Dagteekening van de aangifte der primitieve memorie van aangifte’ staat, is er een memorie bewaard gebleven. De aantekening ‘O’ staat voor onvermogen; deze nalatenschap was dusdanig klein dat er geen memorie is opgesteld.

Hoe kunt u de memories van successie raadplegen?

Hieronder vindt u een overzicht van alle memories in de collectie van de Groninger Archieven:

- > **Periode 1806-1811:** deze memories zijn te vinden op www.allegroningers.nl.
- > **Periode 1812-1813:** over deze periode zijn geen gegevens bewaard gebleven.
- > **Periode 1814-1817:** toegang 1888. Van het kantoor Groningen zijn de memories te vinden op www.allegroningers.nl.
- > **Periode 1818-1927:** De memories van het kantoor Groningen uit de periode 1818-1837 en die van het kantoor Zuidbroek uit de periode 1819-1853 zijn te vinden op www.allegroningers.nl. De memories van alle kantoren uit de periode 1901-1902 zijn alleen in origineel te raadplegen: toegangen 1889-1894. Deze memories staan in ons depot in Hoogkerk. Houdt u rekening met een langere wachttijd (zie ook hoofdstuk 2). De overige memories staan samen met de benodigde toegangen daarop op microfilms. Ze kunnen in zelfbediening in de studiezaal worden geraadpleegd. U vindt ze steeds in de derde lade van de kasten 60-63. Raadpleging gaat als volgt:
 1. Bekijk eerst het overzicht van belastinginspecties (op kast 60) en bepaal onder welke inspectie de woonplaats van de overledene viel. De kleurcode per inspectie helpt u bij het zoeken naar de juiste memories (1 stip) en de toegangen daarop (2 stippen). NB: het kantoor Onderdendam is in 1901 verhuisd naar Winsum.
 2. Zoek onder de betreffende inspectie eerst naar de alfabetische tafels. Deze vormen een handige toegang op de memories. De oudst bewaarde dateert van 1837 (Onderdendam). De tafels staan op microfilms en zijn in kast 60, lade 3 onder verschillende namen te vinden: ‘tafels van overlijden’, ‘repertorium memories van successie overledenen’ of ‘tafel V-bis’. Ontbreekt een dergelijke nadere toegang, dan zit er in veel gevallen niets anders op dan de betreffende memorie door te bladeren. Zoals gezegd, dateren veel inschrijvingen van een maand of drie na het overlijden. De memories van de inspecties Groningen uit 1818-1837 en Zuidbroek uit 1819-1853 zijn op naam van de overledene doorzoekbaar via www.allegroningers.nl.

3. Bepaal of er inderdaad een memorie is opgemaakt door te kijken naar kolom 10 van deze tafels V-bis. Dit is het geval als hier een datum staat genoteerd.
4. In kolom 2 van dezelfde tafel staat onder de titel ‘register nr. 4’ het nummer waaronder de memorie zelf is bewaard. Deze staan, zoals gezegd, op de microfilms, die met 1 stip (kasten 60-63, lade 3) zijn gemerkt.

> Notariële akten en verzegelingen

Notariële akten

Notariële akten zijn bewijsstukken van feiten, handelingen, gebeurtenissen of verklaringen die zijn opgemaakt door notarissen, zoals die sinds 1811 in heel Nederland functioneren. De notaris maakt deze akten op in tweevoud. Daarvan gaat één exemplaar (‘de grosse’) naar de betrokken partijen. Het andere deel, de zogeheten ‘minuut’, blijft bij de notaris. Al die minuten tezamen vormen het notarieel archief. Voor de komst van de notarissen werden dergelijke akten in onze provincie opgemaakt door rechters en andere zegelaars en verzegelingen genoemd.

Welke notariële akten zijn van belang voor uw onderzoek?

Testamenten kunnen belangrijke informatie bevatten over familieverhoudingen en over bezittingen van personen. Dit laatste is zeker van belang bij onderzoek naar panden, omdat het uitsluitel geeft wat betreft de vraag wie een bepaald pand erfde. Ook koop- en verkoopakten zijn belangrijke bronnen bij onderzoek naar panden en andere onroerende goederen. Daarnaast zijn er een aantal andere notariële akten die interessant zijn voor familie- en omgevingsonderzoek. Hieronder een overzicht:

- > **Testamenten:** Een testament of ‘wilsverklaring’ is in de eerste plaats een akte waarin iemand laat vastleggen wat er na zijn dood met zijn vermogen moet gebeuren. Er zijn grofweg twee soorten testamenten. De meeste worden opgemaakt bij de notaris in het bijzijn van twee getuigen (al is het inleveren van een gesloten testament ook mogelijk). Een andere mogelijkheid is een codicil, waarin een beperkt aantal zaken mag worden vastgelegd. Een codicil hoeft niet bekend te zijn bij een notaris.
- > **Koop- en verkoopakten:** Pas sinds 1956 is de tussenkomst van een notaris bij eigendomsoverdrachten van onroerend goed verplicht. Toch werden dit soort akten ook voor die tijd veelal door notarissen opgemaakt. Dit omdat sinds 1838 de registratie door een notaris wel nodig was om een hypotheek af te sluiten. Bij die gelegenheid werd ook een afschrift van de aan die hypotheekaanvraag gekoppelde overdrachtsakte aan de kadastrale boekhouding toegevoegd. Het feit dat hierin ook

veel onderhandse, dus niet door een notaris opgemaakte akten van overdracht zitten, maakt deze boekhouding bijzonder belangrijk.

- > **Boedelinventarissen (boedelbeschrijvingen):** Opsomming van bezittingen van een huishouden, veelal opgemaakt bij overlijden of echtscheiding (zie pag. 120-123).
- > **Akten van huwelijkse voorwaarden:** Hierin zijn bepalingen opgenomen over alle bij het huwelijk ingebrachte goederen. Conform deze afspraken worden bij overlijden of echtscheiding de goederen verdeeld. In veel gevallen wordt een dergelijke akte opgemaakt vóór de huwelijksluiting. Zonder zo'n akte vallen alle ingebrachte goederen, inkomsten en schulden toe aan een gemeenschappelijke boedel. De aktedatum en de naam en de standplaats van de notaris die de akte van huwelijkse voorwaarden heeft opgemaakt, zijn te vinden in de memories van successie (zie pag. 112-114).
- > **Hypotheekakten:** De akten die betrekking hebben op leningen, waarvoor onroerend goed als onderpand dient (zie pag. 127-128).

Waar zijn de notariële archieven te vinden?

Notariële archieven ouder dan 75 jaar zijn raadpleegbaar in de Groninger Archieven. Wij bewaren de archieven van alle notarissen met een standplaats in de provincie Groningen. Een overzicht van standplaatsen en de notarissen die op die locaties werkten, vindt u in de inleiding op toegang 85 (inventaris van de archieven van de notarissen te Appingedam (standplaats 1), 1811-1935).

Notariële archieven jonger dan 75 jaar worden bewaard bij de notarissen zelf en bij de arrondissementsrechtbanken. Voor vragen over de verblijfplaats van recenter archiefmateriaal en inzage in nog niet overgebrachte notariële stukken, kunt u contact opnemen met de Koninklijke Notariële Beroepsorganisatie (www.notaris.nl).

Voor testamenten geldt een aparte regeling, omdat die pas na 94 jaar openbaar zijn. Testamenten ouder dan 94 jaar zijn raadpleegbaar in de Groninger Archieven, testamenten jonger dan 94 jaar worden bewaard bij de notarissen zelf en bij de arrondissementsrechtbanken.

Hoe kunt u een notariële akte vinden?

Om een notariële akte te kunnen vinden, moet u weten bij welke notaris die akte is opgemaakt of 'gepasseerd'. Die is soms moeilijk te achterhalen, aangezien het vanaf het begin eenieder vrij stond om een notaris naar keuze te benaderen. Het gevolg is dat lang niet altijd voor de meest voor de hand liggende optie werd gekozen. Helaas bestaat er nog geen database van akten die door Groninger notarissen opgemaakt zijn.

Als u een testament zoekt en er is geen notaris bekend, dan kunt u gebruik maken van de memories van successie (zie pag. 112-114). Ook kan het Centraal Testamentenregister (CTR) worden geraadpleegd, waarin kan worden opgezocht wie, wanneer en bij welke notaris een testament heeft laten (op)maken. Voor testamenten die opgemaakt zijn in de periode 1890-1973 kunt u bij het Centraal Bureau voor Genealogie in Den Haag het CTR raadplegen op microfiche. Op www.centraaltestamentenregister.nl kunt u lezen hoe u gratis inzage kunt krijgen in het register op testamenten van overleden personen, vanaf 1974 tot heden.

Voor koopakten raden we u aan uw onderzoek te starten met de Kadaster Archiefviewer. Daarmee vindt u een verwijzing naar een afschrift van de koopakte in het kadastrale hypotheekregister (zie pag. 127-128).

Hoe doorzoekt u een notarieel archief?

Een overzicht van alle door een bepaalde notaris opgemaakte akten staat chronologisch gerangschikt in een zogenaamd repertorium of repertoire. Het is dus van belang om te weten omstreeks welke tijd een bepaalde akte moet zijn opgemaakt. In het repertorium worden de akten ('minuten') doorlopend genummerd (zie de eerste kolom) en vervolgens bewaard in de volgorde van die nummering. Naast het probleem van de datering vormt vaak ook het klein geschreven handschrift een obstakel bij het vinden van de juiste vermelding. Het beste is om eerst een snelle schifting te maken door te kijken naar het soort akte dat gezocht wordt en pas daarna naar de omschrijving ervan.

Als de beschrijving in het repertorium eenmaal gevonden is, kunt u de gezochte akte aanvragen. Dit doet u door het jaartal en het volgnummer uit de eerste kolom bij de in het repertorium gevonden omschrijving op te zoeken in de inventaris van het betreffende notarisarchief onder de term 'minuten van akten'. Vervolgens noteert u het inventarisnummer van het pakket akten, waartoe het door u gevonden aktenummer behoort. De werkelijke aanvraag doet u uiteindelijk op een van de computers in onze studiezaal of met een reservering via onze website (ook dan vermeldt u het toegangsnummer van het betreffende notarisarchief en het inventarisnummer).

Verzegelingen

Akten rond huwelijk en nalatenschap, voogdijzaken, roerende en onroerende goederen, boedelinventarissen en boedelscheidingen vindt u in de provincie Groningen tot 1811 in de zogeheten oud-rechterlijke archieven. De stedelijke rechterlijke colleges, de plaatselijke rechtstoelen en de zegelaars in het Oldambt en in Westerwolde combineerden deze taken, die tegenwoordig worden uitgeoefend door rechtbanken en

notarissen. Ze vullden zelfs taken op het gebied van het algemeen bestuur. In de vrijwillige rechtspraak gaat het om zaken die tegenwoordig door notarissen worden behandeld. Deze taak noemde men ook wel protocollatie: het vastleggen van akten in protocollen. Omdat deze akten werden voorzien van een zegel, om ze rechtsgeldig te maken, noemde men ze ook wel verzegelingen. Oorspronkelijk kregen de partijen die een akte lieten opstellen het enige exemplaar van deze akte mee naar huis. In de loop van de tijd werd het gewoonte of plicht dat de instantie die de akten opmaakte de tekst ook vastlegde in eigen boeken: protocollen. Deze exemplaren hadden dan geen zegel, maar wel rechtskracht omdat ze in het archief van het gerecht zelf werden bewaard. Helaas zijn er in de Ommelanden (Hunsingo, Fivelingo en het Westerkwartier) bijna geen protocollen van vóór 1750 bewaard gebleven. Voor de stad en de gebieden waar de stad het voor het zeggen had (Selwerd en Sappemeer, het Oldambt, Westerwolde en Bellingwolde) zijn wel oudere stukken opgetekend en bewaard gebleven.

Welke verzegelingen zijn van belang voor uw onderzoek?

Er zijn een aantal soorten akten die interessant zijn voor familie- en omgevingsonderzoek, te weten:

- > **Huwelijkscontract of akte van huwelijksvoorwaarden:** Dit contract werd gesloten vóór het huwelijk en geeft aan wat de beide huwelijkspartners aan eigendommen 'inbrachten', hoe de bezittingen werden verdeeld als het huwelijk werd beëindigd (door overlijden) en wie er betrokken waren bij de vaststelling van dit huwelijkscontract. Deze getuigen (de 'dedigslieden') waren vaak wederzijdse familieleden en vrienden, omdat bezit in vroeger tijden veel meer dan nu werd gezien als een familieaangelegenheid. In de meeste akten wordt de relatie van deze getuigen tot het echtpaar aangegeven. Daarnaast worden ook de voorkinderen vermeld: kinderen uit eventuele eerdere huwelijken. Huwelijkscontracten werden meestal opgemaakt als er waardevolle bezittingen waren en als men in de verdeling wenste af te wijken van de regels in het geldende landrecht.
- > **Testamenten:** Testamenten werden voor 1811 juist minder opgesteld. Dat kwam doordat de regels voor de verdeling van nalatenschappen al gerechtelijk waren vastgelegd. In de stad kwam het maken van testamenten overigens vaker voor dan in de provincie.
- > **Boedelscheidingen:** Deze stukken geven aan hoe een inboedel, veelal een nalatenschap, werd verdeeld en wie erfde. Als basis dienden het landrecht, de eventuele akten van huwelijksvoorwaarden en de boedelinventarissen. Pas bij het aangaan van een tweede huwelijk door de nog levende ouder moest het goed uit het eerste huwelijk in een boedelbeschrijving worden vastgelegd. In andere gevallen was het

bij een nalatenschap raadzaam, maar niet verplicht om een boedelscheiding te laten maken. Bij neringdoenden en kleine boeren kocht de zoon die het beroep van zijn vader uitoefende zichzelf met het bedrijf uit de nalatenschap. Over de overige goederen kon dan op basis van de boedelbeschrijving een regeling met de andere kinderen worden getroffen.

- > **Koop, verkoop en beklemming:** Deze akten vormen, zeker in de stad, de belangrijkste vorm van eigendomsverwerving.

Waar zijn deze verzegelingen te vinden?

De series verzegelingen vindt u in de archieven van de plaatselijke gerechten die ze opmaakten. Het gaat dan om de archieven van het Volle Gerecht in de stad Groningen en van de gerechten in resp. Selwerd en Sappemeer, het Oldambt, Westerwolde en Bellingwolde, Hunsingo, Fivelingo en het Westerkwartier. Deze archieven bevinden zich allemaal bij de Groninger Archieven.

In familiearchieven en archieven van kerken en organisaties vindt u losse verzegelingen van zaken waar die personen of organisaties bij betrokken waren. In die archieven treft u ook exemplaren van verzegelingen daterend van vóór de protocollatie, waarvan de tekst dus niet in de oud-rechterlijke archieven bewaard is. Ook die familiearchieven en archieven van kerken en organisaties vindt u vooral bij de Groninger Archieven.

Hoe kunt u een verzegeling vinden?

De inventarissen van de gerechten in stad en provincie staan op onze website (toegangen 730-735 en 1534). Als u de zoekterm <protocollatie> gebruikt, vindt u de inventarissen van deze archieven. Voor al deze archieven geldt dat er meerdere nadere toegangen zijn, die meestal later zijn gemaakt en dus geen onderdeel van het archief vormen. In de groene map in kast 13, plank 1 in de studiezaal vindt u een overzicht van alle nadere toegangen. Wij raden u aan om uw onderzoek hier te beginnen. Een index op de persoonsnamen in de huwelijkscontracten, boedelbeschrijvingen en testamenten in het archief van het Volle gerecht van de stad (1601-1811), staat in de studiezaal in kast 14 onder nummer 173.

Klappers met betrekking tot alle buiten de stad Groningen afgesloten huwelijkscontracten staan in kast 83, plank 1.

Een deel van de verzegelingen kunt u in de studiezaal vinden als fotokopie (rechtstoelen en verzegelaars buiten de stad) of op microfiche (stedelijke rechterlijke colleges).

Een deel van de akten is reeds gescand; u vindt deze op onze website door de zoekterm <scan> te gebruiken.

Een deel van de huwelijkscontracten is te vinden op www.allegroningers.nl.

Literatuur over verzegelingen:

- > Paul Brood, *Het oude Groninger recht in hoofdlijnen*. Groningen, 1999.
- > B.S. Hempenius - van Dijk, *Genealogie en recht*. Groningen, 1998. (Niet-uitgegeven syllabus HOVO-leergang; aanwezig in de bibliotheek van de Groninger Archieven).

> Boedelinventarissen

Een boedelinventaris is een beschrijving van de roerende en onroerende goederen van een persoon of huishouden, maar ook van vermogen en schulden. Dergelijke inventarissen werden opgemaakt om belangen van anderen te beschermen. Dat gebeurde vooral wanneer er sprake was van overlijden of van een voogdijzaak (of een combinatie van beide). Wanneer bijvoorbeeld een weduwe of weduwnaar met minderjarige kinderen hertrouwde, dan werd een boedelinventaris opgemaakt om de materiële en financiële belangen van die kinderen – hun erfdeel – te beschermen. In de 19e eeuw kwam er nog een ander aspect bij kijken: door de invoering van een belasting op goederen en vermogen uit nalatenschappen ('successierechten') werden bezittingen getaxeerd. Daarom komen sinds die tijd steeds meer waardebepalingen in boedelbeschrijvingen voor, terwijl het er daarvoor veelal om ging wát er in een boedel zat.

Wat staat er in een boedelinventaris?

In boedelbeschrijvingen worden de bezittingen van een huishouden of persoon opgesomd, zoals: potten en pannen, hemden en broeken, meubelen en beddengoed, vee en gereedschap, huizen en landerijen, boeken en paperassen. Het lijkt een bonte verzameling, maar toch zat er enig systeem in de beschrijving. Deze was meestal ingedeeld per vertrek of per 'rubriek', of een combinatie van beide.

Over het algemeen betrof het roerende goederen, zowel in als om het huis, en soms ook vee en gewassen. Ook contant geld werd genoemd en 'titels en papieren', oftewel papieren die verwijzen naar onroerende goederen, obligaties, effecten en schulden.

Wat kunt u met een boedelinventaris?

Voor wie een boerderij, een pand of de geschiedenis van een straat wil beschrijven, geven boedelbeschrijvingen een interessante kijk op de bewoning op een bepaald moment. Meerdere boedelinventarissen van een familie in de loop der tijd kunnen inzicht geven in de veranderingen van behoeften, mode en smaak, de houding ten

opzichte van behoud en vernieuwing: moderne en ouderwetse wooncultuur. Als meerdere generaties eenzelfde huis bewoonden, dan kunnen aan de hand van boedelinventarissen de wijzigingen in het gebruik van vertrekken, de inrichting en eventuele verbouwingen worden gevolgd.

Ten slotte kunnen historici boedelbeschrijvingen gebruiken voor onderzoek naar en het beschrijven van algemene kenmerken en trends op het gebied van landbouw, kunst- en sociaal-economische geschiedenis.

Wanneer waren boedelbeschrijvingen verplicht?

Vanaf het begin van de 19e eeuw kende men een tiental situaties waarin het opstellen van een boedelinventaris óf wettelijk verplicht was óf vanzelfsprekend geregeld werd.

Deze situaties zijn:

1. bij overlijden met nalaten van minderjarige kinderen;
2. bij afwezigheid van de eigenaar en vervanging van diegene door een bewindvoerder;
3. bij vruchtgebruik;
4. bij erfstelling over de hand ten behoeve van kleinkinderen en afstammelingen van broers en zussen;
5. bij erfstelling over de hand in hetgeen de erfgenaam of legataris onvervreemd en onverteerd zal nalaten;
6. bij voorrecht van boedelbeschrijving;
7. bij onbeheerde nalatenschappen;
8. bij boedelscheiding;
9. bij overlijden op zee;
10. bij faillissement.

Tot 1811 werd het overgrote deel van de boedelinventarissen opgemaakt om de belangen van twee groepen te beschermen: 1) wezen en halfwezen en 2) erfgenamen en schuldeisers. In het eerste geval was het maken van een beschrijving verplicht als de beide ouders waren overleden of een weduwe of weduwnaar met minderjarige kinderen hertrouwde. In het tweede geval werd de beschrijving meestal opgemaakt door het gerecht.

Hoe vindt u een boedelinventaris?

Voor het vinden van boedelinventarissen van na 1811 in de notariële archieven verwijzen wij u naar het onderdeel over notariële akten, pag. 115-117. Een groot deel van de boedelinventarissen voor 1811 van de gerechten buiten de stad is digitaal voorhanden en kunt u via onze website bekijken (zoeken op naam – denk aan de variaties

in schrijfwijzen – of met de zoekterm <boedel*>). De toegangen op oud-rechterlijke archieven buiten de stad bevatten een overzicht van de chronologische series boedelinventarissen. In de inventarissen in de studiezaal staan deze lijsten opgenomen als bijlage.

De boedelbeschrijvingen in het archief van het Volle Gerecht van de stad Groningen (toegang 1534) zijn afzonderlijk beschreven in de inventaris (periode 1790-1804). Ook deze serie boedelinventarissen is gescand en te bekijken op onze website. Deze vindt u snel met de zoekterm <nalatenschappen>. Op de grote serie, aanwezig in het archief van de Weeskamer van de stad (toegang 1462), bestaan nadere toegangen (index 110-118). Ook deze boedelinventarissen zijn gescand en te bekijken op onze website.

Waar moet u op letten?

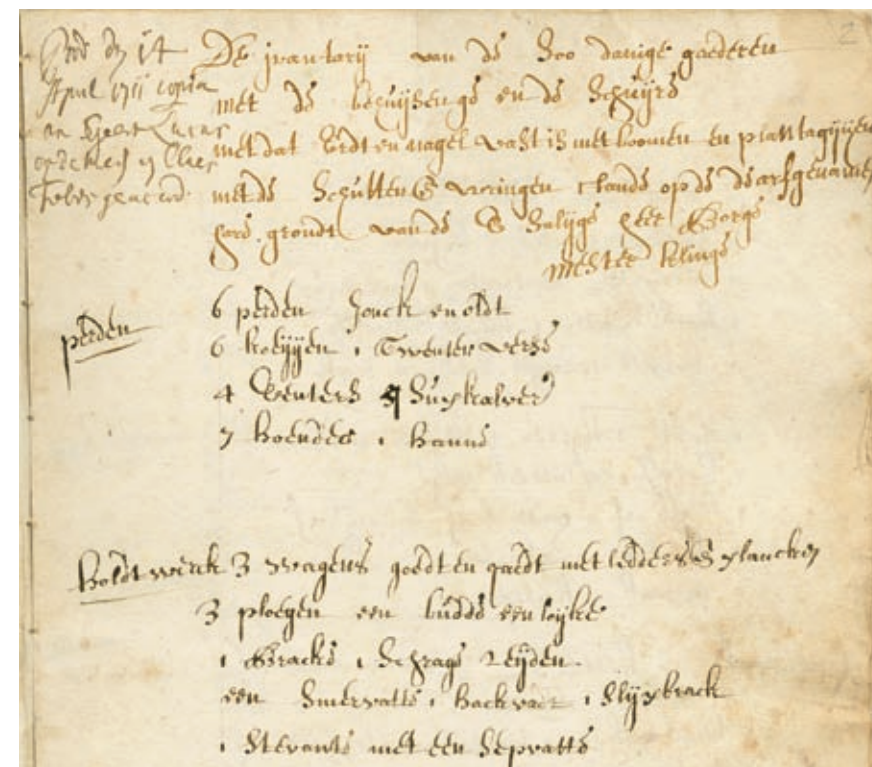
De bruikbaarheid van boedelinventarissen hangt sterk samen met de aard van het onderzoek dat u wilt verrichten. Let bij het 'lezen' van een boedelinventaris op een aantal aspecten:

- > Wanneer de boedelinventaris is opgemaakt; dit geeft een bepaald moment weer in het leven van de overledene en eventuele gezinsleden.
- > Hoe de boedelbeschrijving is opgemaakt: waar is deze voor bedoeld en wie waren erbij betrokken (familieleden en getuigen).
- > De grote verschillen in taxatie: naast vakkundige taxateurs waren er ook veel amateurs aan het werk, vaak aangesteld door de familie.
- > Het doel: ging het vóór 1811 vaak om het vastleggen van goederen die niet vreemd mochten worden, na 1806 was de successiebelasting de belangrijkste reden om goederen te laten waarderen. Wanneer een boedelbeschrijving niet was bedoeld voor de belasting, dan was de betrouwbaarheid waarschijnlijk groter. Wanneer het ging om de inventarisatie in verband met een nalatenschap (en daarmee samenhangend: het betalen van successierechten), dan wilde het wel eens voorkomen dat waardevolle spullen nog vóór de inventarisatie door toekomstige erfgenamen uit het sterfhuis werden gehaald. Zo wist men niet alleen de successiebelasting te ontduiken, maar ook eventuele mede-erfgenamen voor te zijn.
- > Tevens is het de vraag, in hoeverre boedelinventarissen representatief zijn voor de toenmalige samenleving. In veel gevallen gaat het om personen op leeftijd. Het betreft over het algemeen meer boedels van rijken dan armen, omdat men het in het laatste geval vaak niet de moeite en de kosten waard vond om een inventarisatie van bezittingen op te laten maken.

- > De nauwkeurigheid en volledigheid van inventarissen kan sterk verschillen. Zo zijn boedelinventarissen van het platteland over het algemeen summierder dan die van de stad. Na 1750 worden ook de beschrijvingen beknopter. 'Onbelangrijke' zaken, zoals speelgoed, huisdieren of levensmiddelen, werden vaak niet (uitgebreid) beschreven.

Literatuur over boedelinventarissen

- > Het Meertens Instituut heeft een online database opgezet van zo'n 3.000 boedelinventarissen. Deze database bevat geen Groningse inventarissen, maar wel een literatuurlijst en een lexicon waarin u vreemde woorden uit inventarissen kunt opzoeken. Zie www.meertens.knaw.nl/boedelbank.
- > Een handig hulpmiddel om een boedelinventaris in zijn interieurhistorische context te plaatsen is:
J. de Haan, 'Hier ziet men uit paleizen.' *Het Groninger interieur in de zeventiende en achttiende eeuw*. Groninger Historische Reeks 31. Assen, 2005.

Boedelinventaris van Bartelt Jans, 1711. Collectie RHC Groninger Archieven (731-754).

> Kadastrale archieven

Als het gaat om de registratie van onroerend goed en grondbezit vormen de archieven van het Kadaster de belangrijkste bron. Het Kadaster verzamelt alle gegevens over registergoederen in Nederland. Hieronder wordt onroerend goed of vastgoed verstaan. Dit kunnen huizen, appartementen en andere gebouwen zijn, maar ook percelen en alle andere werken die 'duurzaam met die grond zijn verenigd'. Ook het bezit van bepaald roerend goed, zoals schepen en vliegtuigen, wordt bijgehouden. De administratie van het instituut dat wij tegenwoordig het Kadaster noemen, is ontstaan uit een tweetal instellingen: het Kadaster en het Hypotheekkantoor. In 1838 – kort na hun ontstaan – werden beide administraties samengevoegd tot de Dienst van het Kadaster en de Openbare Registers.

Waarvoor is het Kadaster ingesteld?

De dienst komt voort uit de Bataafs-Franse tijd (1795-1813), toen men ernaar streefde om de directe belastingen (belasting op eigendom) te moderniseren en te komen tot een rechtvaardiger belastingstelsel. Door het zo nauwgezet mogelijk in kaart brengen van het eigendom kon vervolgens de waarde hiervan geschat worden. Die waardeschattingen dienden vervolgens als grondslag voor de belastingheffing. Ook werd zo een beter inzicht verkregen in de wijzigingen in het bezit en gebruik van onroerend goed.

Hoe zijn de percelen tot stand gekomen?

Eerst werden de (kadastrale) gemeentegrenzen vastgelegd. Vervolgens werden de gemeenten in secties ingedeeld. Binnen die secties werden de afzonderlijke percelen opgemeten en doorlopend genummerd. Dit kadastrale nummer of perceelnummer is in de loop der tijd vrijwel altijd één of meerdere keren veranderd, bijvoorbeeld bij splitsing of samenvoeging van percelen. In zulke gevallen worden nieuwe nummers toegekend en komen de oude te vervallen.

Kadastrale nummers of perceelnummers kunnen gemakkelijk verward worden met huisnummers, maar het zijn twee onafhankelijke nummeringssystemen.

In 1812 werd begonnen met de metingen, maar het duurde tot 1 oktober 1832 voor dit voorbereidende werk was afgerond en het Kadaster in Nederland officieel van start kon gaan. De verzamelde gegevens werden vastgelegd op kaarten en in kadastrale leggers op artikel of perceel. Later werden meer toegangen op het materiaal toegevoegd.

Hoe ging de overdracht van goederen in zijn werk?

Vóór 1811 vond de formele overdracht van onroerend goed plaats voor de plaatselijke gerechten. Daarna kon in Groningen de overdracht formeel voor een notaris worden geregeld. Tot 1956 was een dergelijke formele overdracht echter geen vereiste voor de rechtsgeldigheid ervan. Op basis van een onderhandse akte – dus zonder dat er een notaris aan te pas kwam – kon eigendom ook worden overgedragen. Dit in tegenstelling tot de verstrekking van hypotheek, waarvoor al vanaf 1838 (met de invoering van het Burgerlijk Wetboek) de tussenkomst van een notaris verplicht was.

Na 1956 werd de tussenkomst van een notaris bij elke vorm van eigendomsoverdracht – met of zonder hypotheek – verplicht gesteld. Desondanks werden ook vóór die tijd veel koopakten bij een notaris geregistreerd. Redenen hiervoor waren dat de hypotheekregistratie door een notaris wél verplicht was, en bovendien bezat een bij de notaris gesloten overeenkomst ook voor 1956 meer rechtskracht dan een onderhandse koop.

Welke kadastrale bronnen zijn van belang voor uw onderzoek?

1. Kadastrale minuutplans

De **kadastrale minuutplans** (toegang 44) zijn kaarten op schaal 1:1250, 1:2500 en 1:5000 die grafisch de beginsituatie van het Kadaster (ca. 1832) weergeven, met de ligging van de percelen. De stukken zijn geordend op kadastrale gemeente, en daarbinnen op sectieletter en –nummer. Daarnaast zijn per kadastrale gemeente destijds ook overzichtskaarten gemaakt, waarop de indelingen in secties staan weergegeven. Alle kaarten uit toegang 44 zijn te bekijken op onze website. De minuutplans uit 1832 zijn ook te bekijken op www.hisgis.nl (zie ook hoofdstuk 10). De minuutplans zijn onveranderbaar, in de zin dat de ligging van de na 1832 vernummerde percelen steeds op bijbladen werd weergegeven. In sommige gevallen echter werden minuutplans toch hermeten, waarbij het oude minuutplan verviel. Een dergelijke situatie deed zich bijvoorbeeld bij ruilverkavelingen voor.

2. De kadastrale boekhouding, 1832 - heden

Centraal in de kadastrale boekhouding staan de kadastrale leggers (register nr. 84) en de toegang erop: de percelenregisters (register nr. 71). De **kadastrale legger** geeft voor elke eigenaar een opsomming van diens eigendommen in een kadastrale gemeente, en vermeldt daarbij eigendomsoverdrachten en veranderingen in de eigendommen zelf, zoals afbraak, nieuwbouw, uitbreiding of splitsing. Daarnaast zijn er zeer gedetailleerde hulpkaarten en veldwerkkaarten, waarin meetgegevens

N.A.M.		VORNAMEN.		BEROEP.		WOONPLAATS.		ART. 207	
Hoving		Jan Jans		Kantoor		Ten Boer		EIGENAAR.	
1	A	1	1	1	1	1	1	1	1
2		1	1	1	1	1	1	1	1
3		1	1	1	1	1	1	1	1
4		1	1	1	1	1	1	1	1
5		1	1	1	1	1	1	1	1
6		1	1	1	1	1	1	1	1
7		1	1	1	1	1	1	1	1
8		1	1	1	1	1	1	1	1
9		1	1	1	1	1	1	1	1
10		1	1	1	1	1	1	1	1
11		1	1	1	1	1	1	1	1
12		1	1	1	1	1	1	1	1
13		1	1	1	1	1	1	1	1
14		1	1	1	1	1	1	1	1
15		1	1	1	1	1	1	1	1
16		1	1	1	1	1	1	1	1
17		1	1	1	1	1	1	1	1
18		1	1	1	1	1	1	1	1
19		1	1	1	1	1	1	1	1
20		1	1	1	1	1	1	1	1
21		1	1	1	1	1	1	1	1
22		1	1	1	1	1	1	1	1
23		1	1	1	1	1	1	1	1
24		1	1	1	1	1	1	1	1
25		1	1	1	1	1	1	1	1
26		1	1	1	1	1	1	1	1
27		1	1	1	1	1	1	1	1
28		1	1	1	1	1	1	1	1
29		1	1	1	1	1	1	1	1

Kadastrale legger Ten Boer, artikel 207, 1834-1938. Collectie RHC Groninger Archieven (2988-751). Jan Jans Hoving was eigenaar van onder meer het huidige gemeentehuis van Ten Boer (kad. A 93).

Kadastraal minuutplan van Ten Boer, sectie A, 1832. Collectie RHC Groninger Archieven (44-935).

van percelen en objecten en de veranderingen daarin visueel zijn weergegeven. De kadastrale boekhouding is te raadplegen met behulp van de Kadaster Archiefviewer in de studiezaal (zie kader pag. 129).

3. De hypothecaire boekhouding, 1811-heden

Hypotheekregisters (toegangen 43 en 2207) zijn vanaf 1 maart 1811 aangelegd. In de registers staan alle **hypotheekakten** ter verkrijging van onroerend goed en schepen en alle andere rechtshandelingen die op dit type goederen betrekking hebben. Deze boekhouding kent twee formaliteiten: het inschrijven van **borderellen** (uittreksels) van hypotheekakten en het overschrijven van akten van overdracht van onroerende goederen en alle daarop rustende zakelijke rechten.

Vanaf 1838 is registratie voorwaarde voor de rechtsgeldigheid. De hypothecaire boekhouding is een handige bron voor notariële akten van overdracht wanneer u niet weet wie de notaris is.

De hypotheekregisters in toegang 2207 worden bewaard in ons depot in Hoogkerk. Houdt u rekening met een langere wachttijd. (zie pag. 12). U kunt ook tegen betaling een uittreksel uit het hypotheekregister aanvragen bij het Kadaster via de studiezaalmedewerker. Voor het raadplegen van het hypotheekregister hebt u een deelnummer en aktenummer nodig. Deze vindt u in de kadastrale legger met behulp van de Kadaster Archiefviewer (zie kader).

4. Het scheepsregister, 1838-heden

Vanaf 1838 ging het Kadaster zich ook bezighouden met de registratie van schepen. Registratie was lang niet altijd verplicht. Voor meer informatie zie hoofdstuk 7.

Hoe zoekt u in het Kadaster?

Kadastraal onderzoek begint meestal met een kadastraal nummer van het pand. Dit kan in de loop der jaren gewijzigd zijn, het is zaak deze wijzigingen allemaal op te sporen. Het kadastrale perceelnummer kunt u onder andere vinden in een koopakte, een (ver)bouwvergunning, een testament, of op een kadastrale kaart. In de Kadaster Archiefviewer kunt u ook op het huidige adres zoeken. U zoekt dan vanuit het huidige perceelnummer terug naar het oorspronkelijke nummer. Maar het is ook mogelijk om vooruit te zoeken op basis van een oud nummer.

Koppelingen tussen kadastrale perceelnummers en historische adressen zijn schaars en niet altijd volledig. In het archief van de Dienst der Directe Belastingen (toegang 797) is zo'n koppeling te vinden voor alle gemeenten in de provincie: in de registers van de herziening van de belastbare opbrengst van de gebouwde eigendommen uit 1873, 1897 en 1904 worden huisnummers vermeld.

Het is ook mogelijk te bladeren door alfabetische lijsten van eigenaren. De methode verschilt per periode:

- > **1812-1838:** (toegang 43). De 'Alphabetische tafel' verwijst naar het 'Repertorium voor hypothecaire formaliteiten,' hierin vindt u vervolgens verwijzingen naar de hypotheekregisters.
- > **1832-1864:** Bladeren kan met de Kadaster Archiefviewer (zie kader).
- > **1864-1928:** (toegang 2207, inv.nrs. 2740-2823). Dit archief wordt bewaard in ons depot in Hoogkerk. Houdt u rekening met een langere wachttijd (zie pag. 12).
- > **1929-heden:** De naamwijzer berust nog bij het Kadaster.

> **gemeente Hoogkerk 1832-1938:** Er bestaat een aparte naamindex (index 128, kast 13)

> **gemeente Noorddijk 1832 - circa 1972:** Er bestaat een aparte naamindex (toegang 1491, inv.nrs. 649-650).

Op www.hisgis.nl vindt u alle kadastrale percelen en eigenaren in 1832 (zie hoofdstuk 10). Voor actuele kadastrale gegevens kunt u terecht bij het Kadaster (www.kadaster.nl).

> Kadaster Archiefviewer

In de studiezaal kunt u op de pc's van tafel 81 en 82 inloggen op de Kadaster Archiefviewer. Voor het inloggen heeft u hulp nodig van de baliemedewerker. Om in de Archiefviewer te kunnen zoeken heeft u het huidige adres of de kadastrale aanduiding nodig. Met de Archiefviewer kunt u de eigendomsgeschiedenis en de kadastrale geschiedenis van een perceel achterhalen. Daarnaast kunt u direct het bijbehorende kaartmateriaal bekijken. U ziet dan meteen de plaatselijke situatie.

Bij de pc's in de studiezaal ligt een beknopte handleiding (Quick-Referencecard) voor het raadplegen van de Kadaster Archiefviewer. Bij de balie is een uitgebreide handleiding in te zien.

Kort samengevat komt het hierop neer: Kies voor 'zoek via adres'. De Archiefviewer vult dan automatisch de kadastrale gemeente, sectie en perceelnummer in. U kunt deze gegevens ook zelf handmatig invullen. Kies vervolgens bij documenttype Register 71. In Register 71 zoekt u met behulp van de kadastrale aanduiding naar de artikelnummers van de kadastrale legger. Vervolgens kiest u voor documenttype Leggerartikel. Daarin zoekt u met behulp van het artikelnummer naar de kadastrale legger. De kadastrale legger bevat per eigenaar alle eigendommen in een kadastrale gemeente. Het geeft bovendien aan van wie het eigendom is verkregen en aan wie het is overgedragen. Ook vindt u hier een verwijzing naar het hypotheekregister. Via documenttype Hulpkaart kunt u met behulp van de kadastrale aanduiding de bestaande, nieuwe en vervallen perceelsgrenzen en perceelnummers bekijken. Ongewijzigde perceelsgrenzen zijn in zwart aangegeven, vervallen grenzen in blauw, nieuwe grenzen in rood. Ongewijzigde perceelnummers zijn in rood aangegeven, vervallen nummers in blauw, nieuwe nummers in zwart.

Onder documenttype Legger-rest vindt u onder meer een Naamlijst met voor elke eigenaar uit de periode 1832-1864 een verwijzing naar het leggerartikel.

Aanvullende digitale bronnen

kentekens op www.groningerarchieven.nl

In 1906 werd het provinciale nummerbewijs voor motorvoertuigen ingevoerd. Elke provincie had zijn eigen kenteken, herkenbaar aan de letter op het nummerbord. De provincie Groningen had de letter A. De nummerbewijzen lopen van A-1 tot en met A-49729. Dat laatste kenteken is toegekend in 1951. Hierna werd de landelijke kentekenregistratie ingevoerd. In 1956 zijn de laatste nog in omloop zijnde provinciale kentekens vervangen door het nieuwe kentekensysteem zoals we dat tegenwoordig nog kennen.

Het kentekenbewijs stond op naam van de kentekenhouder. Bij aanschaf van een ander voertuig behield de eigenaar het nummer. In de beginjaren had een eigenaar met meerdere voertuigen voor al die voertuigen hetzelfde nummer!

De Groninger nummerbewijzen (1906-1951) zijn opgenomen in een database. Deze database is gebaseerd op de registers uit het archief van de provincie en aangevuld met materiaal uit andere bronnen. Van een groot aantal kentekens kunt u hier informatie vinden, zoals wie de eigenaar was en om welk voertuig het ging. Soms ziet u bijbehorende foto's. Bij elk kenteken is er een optie om zelf informatie over het betreffende kenteken toe te voegen of om een reactie te geven.

schoolmeesterrapporten op www.groningerarchieven.nl

In 1828 stuurde de Commissie van Onderwijs aan de schoolmeesters van een groot aantal Groninger plaatsen een vragenlijst over het eigen dorp. Het doel was om informatie te verzamelen waarmee schoolopziener Nicolaus Westendorp een geologische en topografische kaart van de provincie kon samenstellen. Naast vragen over topografie, bodem en natuurlijke gesteldheid bevat de lijst ook vragen over de middelen van bestaan, luchtgesteldheid, taal, zeden en gewoonten.

Van de ongeveer 200 Groninger plaatsen stuurden maar liefst 175 schoolmeesters antwoorden in. Soms gaf men alleen de naam van het dorp op; vaak werden de vragen ook heel uitgebreid beantwoord. Deze Schoolmeesterrapporten zijn allemaal overgetypt en te lezen op onze website.

gemeenteverslagen 1851-1936 op www.groningerarchieven.nl

In de Gemeentewet 1851 werd bepaald dat elke gemeente jaarlijks in april aan de Gedeputeerde Staten een 'uitvoerig en beredeneerd verslag' moest uitbrengen 'van den toestand der gemeente'. Die verplichting verviel in 1937. De gemeenteverslagen zijn bewaard gebleven in het archief van de Gedeputeerde Staten van Groningen, 1814 - 1942 (toegang 1099, inv.nrs. 8117-9078). Zoek op onze website met de zoekterm

<gemeenteverslagen>. De eerste treffer is toegang 1099. Daarin vindt u alle gemeenteverslagen beschreven en als scan raadpleegbaar.

www.gava.nl

De Groninger Archieven/Gronings AudioVisueel Archief (GAVA) beheren het Groningse audiovisuele erfgoed. De collectie bestaat onder meer uit dorpsfilms, bedrijfsfilms, concertregistraties, voorlichtingsfilms en amateurfilms van 1914 tot nu. Hier vindt u ook het archief van Stichting Beeldlijn vanaf 1978, de videoarchieven van VERA en Simplon 1985 - 1996, de videoarchieven van OOG TV van 1982 - 2005 en Oral History opnames van 1978 tot nu. De collectie is te doorzoeken op de website. U kunt hierin zoeken op bijvoorbeeld plaats- en straatnamen, personen en gebeurtenissen. Jokers werken hier net als op www.groningerarchieven.nl (zie pag. 10). Dorpsfilms vindt u het gemakkelijkst met behulp van de speciale kaart. Veel films zijn gedigitaliseerd en online af te spelen, in zijn geheel of in fragmenten.

www.poparchiefgroningen.nl

Op de website van het poparchief vindt u alles over de popmuziek uit de provincie Groningen. U kunt zoeken op act, persoon, podium, festival en label. Onder de tab Personen staat overigens niet alleen informatie over artiesten, maar bijvoorbeeld ook over managers, technici, kunstenaars en journalisten. De collectie omvat onder meer films, geluidsbanden, cd's, affiches en foto's.

www.ovcg.nl

Het Oorlogs- en Verzetscentrum Groningen (OVCG) is een documentatie- en educatiecentrum over de Tweede Wereldoorlog in stad en provincie Groningen. Het OVCG verzamelt alles wat betrekking heeft op de periode van bezetting, bevrijding en wederopbouw van de provincie Groningen: kranten, dagboeken, foto's, affiches, brieven en gebruiksvorwerpen. Een belangrijk onderdeel van de archiefcollectie is het kaartensysteem van verzetsbetrokkenen. Deze handgeschreven kaarten zijn gescand en online te bekijken (zie toegang 2183 van de Groninger Archieven). De overige documenten van het OVCG vindt u in toegang 2220 en kunt u, mits openbaar, aanvragen in de studiezaal van de Groninger Archieven.

www.beeldbankgroningen.nl

De Beeldbank Groningen is een website met historische foto's, Ansichtkaarten, tekeningen en kaarten van de provincie Groningen. Behalve materiaal uit de collectie van de Groninger Archieven, vindt u hierin ook materiaal van andere cultuurhistorische organisaties, gemeentearchieven en waterschappen in de provincie. U kunt

zoeken op gemeente of door een zoekterm in te typen. De website maakt gebruik van jokers volgens de Allegroningers-methode (zie p. 106-107). De zoekmachine geeft vervolgens alle afbeeldingen waarin uw zoekterm voorkomt. Zoekterm <olde*> geeft bijvoorbeeld foto's van Oldehove, maar ook van de Oldenzijlsterweg, ansichten uitgegeven door de Wed. J. Oldenkamp en foto's uit de collectie Oldenhuis-Wieringa. Met de zoekfilters kunt u het zoekresultaat verder uitdunnen door bijvoorbeeld een straat of een periode aan te klikken. Als u een beeld aanklikt, krijgt u de volledige beschrijving te zien. Is het afkomstig van de Groninger Archieven, dan ziet u bij bron het toegangsnummer en inventarisnummer gescheiden door een underscore (_) verwerkt in de bestandsnaam.

Alle afbeeldingen van de Groninger Archieven die op de beeldbank staan, zijn alleen via deze website te bestellen. Op veel afbeeldingen zit nog auteursrecht. Afbeeldingen waarop geen rechten berusten kunt u gratis downloaden.

www.delpher.nl

www.dekrantvantoen.nl

Veel oude Groningse kranten zijn gescand en online te lezen op Delpher en De krant van toen. Op Delpher vindt u boeken, tijdschriften en kranten uit het hele land. Kies voor uitgebreid zoeken, zodat u kunt zoeken op titel of periode. U kunt een titel selecteren door op het plusje ervoor te klikken. Typ dan een zoekterm in. U kunt hierbij gebruik maken van jokers: het vraagteken (?) staat voor één letter, het sterretje (*) voor meerdere letters. Deze jokers kunnen niet aan het begin van het woord worden gebruikt, er moeten minstens 3 tekens voor staan. U kunt de zoekresultaten verder verfijnen met behulp van de zoekfilters links in beeld. Zie ook de helpfunctie onderaan de homepage.

De krant van toen bevat alleen noordelijke kranten, maar biedt naast oude kranten ook recente. Om een overzicht te krijgen van alle kranten of in één specifieke krant te zoeken, klikt u op 'Uitgebreid zoeken.' Als u bij 'Overige titels' op 'verfijn' klikt, verschijnt er een lijstje waarin u titels kunt aanvinken. U kunt bij deze database ook gebruikmaken van een joker: het sterretje (*) aan het einde van woord staat voor nul, één of meerdere letters. Zie ook de uitleg in het hoofdmenu op de homepage.

Niet alle Groninger kranten zijn te raadplegen op deze websites. De overige titels of jaargangen in onze collectie kunt u raadplegen op microfiche in de studiezaal (kast 2 en 3) of via toegangsnummers 999 en 1740. Voor de periode 1800-1900 kunt u als index gebruiken: J. Vinhuizen, *Stads- en dorpskroniek van Groningen, 1800-1900* (index 91, kast 14, plank 2).

www.landschapsgeschiedenis.nl

Op de website 'Landschappen van Noord-Nederland' van het Kenniscentrum Landschap van de Rijksuniversiteit Groningen is de meest recente informatie over de opbouw en ontstaansgeschiedenis van het landschap in Noord-Nederland te vinden. Hier zijn ook historische kaarten te bekijken. Het is mogelijk om als particulier nieuwe informatie toe te voegen aan de website, zoals veldnamen, verhalen over plekken en foto's.

www.hisgis.nl

Op HISGIS kunt u alle kadastrale gegevens van de provincie Groningen uit 1832 inzien. U kunt inzoomen op de percelen en als u een perceel aanklikt, krijgt u hiervan de exacte kadastrale gegevens, maar ook onder meer de naam van de eigenaar, het soort eigendom en de plaatselijke benaming ervan. U kunt ook zoeken op percelen via de tab 'Zoeken.' U vult dan tussen de twee sterretjes (*) de kadastrale gemeente in, gevolgd door een spatie en direct daarop volgend het perceelnummer (bijvoorbeeld zoeken op <*Groningen G1264*>). Meer uitleg over HISGIS vindt u op de website zelf.

www.topotijdreis.nl

Op Topotijdreis vindt u topografische kaarten van Nederland, van 1815 tot 2015. U tikt een plaatsnaam of een ander toponiem in in de zoekbalk en kunt vervolgens via de tijdbalk door twee eeuwen kaartmateriaal scrollen en desgewenst in- of uitzoomen.

www.leestekensvanhetlandschap.nl

Op Leestekens van het landschap vindt u informatie over de betekenis, verspreiding en ontstaansgeschiedenis van meer dan driehonderd landschapselementen in Nederland. Hiermee kunt u het landschap beter leren lezen en begrijpen.

<http://landschapinnl.nl>

Op Landschap in Nederland vindt u kaarten en informatie over agrarische landschappen, archeologische landschappen en een weergave van Nederland in 1575.

Index

aandeelhoudersbewijs	81	Cultuurhistorische		Hoge Justitiekamer	50, 56-57	meier	53, 55, 61
adresboek	68, 76	Waardenkaart Groningen	35	hoofdelijke omslag, kohieren van	67, 74	memorie van successie	112-115
Allegroningers	105-106, 110-111	Delpher	6, 132	Hoogkerk	6, 12, 33, 38	merknummer	82
archiefvormende instantie	9	diaconie	26, 62	huisnummer	34, 43, 45, 49, 51	middenstandsvereniging	68, 75
archiefformer	8, 11	dienstplicht	93-96	huisregels	17	migrantenregister	111-112
Archieven.nl	8, 70, 107	dijkrechten	57, 61	hulpdepot	12	milieuvergunning	66, 73
archievenoverzicht	8-9, 11	dijkschot	57	huurboek	56	militieregister	93-94, 100, 103
arrondissement	13, 24	doop-, trouw- en begraafboeken	21, 30, 109-111	huurcontract	37	minuten (van akten)	115, 117
arrondissementsrechtbank	67, 75, 81, 87, 88, 116	doopregister	109-111	huwelijksakte	104-105	minuutplan, kadastraal	125, 127
Auteurswet	13	doopsgezinden	109-111	huwelijkscontract	112-113, 116, 118	monsterrol	85, 89, 90
Bataafse leger	94, 100	drankvergunning	73	huwelijksbijlagen	94, 100, 104-105	monument	34-35, 38, 44
Bataafse Republiek	94, 100, 110	DTB- boeken	21, 30, 109-111	huwelijksproclamatie	97	naamsaanneming, register van	112
bedrijfsarchief	72	eigendomsoverdracht	37, 115, 125	hypotheekakte	127-128	naamvariatie	23, 106
Beeldbank Groningen	6, 15, 131-132	eigenerfde	53, 63	hypotheekregister	81-82, 87, 116, 127-128	nadere toegang	12-13
begraafregister	110	erfgenaam	24, 112-113, 115, 118, 120-123	ijkmerk	87, 117, 127-128, 129	nalatenschap	112-123
beklemde meier	53, 61-62	erfpacht	59-60	index	84	Nationale Militie	93-96, 100-101
beklemming	53, 56, 119	executieverkoop	56	inschrijvingsregister	12-13	Nederduits-gereformeerd	62, 109-111
benoemingsbesluit	97	faillissement	67, 75	inventarisnummer	93, 98, 100, 102	Nederlandse Genealogische Vereniging (NGV)	22
besnijdenisregister	110	familienaam	112	joden	10-11, 14-16, 132	Nederlands Instituut voor Militaire Historie (NIMH)	103
bevolkingsregister	22, 28, 29, 38, 107-109	Familysearch	105	jurisdictie	109-111	Noorddijk	6, 33, 38
bezoekerspas	7	films	6, 77, 131	kaarten	6, 63, 125, 133	Noorderzijlvest, Waterschap	5, 6, 57
bibliotheek	6, 11	foto's	6, 131-132	Kadaster	82, 87, 124-129	notariële akte	115-117, 125, 128
bijlbrief	80-81, 87, 89	gahetNA	86, 103	Kadaster Archiefviewer	129	notarisarchief	115-117
bloot eigenaar	53	Gardes d' honneur	95	Kamer van Koophandel	65-66, 72	officier (onder-)	97, 98, 100, 102
bodemerijbrief	81, 87, 89	garnizoensplaats	96-97	kanton	24, 87, 95, 101	omnummering	34, 48
boedelinventaris	46-47, 49-50, 120-123	geboorteakte	104-105	kantongerecht	87, 88	onderhandse akte	115, 125
boedelscheiding	46-47, 49-50, 120-123	gebruiksvergoeding	13	kentekenregister	130	ondertrouw	109-111
boerderijenboek	20	gemeente	33	kerspel	13	Oorlogs- en Verzetscentrum Groningen (OVCG)	6, 131
borderel	127	gemeente, kadastrale	124	kloostergoederen	55, 61	ortssippenbuch	30
Borgstellingsfonds voor de Middenstand	68, 75	gemeentearchieven	5, 6, 8, 27, 33, 49	koopakte	115-117, 125, 128	openbaarheid	13, 75, 104-105, 108, 116
bouw dossier	33-35, 41-44, 49, 66	Gemeentegeschiedenis	33	kopieën	16	open data	13
bouwtekening	35	gemeentegids	68-69, 76	Kostverloren	33	Oost-Friesland	30
bouwvergunning	33-35, 41-44, 49, 66	gemeenteontvanger	59	Krant van Toen, De	6, 132	oud-rechterlijk archief	13, 117-120, 121-122
brandmerk	82, 84, 89	gemeenteverslag	130-131	kranten	6, 132	overlijdensakte	105
breukdodenlijst	28	genealogie	19-31, 104-112	landbouwwerenging	54	overlijdensbriefje	22, 29, 30
bronvermelding	14-16	genealogische vereniging	22, 103	Landschapsgeschiedenis	133	pachtcontract	47, 56, 59-62
burgerlijke stand	104-105	gerechtsarchief	117-120	Landschap in NL	133	patentbelasting	66-67, 73, 82, 84, 88
burgerregiment	98, 102	gewapende burgermacht	98, 101	landstorm	98, 102	patroniem	21, 105, 112
Centraal Bureau voor Genealogie (CBG)	20-22, 28-29, 97, 103, 108	gewestelijk bestuur	55	landweer	98, 102	perceelnummer, kadastraal	113, 124-129
Centraal Testamentenregister	116-117	gezinskaart	28-29, 108-109	Leestekens van het landschap	133	percelenregister, kadastraal	125
certificaat van militie	93-94	Graftombe	29, 30, 107	legger, kadastrale	54, 125-129	persoonskaart	108
codicil	115	Grande Armée	95	lidmaat	101, 111	polder- en dijklasten	59
conscriptie	95, 100-101	grietman	56	lijklakens, verhuur van	28	Poparchief Groningen	7, 131
constitutie	56	grondbelasting	57, 59, 61	lijst van dorpen en gehuchten	13	predikantengoederen	47, 55, 62
Cultureel Erfgoed, Rijksdienst voor het	34	grondpacht	47	lotingsregister	93-95, 99-101	preferentieoordelen	56, 60-61
		Groningerarchiefn	8, 27, 41	lutheranen	109-111	prenten	6, 131
		Gronings AudioVisueel		Maritiem Digitaal	91	protocol	84, 117-120
		Archief (GAVA)	6, 131	Marhisdata	83	Provincielanden	55, 61
		handelsregister	65-66, 72	meetboek	56, 60, 84	publicatievoorwaarden	13
		Helpman	33, 44	meetbrief	84, 85	rechtbank van de eerste aanleg	75, 87
		herindeling	33				
		hinderwetvergunning	66, 72-73				
		Hisgis	58, 125, 129, 133				

rechtbankarchief	46-47, 49-50, 56, 57, 67, 75, 80-81, 84, 85, 87, 88, 89, 90, 117-120, 121- 122	volkstelling	107-109
rechtstoel	117-120	Volle Gerecht	47, 119, 122
rederijcedul	81	voogdij	26, 47, 117, 120
Reductie	55	vredegerecht	75, 87
remplaçant	93, 95	vruchtgebruik	57, 59
rentmeester	55-56, 61-62	Walen	109-111
repertorium/repertoire	117	waterschap	5-6, 8, 27, 57, 63
reproductie	16	waterschapsbelasting	57, 63
retroacta	109, 111	Weeskamer	47, 122
richter	56	wezen (half-)	24, 26, 47, 122
rooms-katholieken	55, 109-111	Wie Was Wie	105, 106, 107
scheepsbericht	82	wijknummer	34, 109
scheepshypotheek	82	wilsverklaring	112-119
Scheepsindex	86	woningkaart	45, 88
scheepshol	82	woningregister	43, 45
Scheepsmetingsdienst	84, 89	zeebrief	85, 90
scheepsregister	82, 89	zeetijdingen	82
scheepstijding	82-83, 88	zegelaar	115, 117, 118
scheepsverklaring	85, 87, 90	zijlvest	57, 61
schoonmeesterraport	130		
schotregister	57		
schuldprotocol	47		
schutterij	98-99, 102-103		
Sontregisters	85-96		
staat van oorlog	97		
Staatse leger	96-98, 101-102		
stadsmeier	55-56		
stadsontvanger	56, 59		
stadsrekening	47, 62		
stamboek	94, 101		
successiememorie	112-115		
tarieven	16		
tekeningen	6, 131		
telefoonboek	40, 68, 69, 76		
Ten Boer	5, 6		
testament	112-119		
toegang	9-10		
toegangnummer	10		
Topotijdreis	133		
transportakte	80-81, 84, 87, 89		
trekcedul	56, 60-61		
trouwregister	109-111		
Veenkantoor	55-56, 59-60, 62		
veiling	37, 80-81, 87		
veldnaam	48, 133		
ventvergunning	73		
verklaring van eigendom	80, 87		
verkoopakte	115-120		
verponding	48, 57, 61		
verzegeling	117-120		
verzekering	54, 81		

Het **Regionaal Historisch Centrum Groninger Archieven** is hét informatiecentrum voor de geschiedenis van stad en provincie Groningen. De collectie bestaat uit archieven, boeken, kranten, kaarten en tekeningen, foto's, films, video's en geluidsopnames, samen meer dan 30 km. Deze stukken vertellen gezamenlijk het verhaal van Groningen van de Middeleeuwen tot nu. De Groninger Archieven beheren dit materiaal en stellen het voor iedereen beschikbaar. U kunt deze stukken op de studiezaal inzien om een antwoord te vinden op uw vragen. Een deel van de collectie staat ook op internet en kunt u daar vinden en bekijken.

Met deze onderzoeksgids helpen we u op weg om in al dit materiaal de informatie te vinden die u zoekt. De gids vormt een eerste kennismaking met onze instelling en met archiefonderzoek in het algemeen. Voor zes thema's hebben we voor u de beste onderzoeksroutes alvast uitgestippeld, voor onderzoek naar familie, panden, boerderijen, middenstand, schepen/schippers en militairen. Wilt u meer weten? Bezoek onze website of onze studiezaal en ontdek wat de Groninger Archieven voor u in huis heeft.

RHC Groninger Archieven

Bezoekadres: Cascadeplein 4, 9726 AD Groningen

Postadres: Postbus 30040, 9700 RM Groningen

T 050 599 20 00

F 050 599 20 50

E info@groningerarchieven.nl

W www.groningerarchieven.nl

Openingstijden

In de maanden september t/m juni: Dinsdag 9.00 - 21.00 uur,
woensdag t/m vrijdag 9.00 - 17.00 uur

In de maanden juli t/m augustus: Dinsdag t/m vrijdag 9.00 - 17.00 uur

Voor actuele openingstijden of openstelling op zaterdag: zie www.groningerarchieven.nl